

پائیز ۱۳۷۰

صافی: ۳-۸۲

واریق

سیزده ساله

مجله فرهنگی فارسی و ترکی

سال سیزدهم

اون اوچ یاشیندا

تور کجه و فارسجا فرهنگی مجموعه

اون اوچونجو ایل

شماره امتیاز ۸۵۴۸

صاحب امتیاز و مدیر مسئول:

دکتر جواد هیئت

قیمت: ۷۰۰ زریال

بسم الله الرحمن الرحيم

ایچینده کیلر

(فهرست)

صفحه

- ۱- یثنی تاپینتی: بالتازار اسپارونفلد مجموعه سی : دوکتور جواد هیئت ۳
۳- اورتاچاغ آذربایجان تورکجه سی ال یازمالاری : حیدر صابین قالالی ۱۴
۳- ارک غزتی چیخدی. وارلیق. ۱۷
۴- محمد امین رسولزاده دن استانبولامکتوب : روسجا متیندن چتویره ن : ح. م. غریب ۱۸
۵- رسیده بود بلائی ولی بخیر گذشت. کؤرکملی یازیچی وشاعریمیز آقاییبی ۲۴
شیدا ایشینه قاییتدی. وارلیق
۶- قوسی تبریزی : محمد رضا کریمی ۲۵
۷- اسماعیل بیگک ناکام : توفیق جهانگیری ۳۶
۸- دینله منی : عزیز محسنی نین شعر لر مجموعه سی چیخدی ۳۹
۹- خمسه سرایان شعرای عثمانی : پروفور عبدالرحمن ناجی طوقماق (استانبول) ۴۰
۱۰- نظامی وقرآن (۲) : خانم دکتر طربی کرمانی (اردبیلی). ۴۷
۱۱- سخنرانی دکتر محمدکانار (دانشگاه آنکارا) درکنگره حکیم نظامی - تبریز ۵۲
۱۲- آنارین مسکو داطولپانان نظامی گنجوی اجلاسیندا معروضه سی ۵۹
۱۳- خزان آرزولار : توکل کیانی اصل (کیانی) مشکین شهر ۶۶
۱۴- آذربایجان فولکلوروندان نمونه لر : ۱- بایاتی لار: میرهدایت حصار ۶۷
۱۵- ویژه نامه سلف و خلف (نظامی وشهریار) : پرفسور غلامحسین بیگدلی ۷۲
۱۶- شکار مستعلی دن : آنا بایاتی سی ۷۷
۱۷- وارلیق کاروان مجله سینده : پرفسور یاشار قارایئف. شاعر دونیامالی مفتون پرفسور یاشار قارایئفین مقاله سی ۷۵
شعر : دونیا مالی مفتون دان. ۷۹
۱۸- قرآن و اسلام (۳) : دوکتور جواد هیئت ۸۰
۱۹- الفبا مسئله سی باره ده قیدلر (۳) : دوکتور عباسعلی جوادی ۹۱
۲۰- محبت آختاریرام : رحیم کؤزهل (تبریز) ۱۰۲
۲۱- ملی دیل والقبأ : پرفسور نورالدین رضایئف ۱۰۳
۲۲- وطندن اوزاقلار دا ویابوغولمویان سس (الماس ایلدیریم) ۱۱۰
۲۳- میرزا علی هیئت : اسماعیل یزدپور (قاضی بازنشسته دادگستری) ۱۱۵
۲۴- حاجی ملا آقاجان زنجانی شاعر تا بغه وسه زبانه ایران : دکتر محمد علی سجادیه ۱۲۳
۲۵- شعر : سیامک حسینقلی زاده ۱۲۷
۲۶- بیر آیدده نین باشینا گلدیگی : ف. ملجائی ۱۲۸

۱۳۰

۲۷- گۆزوجیران الینه : ح.م. ساوالان

۱۳۱

۲۸- تمل قایناتلار : آیدین آیتکین

۱۳۲

۲۹- تلگراف وارلیق به نخست وزیر آذربایجان

۱۳۶

۳۰- شعر : ع. ش. - البرز

۱۳۷

۳۱- آجی خبر : قارا باغ دا آذری هلکوبتری دوشورولدو

۱۳۸

۳۲- بیر مکتوبا جواب

۱۳۹

۳۳- تاریخی - مذهبی - ادبی مراسم : حسین گوئیلی

۳۴- یتیمی چیخان کتابلار : سؤیود آغاجی شعر مجموعه سی (نریمان حسن زاده) :

۱۴۲

ح.م. ساوالان

۱۴۳

۳۵- نگاهمی به دو جلد کتاب : م. ع. فرزانه

۱۴۸

۳۶- ادبی خبر - اندیشه نو کتابخانه سی

۱۴۹

۳۷- صایمارام : ابوالفضل روزی طلب (شاهین)

سنویندیر یجی خبر

آذربایجان جمهورسی نین کتابخانه سی تهراندا آچیلدی
آدرس : تهران خیابان ۱۶ آذر، نشر زلال

ابوالفضل روزی طلب «شاهین»

صایمارام

گۆلونه مشتاغام خاری صایمارام
شاختانی بورانی، قاری صایمارام
ازلدن عشقینه وورولمو شام من
اودورکی بايقوشی، ساری صایمارام
گۆزه لیر ایچینده سنی سچمیشم
حلاجین اوغلو یام داری صایمارام
دو یغولسواوره کلر آرزوی ائیلر
سن وارسان - دولتی، واری صایمارام
سنین دوشمنلرین، دوشمندیر منه
سندن غیر ی بیر دیاری صایمارام

آزادا اولکه بولبولویم من
ابدی صولمویان بیر گولویم من
آخی بو طوپراقدا دوغولموشام من
اوجا ذیره سینده طرلان قوشام من
چوره گین یتمیشم ؛ سویون ایچمیشم
ای وطن ! یولوندا جانندان کتچمیشم
طوپراغین قیزیل دی، داشلارین گۆهر
سنده عؤمور سورهن ثروتی نئیلر
«شاهینیم» داغلارین مسکندیر منه
قوجاغین بشیک دیر - مدفن دیر منه

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگي فارسي و ترکی

آیليق تور کجه و فارسجا فرهنگي نشر.

پایئز (مهر، آبان، آذر) ۱۳۷۰ شمسی

ینی تاپینتی: بالتازار- اسپارونقلد مجموعه سی:

ایضاح: دیلمیزین ۱۷- اینجی عصره عابدقانیقلاریندان دو قنور جواد هیئت

بومجموعه منیم سوئد سفریمین سووقاتی دیر. آوقوست آیینین سون گونلرینده، ملت لر آراسی جراحلیق کنگره سیندا اشتراک ائتمک اوچون استکهلما گفتمیشدیم. کنگره دن سونرا، منی گورمکه گلن و دیلینه، و مدنیتینه باغلی کنگرلریمیزدن "آقا حیدر سایین قالالی" دان اوپسالالا شهرینین اونیورسیتته کتابخانا سیندا، دیلمیزین ۱۷-نجی عصره عابد سوزلوک و گرامثری باره ده الیازمالاری اولدوغونو اویره ندیم، و بیر گون آقا حیدر، قارداشی ستار و حمید آقانجاتی ایله بیرلیکده اوپسالایا گشتدیک و اونیورسیتته کتابخانا سیندا الیازمالارینی آلیب بیر-ایکی ساعات تدقیق ائتدیک. بو کتابچالارین فوتوکوپیلرینی ایسته دیک. آنجاق بیر هفته سونرا میکروفیلیمنی و شره بیله جکلرینی سوئله دیلر. تهرانا قاییداندان ایکی هفته سونرا چوخ گوزه ل بیر سورپریز اولراق هر دور الیازمانین فوتوکوپیلرینی پوستاندان آلدیق. بو قیمتلی قایناقلاری منه اقلینه، یوردونا باغلی و آنادیلینه درین سئوگی بسله یین حمید آقانجاتی هدیه ائتمیشدیر. بو باخیمدان اونا وسایین-قالالی قارداشلارا تشکر و منتدارلیغیمی بیلدیرمه گی او زومه بونج بیلیر و اومید ائدیرم اروپا و آمریکا دا یاشایان باشقا همشهریلریمیز ده بئله خفیرلی ایشلره تشبث ائتسینلر. او زامان واقتیله ایتیباتان لاکن چوخو دونیا کتابخانالاریندا ساخلانان دیل - مدنیت قایناقلار-یمیز تازادان تاپیلیمیش اولور.

بالتازار- اسپار وئنفئلد مجموعهسى دۇرد البازماسيندان عبار-
تدير. بۇ اليازمالارى سوندين اۇپسالا شهرينده اۇنيورسيته كتابخا-
ناسيندا ساخلانير و اسپار وئنفئلد مجموعهسى آدى ايله كاتالوقدا
ثبت ائديلميشدير .

بۇ اليازمالارى ۱۷- نجي عصرده ، ايراندا ياشايان بالتازار دۇلۇ
زيبير (*Baltazar de Louviere*) طرفيندن يازيلميش و مۇسكوودا سونده-
لى سياح جان گابرييل اسپار وئنفئلده (*J.G. Sparwenfeld*)
وئزليميشدير. اسپار وئنفئلد ۱۹۸۷ ده سونده گئتميش ، و بۇ الياز-
مالاريني اۇپسالا (*Uppsala*) دا اۇنيورسيته كتابخانا سينا (كارو-
لينا كتابخانا سى) هديه ائتميشدير .

بيري نجي اليازمانين ايلك ۱۹ صفهسى اصفهاندا ، فرانسىزجا ياز-
يلميش تورك دىلى (توركى عجمى ويا ايران توركجهسى) نين قيماگرام
دير. سۇنرا يۇز صفهليك فرانسىزجا - توركجه سۇزلوك گليير (۱۳۲ -
۲۵ صفه لىرى). اۇندان سۇنرا ۲۵ صفه فرانسىزجا - توركجه جملهلر
يازيلميشدير (۱۵۸ - ۱۳۳ صفه لىرى). كتابين سۇنوندا بئله بير قيد
واردير: " سۇز تركى تمام دۇرلر الله دن امداديلن شما خيده بيگر مى
گونى جمادى الاول عيسى يلندن بنگ التمش (آلتى: هيئت) يۇزكسن وچ ."
سۇنرا بير صفه ده ايرانين (شمالى آذربايجان دا داخل) شهرلى -
نين آدلارى يازيلميشدير .

بۇ اليازمانين سۇنوندا يازيلان جمله دن بئله آنلاشيليركى، مؤلف
اۇنۇ ۱۹۸۳- ده شاماخدا بيتيرميشدير .

ايكى نجي اليازماسى كىچىك بير توركجه - گورجوجه سۇزلوك دور .
بعضى صفهلرده سۇزلىرىن آلمانجا و تك - توك قارشيلينى دا يازيل
ميشدير . اليازمانين اۇزۇنده يازيلان قیده گۇره بالتازار بۇنو-
هشترخان (*Astracan*) دا ، (آوقوست ۱۹۸۴ ده تاما ملاميشدير .
اوجونجو اليازما ماتىوس (*Mathei*) انجيلينين توركجه-
ترجمه سى دير . بۇ ترجمه فرانسىز القباسى ايله يازيلميشدير . ايگر مى
فصل دير و بيري نجي صفه ده اسپار وئنفئلد طرفيندن كتابين بالتازار
دۇ لوزيبۇر طرفيندن اصفهاندا يازيلىب مۇسكوودا اونا وئزىلديگى
يازيلميش و كتابين سۇن صفه سى نين آلتيندا " كتاب بنوم اسپار وئنفئلد "
يازيلميشدير .

دؤردونجو اليازما سی فارسی - عرب حرفلری ایله آذری تورکجه سینه
(ترکی عجمی) ترجمه ائدیلمیش حضرت عیسی نین جکدیگی اضطراب تاریخی -
نین (حضرت عیسی نین جفا سی) آدلی بیر کتا بچا دیر .

بۇ اليازمالاری حقینده ایلک دفعه سوئدلی مؤلف *L. Johanson* نین
سوئد آراشدیرما انستیتوسونون بیلدیریش و رگی سینده ^(۱) یازدیغی
مقاله سینده بئله گمان ائدییرکی، بۇ اثر لرین مؤلفی بالتازار یئوخ
بلکه ایللر صفوی لرین سارا بئیندا دیلماج کیمی یا شایان فرانسیز
کشیشی رافائیل دوئمان (*R. Du Mans*) اولمالی دیر .

بیز رافائیل دوئمان بۇ سیرادا (۱۶۸۴) آذربایجان تورکجه سی
گرامئر کتا بئینی (ترکی عجمی *Turcica Agemica*) یازدیغی نی بیلیریک ،
آما او، کتا بئینی لاتین دیلینده یازمیشدیر ^(۲) . ایندی لیکده رافائیل
دوئمانین یازدیغی گرامئر الیمیزه کئچمه دیگی اوچون بۇ باره ده بیر فکر
بیان ائده بیلیمیریک ، ایره لیده بۇ کتا بی تدقیق ائتمک امکانی نی
تا بساق هرایکی سیننی مقایسه لی شکیلده تقدیم ائتمک چوخ فایدالی اولاجا -
قدیر .

بیرینجی اليازما سی : بۇ اثر گرامئر ، خصوصیه دیلیمیزین سوؤز
دا غارجیغی باخیمیندان دگرلی و اهمیتلی دیر . گرامئر قسمی فرانسیزجا
یازیلیمیش و هئج بیر مقدمه یه گیریشمه دن فعل لرین مصدر و چکیلمسه
(تصریف) شکیل لرینی و ثر میشدیر .

اثرین تدقیقیندن بئله نظره گلیرکی، مؤلف دانیشیق دیلینی نظرده
توتاراق اثرینی یازمیشدیر . زیرا بعضی سوؤز لر دانیشیق لهجه یه مخصوص
شکیلده یازیلیمیش (باآ = *Baa* ، بنه ، بانا یئرینه) و اثرده هئج بیر
یازیلی متنلردن نمونه و ثریلمه میش و گرامئردن بحث ائدرکن نمونه لر
و ثر مگه کفا بیت ائدیلمیشدیر . ^(۳)

مؤلف عرب دیلینی بیللمه دیگی اوچون عرب سوؤز لرینین املا سیننی چوخ
یئرده دوؤزگون یازا بیللمه میشدیر . مثلاً: قالب (قالب) یئرینه غالب
زهر یئرینه ظاهر و آینا یئرینه عیان یازمیش و چوخ یئرده " ش "

۱ - *Svenska Forsknings Institut Medelände 1981 No. 1*

۲ - پروفور تورخان گمعه ای . آذربایجان کنگره سی ، استراسبورگ ۱۹۸۴

۳ - قوزئی آذربایحانین بعضی بؤلگه لرینه ایندی ده ماآ (منه) دئییلر .

يئرینه "ج" ایشلتمیشدیر. مثلاً: شکار (اؤو) یئرینه چیکار، یومشاق یئرینه یومچاق، دالقا یئرینه حلقة، مشرق یئرینه مشرب یازمیشدیر. بیزه گۆره مۇلف داها چۇخ شرق تۆرکجهسى املاسی ایله یازمیش، لاکن اۇندا دا بعضی سهولره معروض قالمیشدیر. بئک (بن، من)، دنکیز (دنیز) یسنگی (یئنی، تازه).

بیرچۇخ سۇزلین املاسی ایکی یازی والغبادا فرقلیدیر. مثلاً بنوم *benum*، بیلمن = *bilmem* یوقدور = *yoktur*.

بۇگون "ق" و "خ" تلفظ ائله دیگیمیز سۇزلی الفباسیله "ق" ایله، اما فرانسیز الفباسی ایله "K" ایله یازمیشدیر، مثلاً: فقیر یئرینه فکیر یازمیشدیر.

سلسلی حرفله باشلانان بعضی سۇزلین عرب الفباسی ایله یازیلیشلاریندا سۇزلین باشینا "ه" حرفی علاوه ائدیلمیشدیر: هات = *at*. همان سۇزون گراماتیک باشقا حاللاریندا "ه" حرفی حذف اولونموشدور: آتون، آته = *até*، آتی، آتدک (*ablatif*). هابئله آق یئرینه متنده "حق" یاز- یلمیشدیر. بۆتون بۇ سهولر و قصورلارا باخما یاراق بۇ الیازمالاری، خصوصیله سۇزلوک دیلیمیزین تاریخی و بۇگونکو دۇرۇمونو یاخشی باشا دۆشمک و اۇنۇ زنگینلشدیرمک باخیمیندان بۇبۇک قیمته مالک دیر. بیزجه اشرین دانیشیق دیلینه حصر اولونماسی دا اۇنۇن قیمتیسی آرتیرمیشدیر؛ زیرا ادبی دیله آزا راستلانان لاکن گونلوک باشا یشیمیز چۇخ ایشلەنن یۆزله سۇزلی خلقین تلفظی ایله عکس ائتدیرمیشدیر. گرامتر قسمی چۇخ قیما و یئترسیزدیر. ایکی صفحه ایضا حدان سونرا فعللرین تصریفیندن اؤرنکلر وئریلمیشدیر. بیز وئرین نمونه لری تدقیق ائده رک آشا غیداکی خصوصیتلری تشبیت ائتدیک :

۱ - فونئتیک .
فونئتیک باخیمیندان آشا غیداکی خصوصیتلری ذکر ائده بیلهریک .
بئله نظره گلیرکی ۹ سلسلی و ۲۲ سس سیز فونئم واردیر لاکن فرانسیز و عرب الفبالاریندا ایسی (نقطه سیز ا) اولما دیخی و چون بۇ باره ده قطعی بیر سۇز سؤیله مک ممکن دگیل.
م سسی تک - تۆک سۇزلرده بویا م تلفظ ائدیلمیر، مثلاً: بن، بئک، بینماق .

بعضی سۇزلرده غنّلی ن (نگ) قالمیشدیر: یسنگی = *yeni*، دنگیز =

deniz ، بىنك = *ben* ، دىنگلە = *dingle* (قۇلاق آس) ، بىنكزماق =
benzemer ، كىنگلو = *gungulu* (كۇنوللو) .
 سىلى خىرلەرلە باشلايان بىغى سۇزىلرە ھ علاوھائىدىلمىشىدىر : ھات = *at* ،
 ھى = *hey* (ياخشى) .

بۇراداكى ھ سى پروفىسور دۇر فرىن خىج تور كجەسىندە تشىبىت ائىدىكى
 كىمى چۇخ قىدىم تور كجەنىن بىر قالىغى (ھۇرمك = اۇرمك) دىرمى يۇخسا
 فرانسىزلارىن تىلفظ اۇلمايان ھ خرفى (*h muet*) دىرمى؟ .

ق ،خ خرفلى فرانسىز الفبا سىندا *K* اىلەگۇستەرىلمىشىدىر .
 بۇموشا ما حادىسەسى (ك ← ى) آشكاردىكىل ، و ق = *K* و ك = *g* اىكى
 سىلى آراسىندا دا قالمىشىدىر : دگول = *degul*
 دەك بىرىنە دىج (شىمدىيەدىج)

ف سى بەغۇا پ اۇخونور : فىل — فىىل ، فۇجۇر — پوجور .
 ð (اؤ) بىغى سۇزىلدە *ü* (اؤ) اۇخونور : سۇز ← سۇز ، گۇز ← گۇز ،
 اۇزگە ← اۇزگە .

مۇرفولوژى :

آھنگ قانۇنۇ بۇگونكوكىمى انكشاف ائتمەمىش ، عومومىتلە بۇوارلاقلاشما
 (دۇداقلانما) و قالىنلاشما غا مىل واردىر : اىمك (اۇلماق) فىلىنىن
 اۇچونجو شىخ شكىلچىسى (اكى) ھمىشە دۇر (*dur*) دور . منفىشكىلى دەدگول
 (*degul*) دور :

فىلىرىن مئعدى *transitif* شكىلى دۇر *dur* اىلە و مېھول *passif*
 اۇل *ul* اىلە دۇزەلدىلىر : كسولماق ، كسولمىش ، كسدورماق ، كس—
 دورمىش . يالنىز مفعول مىغىسەسى *past participle* اىى *ü* آلىر : اۇلمىش ،
 كسولمىش .

مصدرشكىلچىسى آنجاق (ماق) دىر (قالىن) : آلماق ، وئرماق ، كسماق ،
 اۇزماق ، بۇداماق ...

اسملىرىن مئخىلف حاللارى : ملكى و نىسبىت *genetif* حاللارىن شكىلچىلىك
 ھمىشە بۇوارلاق دىر : بنوم (*benum*) ، سئون ، انون ، بىزوم ، سىزون (سىز—
 بىنك) ، آل لارون ، آتون . يالنىز ملكىت گۇستەرن مفعول حالى اوجونجوشمۇ
 اىى = *ü* دىر . انۇن اشوى ، انۇن اشوینون ، انون اوقى

عطف حالى *datif* ائفتخە و مفعول حالى *accusatif* اىى (*ü*) ، و دن

حالی *ablatif* شکیلچسی دن، دنک دیر: آته، پنا، بنی، بندن، بعضاً *accusatif* شکیلچسی (ایی = *i*) یئرینه مفعولُ به *datif* ایشلنمیشدیر. مثلاً: با آ ووردی (*baa vurdi*) / منی ووردو یئرینه / بعضاً *genitif* شکیلچسی یئرینه مفعولُ فییه *Locatif* ایشلنمیشدیر. مثلاً: فرنگستاندا قیزلاری (فرنگستانین قیزلاری یئرینه). بعضاً ده *datif* یئرینه *locatif* شکیلچسی ایشلنمیشدیر: با آ ئیی وئر بؤگون آندا (اؤرا، اؤرایا یئرینه) یئتشی بیلورم. و یا : آ یا قون تا شا (داشا) دگمه سون.

اسمدن صفت دوزهلدن شکیلچلر یووارلاق دیر: غملو، دردلو، بیللو، غم سوز. بعضاً "سیز" ده ایشلنمیشدیر. اسمدن اسم توره دن شکیلچلر ده یووارلاق دیر (لوق): پادشا هلق، فعلدن اسم دؤزه لدن شکیلچی همیشه یاستی دیر (چی): باقیچی (کشیچی) تکلتوچی (یه هر دؤزه لدن). میرا گؤسته رن شکیلچلر ده یاسی و اینجه دیر (اینجی): اولکینجی، ایکینجی، اوچینجی، دؤرتینجی...

فعل چکیمی (تصریف): مصدر شکیلچسی همیشه " ماق " دیر: کسماق، وئرما کسماق، گورماق ... مؤلفین وئر دیگی ایضا حا گوره فعللرین بؤگونکوزمان (حال) شکیلچسی "رم" دیر (ارم) (مضارع؟) کسهرم، کسهرسن، کسهر، کسهرشک، کسهرسیز (سینیز)، کسهرلر. گوره رم، گوره رسن، گوره ر... گلورم، گلورسن، گلور. ساتارم، ساتارسن، ساتار.

نفی شکلی: کسمه نم، کسمه سن، کسمز مجهول شکلی (*passif*): کسئلورم، کسئلورسن، کسئلور. متعدی شکلی (*factitive* یا *transitif*): کسدورورم، کسدورورسن. متعدی نفی: کسدورمه نم، کسدورمه سن. *imparfait* یا ایندیکی زامان حکایه سی (استمراری): ایسدم، ایدون، ایدی، ایدیك، ایدونز *idunze* ایدیلر. کسرایدوم، کسرایدون، کسراییدی ...

گورولن گنجمیش زامان (ماضی مطلق): دؤم، دؤن، دی: .. اوزاق گنجمیش زامان (ماضی بعید) شکیلچلری : میشیدوم، میشیدون، میشیدی. کسمیشیدوم. گله جک زامان شکیلچیلری ایکی جور دور: ۱- گلئیرم (ائیرم) گلئیرسن، ۲- گله جاقم، گله جاقسن، گله جاق.

ایمک یار دیمجی فعلی نین اؤچونجو شخص شکیلجی سی " دور " و نفی شکی "دگول" دیر .
اؤلماق فعلی نین ایندیکی زامانی: اؤلورم، اؤلورسن، اؤلور، اؤلورنک، اؤلور-
سیز، اولورلر .

اؤلماق فعلی نین گنجمیش زامان شکی: اؤلدوم، اؤلدون، اولدی، اولدوئک
اؤلدونز، اؤلدیلر .

اؤزاق گنجمیش زامان شکی: اؤلمیشدوم، اؤلمیشدون، اولمیشدی .

گلهجک زامان شکی: اولاجاقم، اولاجاقسن، اولاجاقدور . . .

امر شکی: اول، اولسون، اوله لیم، اولونز، اولسونلر .

آرزو شکی: اولاییم یا اولئییم، اولاسن، اولسون، اولاییم یا اوله لیم، اولاسیز ،

اولسونلر؟

شرطی شکیل: اولسنیدوم، اولسنیدون، اولسنیدی .

فاعل شکی: اولانگ . اولانده

شخصی ضمیرلر: بن، من، سن، آل، اول، بیز، سیز، اولار، باآ = منه .

بنوم، سنون، انون، بیزوم: بنوم ائوم، سنون ائوون، انون ائوی .

سوزدا غارجینی :

بالتازار- اسپارونفتلد مجموعہ سی نین بیرینجی کتا بجا سی قیما گرامئردن
سؤنرا فرانسیزجا- تورکجه سؤلورگه حصر ائدیلمیشدیر . سون قسمیندا فرا-
نسیزجا- تورکجه جمله لر وئریلمیشدیر .

بۇ کتا بجا دا اوچمین حدودوندا نورک سؤلری واردیر . یالنیز بؤسؤلر
فرانسیزجا سؤلرین صیراسی ایله وئریلمیشدیر . بؤ سؤلرین چؤخو بؤگون ده
ایشلندیگیمیز سؤلری تشکیل ائدیر ، فقط بیرصیرا تورک سؤلری ده واردیر
کی، بؤگون بیزده ایشلنمیر . بؤکیمی سؤلری ایکی گروبا آیرا بیلهریک :
بیرینجی گروپ سؤلر اسکی تورک سؤلری دیر کی، بؤگون اؤنؤدولموشدور .
مثلاً: آغجه (پول)، بیراق (سلاح)، یانسه ماق (چوخ دانیشماق)، بیقلاماق (آغلاماق)
یا قلوب (دستمال) بؤگون "یا یلیق" شکلینده ایشلنیر . . .

ایکینجی گروپ سؤلر بیزده اؤنؤدولموش ، لکن آنا طولی دا اینسدی ده
ایشلنیر . بؤ سؤلرین بیرقیمی ادبی دیلیمیزده ایشلنسه ده ، دانیشیق دیلی
خصوصاً ایران آذربایجانین شهرلرینده ، او جمله دن تیریزده تما ما اؤنؤ-
دولموشدور . بیز هر ایکی گروپ سؤلری بؤ سؤلرؤکدن چیخارتدیق ، و بؤرادا
ها میسنی نقل ائدیریک . بؤ سؤلر عصرلر بویؤ بیزیم ائل-اؤبادا خلق

طرفىندىن ايشلىنىمىش و زامانلا فارس و عرب سۆزلىرى اۇنلارنى بىئىرىنى
 آلاندىن سۇنرا اۇنودولموشدور. بۇ " بىئىرىنى آلماق " ويا " بىئىرىنە كچمك "
 حادثەسى بىلە جريان ائتمىشىدور: اولاً ياد سۆزلىرى دىللىمىزە گىرەرك ،
 تورك سۆزلىرى يىلە قۇشا ايشلىنىمىش ، بىرىمدت سۇنرا تورك سۆزلىرى نىن
 بىئىرىنە كئچەرك اۇنلارنى اۇنودولما غىنا سىب اۇلموشدور . بىيازاسلام
 و ايران فرهنگى تاثيرى يىلە دىللىمىزە گىرن و بۇگون خلقىن مالىى
 ساپىلان بۇ عرب و فارس سۆزلىرىنى دىللىمىزدن چىخا ردىب آتمىش
 فكرىندە دگىلىك ، لىكن دىللىمىزىن اسكى سۆزلىرىنى تازادان اۇبىرە
 دىللىمىزى داها زنگىنلىشىدورمك و اسكى ادبى آبيدە لىرىمىزى داها ياخشى
 باشادۇشمك اۇچون بۇ سۆزلىرى بىئىرىن اۇبىرە نىب ايشلىتمك طرفدارى -
 بىك . ايندى بۇ ايكى گروپ سۆزلىرى آشا غىدا نقل ائدىرىك .

اسكى تورك سۆزلىرى : آقچە (پول) ، بىراق (سلاح) ، بانشەماق (جوخ
 دانىشناق) ، تىكلەتوجى (بىهراقا بىران) ، قازاماق (بئىل) ، بىاتاق (شرىك
 جرم) ، اىلە تدرىجى (آپاران ، سۇرن) ، سەگىرتماق (آت چا پىماق) ، كىسىدى
 (قۇرۇسماق) ، آبىتماق (سۇپلەمك) ، قامچىل ، قىرماچ (شاللاق) ، بىئىسنە
 (قا بىن) ، دۇقوماق (تحرىك ائتمك) ، تۇشمال (آقا ، مالك) ، ناچاق (خستە ،
 مرىخ) ، اىرقاد (فعلىه ، مزدور) ، جرى (عسكر) ، چلبى (آقا) ، قۇراتسا
 (مسخره) ، سومكۇرماق (بۇرون سىلمك) ، شىلە (موطن) ، باغدانوس (جعفرى)
 اىنگلاماق (اىنلەمك ، سىزىلدا ماق) ، ياقۇلوق (دستمال) ، اۇفۇرەك
 (مىئانە ، ادرار كىسەسى) ، دانلا (ما باح ، فردا) ، اۇكسۇلوك (معيوب ،
 فاسد) ، ياقى (مرهم ، قالب) ، قازوق (مىخ) ، بۇگوتماق (اۇيوتمك) ،
 اۇوماق (قاندا ، هاندا) ، هارادا) ، اىلقاماق (پۇستا و ثرمك) ، لك
 (ملىون) ، قاراواش (جارىه ، كنىز) .

بىزدە اۇنودولان سۆزلىرى : بۇ سۆزلىرىن بىرقىسمى بۇگون ايشلىتىدىگىمىز
 سۆزلىرلە قۇشا ايشلەنمىش و سۆزلوكدە قۇشا يازىلمىشىدور . بىسىز
 اۇنلارنى عىنا نقل ائدىرىك . سۆزلوكدە بۇگونكو سۆزلىرى اۇلمادىغى
 زامان قارشىلىغىنى پارانتىئز اىچىندە يازدىق :
 اكشى ، تورشى ، دۇنانما (تىزىن ، سازوبرگ ، بحرىه) ، باسدىرما ،
 گرچكلەماق (تحقىق ائتىدىرماق) ، اۇدا (اۇناق) ، ياپماق (بىنا ائتمك) ،
 آلقىشلماق (تىرىك ، تشويق) ، مۇم (شام / شمع) ، تارلا (زمى) ، چىزمە (چكمە

بارداق (لیوان) ، اکمک (جۆرهک) ، کۆی (کند) ، آراماق (آختارماق)
اۆدهماق (ادا ، پرداخت) ، آناق دار ، کلید (آچار) ، کلید ، قیفیل ، بۆلۆک
(سرباز دستهسی) ، یوزباشی (بۆلۆک باشی) ، اؤگوت وئرماق (نصیحت)
ماداق (ترکش) ، یاساق (قدغن) ، اۆتهده ، بری ده (اویاندا ، بویاندا)
انسه (پئیسر ، پشت سر) ، گئیری (دالی) ، اگلنماق (تفریح ائله مک) ، اویوماق
(یاتماق) ، دیشاری (ائشیک) ، اوسانماق (بیئزیکمک) ، قوللانديرماق (ایش-
لتمک) ، قاپماق / قاپاتماق (باغلاماق ، اورتکمک) ، گؤمماق (دفن ائله مک)
دینلنماق (ائشیتکمک) ، سینماق (امتحان ائله مک) ، توپلو ایگنه (سنجاق)
بئیسیر (قول ، اسیر) ، ساندال (قاییق) ، قولای (آسان) ، چامور (پالچیق) اور-
میهده جؤمور دئیلیر ، ایستماق (حرارت) ، اورمان (منشه) ، قالابالیق
(شولوق) ، قازوق (میخ) ، باقیچی (کشیکچی) ، داملا (دامچی) ، اولو (اوجا ، بۆکی)
اولتا (چنگل) ، کسهر (بالتا ، تئشه) ، یوکسک (اوجا) ، سورماق (سوروشماق)
گنج (جوان) ، داریلماق (نگران ، اینجیماق) ، قیسقانماق (گنجیک چکمک)
بۆری (شیپور ، لوله) ، آدا (جزیره) ، حق ائتمک (لایق اولماق) ، میزراق
(نیزه ، جدا) ، فنر (فانوس) ، خیرسیز (اؤغرؤ) ، اؤگماق (مدح ائله مک) ، گؤزلیک
(عینک) ، گؤنش (گۆن) ، ناچاق ، خسته (مریض ، ناخوش) ، تۆرلو (جور) ، کۆتسی
(پیس) ، دنیز (دریا) ، گرهکلۆق (لزوم) ، یئنی / یئنگی (تازا) ، دوگون (تۆی)
چیللاق (لوت) ، دو مان (بولود) ، آلتون (قیزیل) ، نه رده ، قاندا (هارارا ؟)
اونوتماق (یاددان چیخاراتماق) ، اوشانماق (تنبلیک ائله مک) ، بۆرهک
اولکه (مملکت) ، سۆچ (تقصیر) ، اینجی (مروارید ، مونجوق) ، یایان (پیاده)
یاغمور (یاغیش) ، لیمان (اسکله ، بندر) ، شیمدی ، ایمدی (ایندی) ، ایریین
(چرک) ، کیرهچ (گچ) ، بیرقاچ (بیرنئجه) ، کۆک (ریشه) ، صیرا (نوبه ، ردیف)
اوسترا (اولگوج) ، کیمیلدماق (تیره نماق) ، بولوشماق / اوغراماق
(گؤروشک) ، گئرو وئرماق (اعاده) ، صیرت ، آرد (دالی) ، تکرلۆک ، چرخ
(دولاب) ، کیرلو (کئیف) ، سیجرماق (آتدماق) ، ایهر (یهر) ، دویماق
(حس ائتمک) ، سوساماق (سوسوزلاماق) ، اوفورماق (پوفله مک) ، یئتر (کافی)
ترزی (درزی) ، سوسماق (ساکت اولماق) ، چئوره (محیط) ، بولماق (تاپماق) ، قارشو
(مقابل) ، بیرر- بیرر (بیر- بیر) ، یئلکن (قایق بادى) ، تۆکنماق (قورتوب
لماق) ، آلمین (پيشانی ، آنلی) ، گؤز قاپاغی (پلک) ، یاناق (گونه ، اوود)
تۆکورۆک (تۆپورچک) ، گؤوده (بدن) ، اؤموز / کورهک / دالو (چیبین ، دالی) ، آق
جگر ، اۆپکه (ربه) ، پک (جۆخ) ، یئنی (یاخشى) ، بالدير ، اولوق (ساق) ، سینیر
(عصب) ، قیسراق (مادیا ن) ، کدی (پیشیک) ، چیبین ، سینک (مگس) ، پیلچ (جوجه)

سۆلۆك (زالو، زه‌لی)، قا پلانگ = قا پلان (پلنگ)، قیو (زرگر)، چا ما شورچی (پالتاریویان)، بربر (داللاک)، چکیشماق (با غلاماق)، سکسن (هشتاد) بین (مین)، با زارگونی (یکشنبه)، با زارته‌سی (دوشنبه)، سالی (سه‌شنبه).
 ایندی اینجیل ترجمه‌سیندن بیر پارچانی، مؤلفین یا زیسی (فرانسیز الفباسی) و بیزیم الفبا ایله نقل ائدیریک؛ اینجیلین بیرینجی مفحه -
 سینین باشیندا بئله یازیلیمیشدیر:
 حضرت عیسی‌نون منسیا اینجیلی نئجه‌کی یازدیما ته اونا یکی منسیانون
 شامگردلریندن بیر.

اینجیل ترجمه‌سی (بیزیم الفبا ایله)

دورتینجی باصل (فصل)

اؤ زماندا حضرت عیسی‌روحولدان چولا آپارولدی کی شیطانندان تجریب (امتحان) اولونسون. قیرق گون قیرق گئجه اوروج کی دوتتی صونرا آج اولدی تا جریب آیدان یانتینا گلدی دئدی اوزینا اگر آلاسون اوغلی سن سویله کی بو تاشلار اکماک اولسونلار. جواب ایدوب دئدی یازیلیمیشدور کی اکمک دن یالقوز آدام دیر یلمز اما هر سوزدن کی آلاسون آغزیندن صادر اولور او چاغدا شیطان اوزینی آپاردی مقدس چئرا هیکلون قانا - تلامر اوستینا اوزینی قویدی دئدی اگر آلاسون اوغلی سن بوندان تا آشاغا دوم یازیلیمیشدور کندی نون پرستانلارینا سندن اوتوری بویو - رولمیش لر اوستینا سنی گتورسونلار کی ببلکی آقون تاشدا ده گمه سون حضرت عیسی اوزینه دئدی یازیلیمیشدور سون آلاسون تجریب ائت - میه سان گئنه شیطان چوق اوجییا داغ اوستینا اوزینی آپاردی جمله دونیانون پاشا هلوقی و مملکتی و بویوکلوقی اوزینا گورستدی دئدی اویزنا بونی ائمسى ساآ (سنه) وئرورم اگر دوشوب ماآ (منه) سجده قیلاسان او چاقدا حضرت عیسی اوزینه دئدی بیئری مندن ای شیطان یازیلیمیشدور سون ربون و آلاسون سجده قیلاسان اوزینا یالقوسوز عبادت ائدرسن او چاغ شیطان اوزینی ترک ائدی و پرستانلار گلدیلر اوزینا خدمت ائدیردیلر.

Dortingi passel; 1mo

Oz qamanda hezreti heissa vauheldan (No'ia
apa zuki ki) Chaitandan hezreti oluncun korugun
koruguege curug, ki deuti sonra aqz oldi tagerit
audan yonina gueli deedi o'zina eguer allahun egie
con sules ki boudachilar ekmak oluncun lar gicouabici
deedi ya zelnichdur ki ekmedon yalgeuz adamlari
mez amma her suzdan ki allahin aqezundan Jader
dix o Chagda Chaitan o'zini apardi Koustachlar
Cheem heikhalun kanastlar ustina uzini kedi deedi
eguer allahun oglican boundan ta achaga Doum
ya zelnichdur gandinun pristalarina cendenleu
Boum nich ellar ustina con guesurcunlar ki
balix aragun tarchda degmecon hezreti heissa o'z
deedi ya zelnichdur conun allahuna tager berma
guena Chaitan (No'ia) cigia dajustina o'zini yari
gimela dunianun pachaklogui ue mamlakati u.
Beuklogui o'zina gurssatdi deedi o'zina bouni omi
caa verurem eguer douchoub maa Chagda kalaw
o Chagda hezreti heissa o'zino deedi yeri mendon.
Chaitan ya zelnichdur conun nubun ue allahue.
Chagda kalacen o'zina yalgeuz abadat eideres
o Chak Chaitan o'zini terkidi ue pristalar geci
diler o'zina kezmet eideridi ser,

سوئددیلیندن اختصار
آنا دیلیمیزه چئویره ن: حیدرما بین قالی

□ اورتا جاغ آذربایجان تورکجه سی لیا زما لاری

سوئدین اوپساللا شهری اونیورسیتته کتابخاناسینین شرقشنا سلیق بۆلمه سینده سپارونفلد *Sparvenfeld* مجموعه سی آدلانا ۱۷- اینجی یوزایللره عا ئدبیر نئجه مارقلی تورکجه ال یازماسی سا خلانیسر . ال یازمالاری او دؤورون باشدا صفوی ساری خلقی اولما قلا ایرانین تورک دیللی اهالی سینین دانیشدیغی آذربایجان تورکجه سی دیر . بودیل ایندییه دک بیزلره چوخ قصورلو شکیلده تانیتدیر یلمیشدیر .

سوئد شهری اوپسالادا سا خلانیلان بؤ ال یازمالارین خصوصی ده یه ری تورکجه نین ، داها دؤغرؤسو ، اورتا جاغ آذربایجان تورکجه سی نین لاتین آلفا به سیله یازیلما سی دیر . آدیننی جکدیگیمیز الیا زمالارین لاتین گرافیکاسی ایله یازیلما ش اولما سی تورکجه نین اوجا غدا اوزونه مخصو س قورولوشونو گؤستر مکتهدیر . بؤکیمی اسکی ترانس کریپسیا متنلرین بوندان قاباخ اولما ماسی بؤ مجموعه نین تورکولوژی دیلچیلیگینده بؤیوک هیجانا سبب اولاجا قدیر .

بؤ متنلر اوپسالایا نئجه آپا ریلیمیشدیر؟ اونلارین اوپسالالا شهری نین اونیورسیتته کتابخاناسی ، کارولینا ریویویا یا آپا ریلدیغی یول و بؤ بۆلداکی اؤغرا دیغی بلالار و چتینلیکلر هئچده مارقسیز دگیلدیر . اونا گؤره کی بؤ ، سوئدین ملتلر آراسیندا بؤیوک بیسر قدرت اولراق میلادی ۱۶۸۰ اینجی ایلرده کی سیاسی ومدنی ساحه ده اؤینادیغی رولونوندا گؤستریجی سی دیر . الیا زمالارین گتیریلدیگی یول چوخ اوزون دور . بؤ یول اؤز رینده کی دایانا جا قلا رایسه هم چوخ ماییلی همده بیر آز مبهم دیر . تکجه آیدین اولان ، باشلانقیچدان الیا زمالارین اؤز رینده کی یازیلما ش بیلگی لر دیر .

سویلو فرانسیز اعیان سینفیندان اولان بالتازاردؤلوزیئر *salazar de Lausiere* طرفندن ۱۶۸۰ - اینجی ایلرده سوئدلی بیلکلی سیاح جانگا برییل اسپارونفلدده ، اونسون

مسکودا قالديغى صيرالاردا وئريلميشدير .

بيرينجى اليازماسى نين ايلك ۱۹ صحيفهسى اصفهاندا بالتاز- اردؤلوزيبيترين قارانداشى^(۱) ايله يازيلميش تورك، ديل نين قيما جسا گرامرى دير. گرامر بؤللمه سىنى ۱۰۰ صحيفه دن آشفين بير فرانسىزجه - توركجه سؤلوك ايزله بير. هر صحيفه ده اؤز نؤبه سينده ۲۵ رديفدن عبارت دير. بيرينجى اليازمانين سون ۲۵ صحيفه سى ايسه فرانسىزجه - توركجه قيما متنلر " جملات تركى " دولدورور. بالتاز اردؤلوزيبيشريا گوره هم سؤلويو- هم ده متنلرى ، اؤ، اؤزو ۲۰ - ۸ ماى آراسيندا ۱۶۸۲ - جوايلىنده شاماخى شهرينده كى قيما اقامتينده يازميشدير .

..... شاماخى دا بالتازار دولوزيبيش طرفيندن يازيلميش اولان سؤلوك ، ديلچىليك باخيميندا ن چوخ مارا قلى دير. ائله جده ده دئيلن فرانسىزجه - توركجه متنلر ده ديلچىليك باخيميندا ن چوخ مارا قلى دير .

.... بالتازار دولوزيبيش شاماخىدا قيما سوره (مدت) قال- ديقدان سونرا مسكودا يازى گئتمه سى و گورجو دىلى ايله چوخ سيخ ماراقلانما سى اسپاروين فيلدتوپلوسونون ايچينده ايكي نجي بيـــــ اليازماسى نين ده اولدوغونو خبر وئيرير. دئمه لي، بۇ اليازماسىدا كيچيك بير توركجه - گورجوجه سؤلوك دوركى، بالتازار دولوزيبيشره گوره ۱ اوگوست ۱۶۸۴ - جو ايلي نده هشتراخان دا يازيلميشدير .

.... آدى گئده ن اسپاروين فيلدتوپلوسوندا ديلچىليك له علاقه دار اليازمالاريندا ن باشقا ، لاتين گرافيكاسى ايله يازيلميش اؤچونجو اليازماسى ده واردير. بۇاليازماسى " ماتىوس جان ايوانجئليوم " اينجىلى نين توركجه يه چئويرمىسدير .

آدينى چكديگيمىز اينجىلى گئچك دن ده بالتازار دولوزيبيشره چئويرميشدير؟ باخما يراقكى بالتازار دولوزيبيش بير باشقا اليازمانين، داها دؤغروسو عيسى پيغمبرين چكديگى اضطراب تاريخينين اسكى يازى ايله توركجه يه چئويرمه سىنى ده اؤ اؤزو ائله ميشدير، چوخدا معقول دئيبيل دير. پروف سورلارس جانسون (L. JOHANSON) يازديغى مقاله نين بيرنئجه يثريندن بئله آنلاشيليركى، حقيننده دانىشديغيمىز اليازمالارين هامينين مۇلفى بالتازار دولوزيبيشره بوخ - رافائل دومانس آديندا فرانسىز بييركيشي دير كى ۳۱ ياشيندا

اصفهاننا گلیب و عمرونون آخیرینا جانده اؤرادا یاشا میشدیر. س. ح . ۰)
رافائیل دومانس بیلکسیزلیگه، آنلایش. سیزلیغا متهم اولایلن بیر
آدام دثیبیل دیر. اؤ، نتجه دبییرلر "

مانستیرینین صدری و فرانسیز پادشا هینین نمایندهسی اولان جرمتلی
بیر شخصیت ایدی . او، ۱۶۱۳ -- جو ایلینده مانس دا دونیا یا گلیمیش
و ۱۶۴۴ - جو ایلینده ایرانا گلدیگی زامان. تکمل بیر شکیلسده
اؤلکهنین دیلینی دانیشیردی . رافائل دو مانس صفولر سارایندا جوخ
حورمتله قاریشلانیر و بیر یازیچی کیمی ده یوکسک قیمت لندیریلیردی.
او، سارایدا دیلمانج کیمی ایشله ییردی. ر. د . مانسین نتجه بیر
یوکسک خلق و اؤلکه بیلجیسی اولدوغونو اونون سونرالار با سیلان
۱۶۶۰ - جی ایلینده ایران دولتی آدلی اثری گؤستر میشدیر. ر. د -
مانس - ۱۶۹۶ - جی ایلینده ۸۳ یاشیندا اصفهاندا وفات ائتمیشدیر .

..... آذربایجان تورکجه سین بو جورده ده (صفولر سارایندا . س.
ه.) اوینا دیغی رول نه اولموشدور؟ صفولرین ایرانی، دثیشیک
میلست لر و دیل لر باخیمیندا ن ، جوخ چثیدلی بیر جمعیت ایدی . اؤز
میلی وارلیغینی جوخ یا غشی بیلن ایکی حاکم میلست لر تورک لسلرو
فارس لار ایدی . سونرادا جوخلوق باخیمیندا ن ، سیرایلا عرب لر ، کوردلر
بلوچ لار ، افغان لار ، گورجولر ، اثرمنلر ، چرکز لر و باشقا ملت لسلر
گلیردی ، خاطرلتما سی جوخ اهمیت لی دیرکی حکومت ائده ن صفولر دیل
باخیمیندا ن بیر تورک سلاسه سی ، ایدیلر .

فارس جانین رسمی دیل اؤلدوغونا باخما یاراق ۱۷ - جی یوز
ایلر ه جن حتی سارایدا دا تورکجه دانیشیلیردی ، کمپفر (*KÄMPER*)
تصدیق ائدیرکی تورک دیلینین استفاده دایره سی ، سارایا و باشقا
یوکسک مقاملارادک . گئنیشلنمیش ایدی و هر بیر مشهور و شخصیت لسی
آدامین تورکجه بیلمه می سی گئرچکدن اؤتانه چ (خجالت) ساییلیردی .
(کمپفر ۱۶۵۱ - ۱۷۶۱) بیرنتجه سیاحتنامه نین مؤلفی ، سوئسدی
سیاح س. ح . ۰)

رافائیل دو مانسا گوره تورکجه نین آذربایجان قولونا تورک .
عجمی (عجم تورکجه سی) و اونون عثمانلی تورکجه سیندن داها اینجه
و قولغا خوش گلن دیر . "

بُو دُووردن اهميت لى بىر شعر صنعتى واردىر. ايکينجى شاه عباس
 شعرين بُو يوک حامي سى ايدى وعينى زاماندا اُو زوده شعريا زاردى.
 قوسى تبريزى ، محن تاثير ، مسيحي ، ما ثب تبريزى و ملک بيسگ
 اصفهاندا ، ان چوخ تانينميش تورک شاه عيرلرى ايدى. بُو يوک احتمال ايله
 بو شاه عيرلر آذربايجان تورپاقلاريندا ن عشانلى سياحى اوليا چلبى نين
 دئديگينه گوره ، اونون تبريزه سفرينده اورادا ۷۸ - دن آرتيق شاعر
 وارد ايدى .

اسپاروشن فيلد (Sparuwenfeld) ۱۶۸۷ - جى ايللين جون
 آييندا مسكوادان سوئده قايتماسى ايله اُو زو ايله بيزيم اورتا جاغ
 آذربايجان تورکجه سى اليا زمالارينين اوزون سفرده باشا چا تميشدير .

* آلمان يادا MEINZ ماينس اونيورسيته سى نين تورکولوژى پرفسورو .
 منابع :

انستيتوسونون بيلديريش درگيسى . ۱ - ۱۹۸۵ -
 SVENSKA FORSKNING SINSTITUT. MEDELANDE سوئد آراشديرما

سُوينديريجى خبىر

ارک غزتى چيخدى

تبريزده ارک آدى ايله ايکى ديئده (فارسجا - تورکجه) ينى
 گونده ليک غزت چيخما غا باشلاميشدير . غزت فرهنگى ، هنرى ، ادبى
 علمى بىر روزنامه دىرو آقاي محمدا شراقى طرفيندن نشىر
 ايديلمکده دىر .

عزيز همشهريميز آقاي اشراقى به بوخيرلى ايشه باشلاما غى -
 ندان اوتورو او ره کدن تبريک دئيبيريک واؤزونه وغزتینه
 اوزون عمر و باشارى ديئله ييريک .

وارليق

محمدامین رسولزاده دن استالینه مکتوب

آشاغیداکی مکتوب ۱۹۲۳ - اۆنچوایلین دسامبر آییندا محمدامین رسولزاده طرفندن استانبول دان استالینه گۆندریلیمیشدیر. محمدامین رسولزاده ۲۵ - ۱۹۱۸ ایلرینده آذربایجان جمهورى حکومتینین قۇرۇجو واداره جیسی اولۇب ۱۱ - اینجی قیزیل اوردو آذربایجانى اشغال ائله دیکدن مۇنرا ایکی آى گیزلی یا شارکن تۇتۇ - لوب حبسه آتیلیمیش و اولۇمه محکوم کن اسکی دۇستو وهمکارى استالین طرفندن آزاد ائدیلیب مسکو وایا آپاریلیمیش دیر. رسولزاده ایکی ایل مسکو وادا قالاندان مۇنرا گیزلی اولاراق روسیه دن قاچمیش و استانبولا گلندن مۇنرا یقنى قاققاز ژورنالینى چیقارماغا باشلامیش و ژورنال - لین ۵ - اینجی نمره سینده بۇ مکتوبو درج ائتمیشدیر. (وارلیق)

حرمتلى استالین

قۇرتۇلوشوم دوستلاریم اۆزینده خوش بیرحیرت تاشیری بۇارخ - میشدیر. اۇنلار طبیعی کی، حقلیدیرلر. فعله لردن بیرچوخونو محض مساواتچی اولدیقلاری اۆچون گۆلله لمه دیلمی؟ بۇ شرایطه آدی چکیلن پارتیانین رئیسی اولماق حسابیله منیم قۇرتۇلوشوم بیرنوع معجزه - ایمیش (۱) حادشه نین تعریفی بۇ تعبیره لاییقسه ، انما فنامینه دئم - لیم کی، بۇ معجزه نین سببی - کرامتی سیزسینیز. چونکی کهنه - دۇستلوغو اۇنوتما یاراق منی باکی زندانیندان چیخارما غی لازیم بیلدینیز (۲)

مسکودا اولدوغوم ایکی ایل عرضینده دۇستلوغونوزدان فایدا - لاندیم . بیرسیرا محرومیتلره معروض قالدیمسادا ، بۇنلار عمومیتله هامینین قارشیلادیغی محرومیتلرایدی و تکجه منه عائد دئییلدی . عکسینه ، بعضاً ائله اولوردوکی، بیرسیرا امتیازلاردا ندا استفاده ائدیردیم . بونا گۆرده سیزه تشکر ائدیرم . مسکودان آیریلانسدان سیزینله گۆرۆشه بیلمه دیم . چونکی روسیه نی گیزلی بیر شکیلده ترک ائتمگی قرارا آلمیشدیم . بۇ حرکتیمده سیزه قارشى بیر حرمتسزلیک گۆرمیه جگینزی امید ائدیرم . سفریم اۆچون اجازه ایسته مه دیم ، ایشین بیس طرفینی فکرلشدیم بکله سیز اجازه وئرمه دینیز . اوزامانایسه

هانسی بۆللا اولۇرسا - اولسون ، روسیەنى ترک ائتمک قارایمىسدا ن
تەماملە وازكئچمک لازیم گلردى . حالبوکی بۇ منیم اوچون ممکسن
دئىیلدى . چونکی بۇاؤزۆمو ردا ئتمک وابدی صورئده فعالبیتسیزلیگه
محکوم ائتمک دئتمک ابدی . عینی زماندا بۇ روسیەده جریان ائسدن
حادثه لرین و مثیدانا گلن وضعیتین دیلسیز بیر مشاهده جیسی کیمی
قالماق اولردى .

حال حاضرده روسیەده میدانا گلن حادثه لر ایسه بۆزایل بو-
ندان اول جریان ائدن حادثه لردن فرقلنمیر . بۆزایل اول اولدوغو
کیمی ، ایندیده روسیە مستملکه لری بیر بیئره شوپلانیلیر .

طالعین حکمی ایله حاکمیت باشینا گلن کمونیست پارتیاسی
ایده اولۇگیا سینین بۆتون جبهه لرینده گئری چکیله - چکیله اسکى^(۳)
روس ایمپریاسینین دیرچلمه سی فکرینه دۆشدو . بۇفکرایسه پارتیانین
ایده اولووزی شعارلاریندان چوخ ، حاکم اولدوغو محیطین جهانگیرانسه
مثیللریندن دوغان بیرسیرا منفعتلره و هدفلره مالکدیر . بیرحکو-
متن رسمی ایده اولۇگیا سی اصیل زادگا^(۴) شوونییزمیندن فعلسه
کوسموپولیتیزمیله^(۵) کئچرسه ، بو ، مسئله نی اوقدرده دگیشدیرمز و ان
آخرده گئریده قالمیش و آز انکشاف ائتمیش ملتترین اریه رک دیگر
ملتترین ایجریسینده آسیمیلیا سی یا^(۶) اؤغراما سینا گتیریب جیخارار .
یئرلی پرولتار صنفینه استناد ادعاسیله ائده صلاح قافقاز و
تورکستان کیمی اوجقا^(۷) ولایتلرده حرکته گلیمیش اولان دموکراتیک
سیاسی تشکلاتلاری اغفال ائتدیگینیز زمان ، عمومیتله ، سابع
ایمپراتورلۇغون چاریزیم^(۸) سیاستی ائله روسلاشدیریلیمیش مستملکسه
شهرلرینده کی روس پرولتارلاریندان عبارت ان کیچیک بیر آزلیغین
آرزوسونا اویغون اولاراق ، بۇیوک بیراکثریت تشکیل ائده ن یئرلیسی
اهالی نین قانونی حقینی قابا شکلیده تاپدایمیش اولۇرسونوز .
پرولتاریانین آذربایجان ویا تورکستاندا دیکتاتورا اعلان ائتمه -
سینین مسکو دیکتاتورلۇغوندا ن فرقلی بیرشئی اولما دیفی گونشکیمی
آشکار دیر .

اسکی پتروگراد دوربینین سیاستده بۇندان باشقا بیرشئسی
دئىیلدیر . اوجقا ر ولایتلرین مختاریت شکلینده کی ظاهری گورونوشو
ایسه جدی بیر شئی دئىیل .

آذربایجان خانلیقلارینین ایلیک، قافقاز " نامستینک " لری (جانشین) زمانینداکی استقلال لاری، ایندیکی قافقاز رسوبلیکا لاری نین " زاکرایکوم " (زاقافقاز دیار کومیتەسی) باش کاتب لری زمانینداکی استقلال لاریندان هئجده آزدئیلدی . آراداکی فرق اولسا - اولسا ایندیکی رسوبلیکا لارین اشغالینین او زمانکی خانلیقلارین اشغالینیندا داها سرعتلی اولما سیندان عبارتدیر .

بالشویک پارتیاسینین مرکزی تئجی اولدوغونو بیلدیگیمدن سو فرقه نین اوزونه مخصوص بیر ایمپریالیست اولدوغونو سئورمیش و ضروری بیر تبدلات کئچیره جگینی داها اولجه سؤیله میشدیم . غیسر - اختیاری مشاهدەچی وضعیتینده اولدوغومدان ، بو بحران گوزلریمین اونونده باش وئیریدی . مسکودا یاشادیغیم ایکی ایل عرضینده من شرق ملت لرینین و خصوصیلە تورک ائللرینین نجاتینین اوزلرینین بیرملت کیمی تانیمالاریندا اولدوغونا قطعئ صورتده اینان دیم . بونون اوجون سیستمینیزده ملتین اوز - اوزونه بسله دیگی بو اینا مین تا کوکوندن مو ائدیلدیگینی و ملی یئتگینلیک آنلامینین ملی انقلاب آنلامینا چئوریلدیگینی سؤیوققا نیلیقلا گوره بیلمیردیم .

سیزین ایستدیگینیز بو چئوریلمه گرچکلشه بیلمز . شرق ملت لری کمونیست حیاتی ایله دئیل ، اوز ملی حیاتلاریلە یاشاماق ایستە بیر لر . بو مقصدلە ده اولار اوزلرینین اسیر ائدن قوه لره قارشئ مبارزه آپاریرلار و مبارزه لرینده اوزلرینە یاردیم ائده جک متفق لار آختا ریرلار . بیر زمان اولار ویلسونون پرنسیپلرینە اینا ندیلار : سیزین شعارلار - نیز ایسه اولار داها جاذبه دار گوروندو . آنجاق ، هیهات ، ویلسون پرنسیپلری ورسای ، تروییا و سئور مقاوله لرینە منجر اولدوسسا ، سیزین شعارلارینیز اوکراین ، تورکستان و قافقازین یئنیدن استیلا سی ایله نتیجه لندی . بونا گوره دیرکی ، وطنیم آذربایجانین سیزین اشغال و اسارت نییزه قارشئ مبارزه یه قهرمان تورکیه نین آنتا نتسلا ، قارشئ یورت دوگو مبارزه قدر مقدس بیر حقئ واردیر .

اوز سیاسی عقیده لریمە صادق قالما قلا برابیر ، من عین زماندا سیزینده دوستونوز کیمی قالیر ، شخصینیزه قارشئ احترام حسسی

■ آنتانتا ، بیرینجی دنیا محاربه سی صونوندا عثمانلی امپراطورلوغو و او جمله دن بوگونکو تورکیه تورپاقلارینین دا تجزیه ائده ن مقاوله نامە ، قرارداد دیر . (واریلق)

بسله بیریم. نتیجه ده منه قارشى گؤسترديگينيز قاينىنى هئچ بير زمان اؤتوميا جا غيما اينانمانيزى رجا ايله سيزه ياخسى بير خدمت گؤستر-
 مك فرمتينى جان - دلدن آرزو ائتديگيمي بيلديريريم. تام احتراملا:
 رسول زاده محمدا مين . استانبول . دكا بر ، ۱۹۲۳ (بومكتوب وقتيله-
 استانبولدا چيخان " يئننى قافقاز " ژورنالينين ۲۳ . ۱ . ۱۹۲۴ - جو
 ايل تاريخلى ۵ - نجى نؤمره سينده درج اولونموشدور).

دوستلاريمين مقدراتى

حرمتلى اوخوجولار ، بوخاريدا باشيما گلن سرگذشتلرى دانيشد-
 يقجا دائم ايكي دوستوملا محمدعلى وعباسقلى ايله برابر اولدوغومو ،
 يقينكى اؤتوما ميسينيز . مسكودا پرچستينسكى بولوارينداكى ائوده
 بيرليكه باشا بيرديق ، من فرارا قرار وئريب بير فين قاينى ايله
 فنلانديا قاچديغيم زمان باشيما نه گلدى - دائيه سوروشا بيلرسينيز .
 بونودا دانيشا جا غام :

من مسكودان ماذونيت^(۱۰) آليب لنينگرادا گئتديگيم زمان محمد-
 على ناركومنا تسين نزيدنده موجود بير كوپراتيوين نماينده سىكىمى
 باكيذا ايدى . عباسقلىدا سونرادان بير ماذونيت اويدورارق من
 لنينگرادا ايكن مسكودان باكييا گئتميشدى . فين ساحلينه چيخديغيمى
 آراميزدا قرارلاشدير يغميز بير واسطه ايله باكييا چا تديرا جا غديم .
 منيم فين قاينى ايله سلامت ساحله چيخديغيم خبرينى آلانكىمى ، درحال
 بوايكى دوستومدا اولجه دن حاضرلانميش بير توركمن قاينىينا مينه رك
 خزر دنيزينه چيخميش و گؤنلرله مۇ اؤستونده قالاراق ، نهايت ايرا-
 نين پهلو (اوزمان انزلى) ليما نينا چا تميشديلار .
 غيب اولما غيم آنجا ق بير نئجه گؤن مۇنرا مسكودا بيلينسه ده
 هئچ بير ايز الدهه ائديلمه ميش ايش ساده جه بير چوخ آراشدير مالارا ،
 استنظا قلارا و حبسلره سبب اولموشدو .

شرحه محتاج اولمايان بير فرق

مسكودان قاچماق اؤزلوگونده هيچانلى بير چوخ تفرعا تا مالك
 اولسادا ، اصل موضوع ايله آز علاقه لى اولدوغوندا بونلارى تصوير-
 ائتمكدن واز كئچير ، يالينز ياداشيما چوخ درين بير ايزبوراخان
 بيرى سوويت روسيه سينه ، ديگرى آزاد و مستقل فنلانديا عاقد ايكي

تابلونون تصوير بىندن بۇرادا اۇزۇمو ساخالايا بىلمىرم. مسكويۇلۇندا ، بعضى استانىسلا (۱۲) قظارىمىز دۇرور ، بىز بەزى حۇلە جىخىر ، اطرافى سئىر وتدقيق ائىدردىك . دون جايى اۇزىندەكى روستوفدا بۇيوك پروسپكتى (۱۳) گزمىش ، ضرورى احتياج محمدعلىنى سىخىشىدردىغىندا ن سو باشنا جىخماغا محرم بىر بىئراختا را ركن روستوفلوردا ن بىرى بىزە ماركسىن هيكلىنىن (۱۴) آرخاسىنا كئچمەكى توصيه ائتدى . اۇنجه شېهە ايله قارشىلايدىغىمىز بوتكليفده سونرادا ن شېهەلى بىر شى اولما دىغىنىنى شخۇ گۇرمۇش ، هيكلين آرخا طرفينه ياخىنلاشا ركن ، بۇرانين حقيقتاً - ده توالت اولدۇغونا حيرت ائتمىشدىك .

خاركفدا گۇردۇگومۇز منظرە ايسە داها عجائب ايدى . استانىسلا اطرافىندا ماركسىزمىن بۇيوك مرشدى وايدە ولوزى سيموولو ما ركسىن محتشم بۇستونو (۱۵) پوستانىن (۱۶) اطرافى قىزىل اردو عسگرلرىنىن افرازا تيله مردارلانمىشدى .

بۇ منظرە كمونىستان انقلاب عنمرلارى ايله كمونىستان ايدە آلسى آراسىنداكى رابطە حقيندە بىزده كافى وايدىن فكر يارادىمىردى . فنلاندىا سوويتلرە قارشى استقلال مبارزەسى آيارمىشدى وبۇ مبارزەده اۇز استقلال وحريتىنى لىنن حكومتينه قبول ائتدىرمىشدى . فنلاندىا استقلال مبارزەسىندە شھيد اولانلار قارداشلىق مزارى اۇزىنسە ، فنلاندىا نىن پايتختى هلسىنكىنىن مركزىندە بۇمملكتە خاص گرانىتدن بىر آبدە اۇجالمىشدى . . . فنلاندىا يا گلدىكن سونرا هلسىنكىدەكى چوخ سئوملى وقۇنا قىرور تاتار كۇلۇنىا سىندا (۱۷) قوناق اولدۇغوم بىر آي عرضيندە هرگون بۇلوم بۇ شھيدلىكن كئچىردى . هر دفعە بۇرادا اعتنائى وقدر بىلن اللرىن قۇيدوغو يئنى - يئنى دىبچكلر گۇروردوم . سوويتلردە گۇردۇگوم ماركس آبدەسىنىن حالى ايله هلسىنكىدە كى بو شھيدلىگىن حالىنىن مقايىسەسى تصويرە محتاج دىگىلدى .

" فانناستىك ، آدامىن فانناكتىك (نتيجه) منمىينه " عانسد خصوصيتلر گۇزدەن كئچىرىلدىكجە ، اورنا يكى - بىنجى عصر ياخىن شىرق ادبىياتىنىن بۇيوك شاعرى گنجەلى نظامىنىن " هفت پىكر " منظومەسىندە تصوير اولونان قىرمىزى كۇينك بىر دما قو (۱۹) تىببى گۇز اۇنوندە جانلانير سون درجە گۇزەل اولان بىر روس شاعزادەسى وارمىش گۇزەللىگى

قدر خودبېن، غدار و مستبد اولان بۇ شاهزاده اؤزونه طلسملى بىر قلعە تىكدىرمىش و اورادا گىزلىنىشىدىر. طلسمى قىريب قلعەنى آلابلەجك بىر گنجە ارەگئدە جگىنى، تشبۇنە موفق اولمىان گنجلىرىن بۇيۇنلارىنىن وورولوب، باشلارىنىن قلعەدىوارىندا ن آسىلاجا غىنىسى اعلان ائتمىشىدىر. نتيجهده مينلرله كسيك باش قلعەدىوارنى "بىزە-مىشىدىر".

جماعتى هيجانا گتيره ن بو غدارليغا قارشى عصيان ائىلىدىن قولۇزورلو بىر گنج اگىنىنە قىرمىزى بىر كۆينك گنىمىش، قانلىسى شاهزاده يە ائولنىمك اوچون يۇخ، تۇكۇلن بۇقدر قانلارنىن انتقا مېنى آلماق مقصديله بايرا غىنى قالدېرمىشىدىر. اگوايىست دگىل، آلتروايىست^(۲۱) بىر نيتله هجوما كئچن گنج ايگىدىن باشينا گنىش بىرخلق كۆتلهسى توبلانىمىشىدىر. نتيجهده شاهزاده نىن تىكدىردىگى طلسملى قلعە آلىن-مىش، قىرمىزى كۆنىكىلى قهرمان اىستەدىگىنە چا تمىشىدىر. آنجا ق او، سۇزونون اؤستونده دورما مىش، قانلى شاهزاده يله ائولنىمىش وتخته چىخاراق اؤزونو قىرمىزى چار اعلان ائتمىشىدىر.

استالين ۱۲ - ينجى عصرين افسانه سىنده تصوير اولۇنغان بۇ "قىرمىزى چارىن" ۲۰ - ينجى يۇزايلىكده، روس شرايطىنىسده يىتتىشەن رەآل بىر تايى دىر.

دونيانىن بۇيوك بىر پارچا سىنى شخسى اقتدار و نظارتلىسى آلتىنا آلان بو قورخونج ادامىن احتراصى بۇتون دونيانى حاكىمىتى آلتىنا آلماق مقىاسىندا ايدى. اۇنون يگانە غايەسى هر جور بىشرى ايدەآللاردا ن اوزاق قانلاراق يۇخارىدا آدى چكىلن فعلە پتر بورژتسىن دىدىگى كىمى اقتدارا آنجا ق اقتدار اوچون گلمك وبۇنو بۇتون دنيا يا شامىل ائتمك ايدى. او، روس ايمپىريالزىمىنىن تارىخى انكشافىنا حاكم اولان جهانگىرلىك عنعنەسىنىن ان غدار نمونهسى ايدى.

(۱) "ودلار بوردو" غزىتەسىنىن (۱۹۹۱ - نجى يىلما رت نمرەسى (۵) ندىن).

ايضا حلاز:

- ۱- محمد امين رسولزاده مساوات فرقهسىنىن مۇسى و ليدىرى ايدى.
- ۲- رسولزاده مساوات حكومتى بالشويكلر طرفىندىن يىخىلدىقدان سونرا (۲۸ آوريل ۱۹۲۰) گىزلىنىمىش، لاکىن اله كئچىپ حبسە آلىنمىشى.

۳- اسکی : کهنه ، قدیم . ۴- اصیل زاده - اعیان ، آریستوکراته- کو- سمبولیتیزم - ملی مدنیته و وطنی انکارا ثدیب دونیانی اؤزونسه وطن حساب ائدهن ریاکار دؤشونجه . ۶- آسیمیلیا سیا : خیرداملتلرین و اقلیتلرین حاکم ملت ایچینده ارییب آرادان گئتمه سی . ۷- اوجقار : کنار ، اوزاق . ۸- جاریزم : روس مطلقیتی . ۹- فین : فنلاند . ۱۰- ائما - ذونیت : مرخصی . ۱۱- نارکومنا تنس : ملتله خلق کمیئرلیگی . ۱۲- استا - نسیا : داینا جاق ، ایستگاه . ۱۳- پروسپکت : خیابان . ۱۴- هیگسل : مجسمه . ۱۵- بوست : نیمتنه ، مجسمه . ۱۶- پوستا منت : مجسمه پایه سی . ۱۷- کولونیا : اجماع ، دسته . ۱۸- فانتاستیک : خیالپرور . ۱۹- دما قوق : عوامفریب . ۲۰- اگوا یست : خودخواه . ۲۱- آلتروایست : ایثارگر ، تمناسیز یا خشیلیق ائدهن .

متنی گؤچور، ن.ح.م. غریب

رسیده بودبلائی ولی بخیرگذشت !

سون گونلرده فروغ آزادی غزتینده تورکجه صفحه لریین رداکتورو بؤیوک ادیب ، شاعر و یازیچی میزاقا یحیی شیدانین بوغزت ایله همکار- لیقدان امکلی (بازنشسته) اولاجاغی خبری هامی میزی ناراحت و نگران ائله میشدی . هرکس اؤزوندن و بیرچوخلاریدا بیزدن سوروشوردولارکی یازیجیلیقدان دا "بازنشسته" اولارمی؟ بیز سون درجه تاشر و تاسفله غزته تلفن ائله دیک ونهایت آقای شیدانین اؤزوا یله ده دانیشدیق . چوخ شوکور بوخبر گرچکلشمه دی و گؤرکملی یازیچیمیز همان مؤسسده ده چالیشما غا ادا مه و ثریرر و گئچمیشده کی کیمی بوندان سونرا دا فروغ آاز- ادینین آنا دیلیمیزده کی صفحه لرینی گؤزه ل یازی و شعرله رلنده دؤلدوراجاق و خلقیمیزی اؤز آنا دیل - ادبیا تپندان بهره سی- قویما یاجا قدير .

وارلیق

● قوسی تبریزی

تبریزی علی جان قوسی آذربایجان کلاسیک ادبیاتینین بییئر مرحله سینده ادبی چالیشا ماغا باشلایب کی آذربایجان ادبی ذیلی فارسیا و عربجه دیل لرین ائتگیسی (تأثیر) آلتیندا چیخساراق اصل و تمیز بیر دیله چئویریلیمک یولونا گیرمیشدی . آیدین دیرکی اسلام خزینه لری اؤچ دیله - عربجه ، فارسیا و تورکجه - دونیا یا یاییلیب دیر و بو اؤچ دیل بیر - بیرله سیخ علاقه بسله میشدیر . ماراقلی بودورکی آذربایجانین بؤیوک شاعیرلری نسیمی ، فضولی کیمی اثرلرینی هر اؤچ دیله ده یا زما قدا اؤز لرینده ن با جاریق گؤستریب لر . عصر لر بویو آذربایجان ادبیاتی فارس و عرب ادبیاتینین تاثیر آلتیندا اولوب و اؤزه للیکله (خصوصاً) فارسیا ادبیاتین معنوی ائتگیسی چوخ اولموشدور .

شاه اسماعیل ختایی ، صفوی لر دولتینی قورما قلا آذربایجاندا ادبی - مدنی دیرچلمه یارادیر و آذری تورکجه سینه رسمیت و ثریر . بوزان بؤیوک شاعیر لریمیز اؤز آنادیل لرینده یازیب - یارادیر - لار . گئت گتده آذربایجان دیلی و ادبیاتی زنگین له شیب ، یؤز لر عالم و شاعر تکجه اؤز آنادیل لرینده یازیب یاراتماغا گئنیش یئر و ثریر لر . بو دوروم (وضع) دوام ائدیپ و صفوی لر دؤورونده چوخلو شاعیرلر - بیمیز داها چوخ اؤز آنادیل لرینده شعر یازیب لار . بو دوره نین آدلی - سانلی شاعیرلری قوسی تبریزی ، ماثب تبریزی و تاثیر تبریزی آنا - دیل لرینی آیری دیل لردن تمیز له مگه اؤنم (اهمیت) و ثریر .

شاه طهماسب زانیندا (۱۵۷۶ - ۱۵۲۴ م) گؤتله لرین دورومو آغیرلاشیر و کندلی عصیانلاری هریانی بؤرور . شاه عباس حکومت - چا تدیقدا ، بوعصیانلارین هامیسی رحمی زانینا با سدیبر ، هرکیمسه باش قالدیریرسا ، شاه عباس گؤجله ازیر ، نچه قبیله نی یئرلی - دیبلی آرادان گؤتورور .

بوتون آذربایجان عصیان اؤدیله یانیر ، اؤزه للیکله (بهویزه)

شاه عباس پایتختی اصفهان کوجورمکله، آذربایجان عصیانلارین مرکزیه چئوریلیر. شاه عباس عصیانلاری یا تیرتماغا همت گؤستریر، با جاردیقجا اولدورور، چوخلارینی سورگون ائدیر. تکهلی و چاقیرلی قبیله لرینی آزادان آپارییر. ۱۶۰۵ اینجی ایلده ۷۰ مین ارمنی و آذری ائلیسی نخبواندان کوجوردور. ۱۶۱۸-۱۰ اینجی ایلده ۵۰ مین نفری کوجوردور. جلفانین اهلینی اصفهان کوجورور و ۱۵۰۰۰ عائله دن تکجه ۳۰۰۰ عائله اصفهان یئتیشیر. بو ایشلرین هامیسی آذربایجانلیلارین عصیان قورخوسوندان اولوردو. شاه عباس فرعون بی بی پایتخت دوزله تمگه گوره بوتون صنعتکارلاری، بسته کار، شاعیر، زرگر، معمار و نقاشلاری اصفهان آپارییر. صائب تبریزی، قوسی تبریزی و تاشیر تبریزی ده بوسیا ست. دن اوزاق قالما ییب اصفهان کوجورلر.

تبریزی قوسی ۱۷-۱۸ اینجی عصرده تبریزده دونیا یا گوز آچیب آما ایندییه قدهر اونون آنادان اولما و اولوم ایلی دوزگون حالدا بیلینمه ییب. اونون منلیگی (شخصیتنی) تکجه اثرلری اوزونده تانما نیر. قوسی تبریزده مکمل بیر تحصیل آلدیغینا گوره اصفهان شاعیرلر توپلوسو ایله تانیش اولور. عالیملر و شاعیرلر له تانیشلیغی اونون فلسفی و توپلومسال گوروشونده دهیرلی ائتگی سی اولموشدور. علی جان قوسی اصفهان کوجمه میشدن اول، تبریزده و آذربایجان بین آیری - آیری شهرلرینده یا شامیشدیر. آذربایجانین بویوک خانلار - بندان بیرسی اوغورلوخان زیادا و غلو صاحب ادبیات و اینجه صنعت ماراقلی سی اولوب، شاعیرلر و صنعتکارلاری حمایه ائدیردی. قوسی اونون حمایه سیندن بهره سیز اولما میشدیر. قوسی بیر اوزون "ساقی نامه" ده زیادا و غلو صاحبی مدح ائده رک، اونون دورانین، عیش و عشرت ایامی آدلاندیریر:

گتیر ساقی قدح کیم، نوبهار عیش و عشرت دور
 بوگوندن بویله جوش عشق و طغیان محبت دور
 بوگون کیم جام گولدن بانگ نوشا نوش اوزار بولبول
 می گلرنگدن هر کیم کی غافل، مست غفلت دور
 وئیر بادبهار امواته احیا صبحدم، سن ده
 اویاق اول، فرصتی فوت ائتمه کیم، فرصت

نولاگر جامینان دوشهرسه عالمه غوغا
 کیبۇخورشید محشر، اولقبیا ما شتمیشقیامتدور
 کتیرصهباکی باقی دور صلاح وتوبه نین چاغی
 بۇبیشگونکی قلمیوخودور بیزه، ایامهلتدور
 اوغورلوغان زیاداوغلو صاحب روزگاریندا
 کی خاک رهگذار ی سرمه چشم بصیرتدور

☆☆☆

قوسی ساده یا شاماغا قناعت ائده رک، بی نیاز اولدوغونسا
 گوونه نیسر: بۇریا فرشییم و ائویم مسجد نه گۆزهل کدخدالیغیم واردور
 قوسی بۇیوک شاعیریمیز فضولی نین آردیجه گئده ن شاعیرلردن
 سایلیمرکی اونون شعرلرینین چوخونا بنزه تمه لر قوشوب، فضولی نین
 آغیر و رنگین ارشیدن فایدالانیر. اونون شعرلری یادیل لردن
 اوزاق اولماغینا گۆره اونملی دور (مهم دور). اونون سهمی آذربایجان
 ادبی دیلینین تمیزلشمه سینده چوخ بۇیوک وده یرلی دیر. قوسی گوجله
 غربت دیارا کوجوب، آما اورادا اوز ائلی ایچینده گزیب، اوز
 آنادیلینده شعر قوشما قلا اۆره بین سویدور. اصفهان گۆزهل و صفالی
 شهر اولور سادا اولسون، شاعیر بیئنده اوز آنا یوردوتبریزی ایسته
 بیر:

گریانندیرا اوز وارینی پروانه، روادور
 کیم دورکی قارابلیق گئجه جانانه بیئتیشمز؟
 تبریز آچار کونلومو قوسی، گر آجیلسا
 هرچندکی فردوس صفها هانسه بیئتیشمز.
 گرهک گۆزه آلاق کی تبریز گئت گئده اوز رونقینی الدن و ثریب،
 اصفهان گۆندن گۆنه آرتیق راق بۇیویوردو. بۇ زمان اصفهاندا
 ۶۰۰ مین نفر یاشایردی و ایرانین ان یاخی معمار ی اورنه ک لری
 اورادا دۆزه لیردی. بۇنیله بیئله شاعیر با جارمیر اوز آنا یوردو
 ندان اۆرهک گۆتورسون:

صبرائیله، عاقبت منی اولور قان دئدیکلری
 صبح وصال اولور شب هجران دئدیکلری
 عرش برین غبارین اونون توتیا قیلیسر
 هرچندبیر اوچ خاک دورانسان دئدیکلری

لعلینده جام باده کیم جمع دور سنین
آب حیات و آتش سوزان دندیکلگری
قوسی گره کدی کعبه دثیبب اقتدا قیلا
تبریز قله سینه صفا هان دندیکلری

☆☆☆

قوسی دیوانیندا ن نئجه الیا زما نسخه لر واردور. بریتانیا و
گرجستان موزه سینده مکمل الیا زمالار سا غلانیلیر. تبریز، باکسی و
استانبولدا دا بیر نئجه الیا زمالاری واردور. ایندییه دک ۱۹۲۵ ،
۱۹۵۸ اینجی ایللرده باکیدا قوسی دیوانی چاپ اولمشدور. آذربایجان
ادیبلریندن فریدون کوجرلی، م. سیدوف، سلمان ممتاز، حمید آراسلی
قوسی حاقیندا اثرلر یازیب، اونون یاشایی و اثرلرینی آراشدیر-
بیلار. آما اوز آنا یوردوندا تکجه دکتر صدیق بیر بالاجا کتابدا
شاعیری تانیتدیریب و ایندییه دک اونون دیوانی چاپ اولما بییدیر (۱)
قوسی شکایت وناله شاعیری دور. دنیا و زامانان ناله چیکیر
وفا سیزلاردا ن گلایه له نیر، غریب دیاردا مونس تا پمابیر. غربت قوخوسو
شعرلریندن حس اندیلیر. ناله، چیغیراق، ناکا ملیق، شکایت اونون شعرلر-
ینده دالغا لانیر. قوسی نین چیغیرا غی فتودال دنیا سینین عدالت سیز-
لیگینه قارشیدیر. کوتله لرین ازیلمیش حاقلارینا گوره چیغیریر
، شاعیرین دردی، چوره سینده کسی انسا نلارین دردی دیر. اونون غمی اوز
دورانیندا یاشان کوتله لرین مصیبت لری و غم لری دیر. اوز خالقینین
همدردی اولان شاعیر، انسا نلارین فلاکت لی یاشا ییشیندا ن گلایه ائده رک
چیغیریر و آشکارا سینا برابر سیزلیک قارشیندا دایانیر:

همیشه شمع کیمی صرف پیچ و تاب اولدوم

زما نه هر کیمی یان دیردی من کباب اولدوم
خلق درد یله یانان شاعیر، خلقدن آلمیش بیر جاسارته توپلومسال
عدالت سیزلیک علیه نه دایانیر و گوستریکی مقام ما حیبلری هنر سیز
و ده بر سیز آداملار دیرلار، هنر ما حیبلری و زخمت چکن لر قاراگون
کشیر مگده دیرلر:

قارا دور روزگاری هر کیمین کی گونلو روشن دور

بیلیر هر طفل مکتب کیم یا زیلما زاغ، آغ وسته

دشمه کیم بیلنم عشقیمده درد و داغ قدرین، کیم

گونول تیتیر، گوزوم پروانه سی تکموجراغ وسته

نه گلشن ددير، بوبير گلشن کی تا ايشلر گوزوم قوسی
همين بولبول گوره بولبول يا نيندا، زاغ زاغ

☆☆☆

سپهر اونون گورونو آغ ائدهر، گونون قاره
بيري کی بيلدی بومکتبه آغ و قاره نسه دور
فضولدن واقفه قدهر آذربايجان ادبیاتی تاریخینده قوسی تکجه بویوک
شاعیر دیرکی غزل عالمینده شهرت قازانمیشدیر. اونون غزل لرینده
فلسفی گوروشلر گئنیش یئر توتور. شعر لرینین بعضی سی بیله گوستریر-
کی شاعیر وارلیغین بیری لیکینه اینانان بیر عارف دیر. بیری لیک
باده سیندن مست اولاراق معنوی دنیا یا قدم قویوب، دورانین حادثه-
لری و زامانین ائنیش- یوقوشونا فلسفی گوروشیله توخونور :

باده وحدت ایچهن عالمی میخانه بیلیر
فلکین گردشینی گردش پیمانسه بیلیر
طفل اتکیم غرضین عاقل اولان فهم ائتمز
بو اوشاقلار دیلینی عاشق دیوانه بیلیر
دولودور بس کی نفا قایله جهان، صاحب دل
آشنا صورتینی معنی بیگانسه بیلیر
خط و خال سیرینه زینهار، کونول با غلاما کیم
دام دور اول کی اونیا هل هوس دانه بیلیر
☆☆☆

شاعیر بوتون عالمی سیرپارچا و واحد گورورکی اوزوده بوتوکنم-
ده نیزین دامجیسی ساییلیر :
حساب درد و داغ ایسترسه جانان، وای جانیم چین
کی من اول سنگدلدن هر نه آلدیم جانه تا پشیردیم
اگر سرگشته جوخ گزدیمسه وادی لرده، من قوسی
آپا ردم قطره نی دریا بی پایانه تا پشیردیم

☆☆

قوسی اثر لرینی آراشدیرانلار، اونو مولویه مکتبینه نسبت وئریلر.
آشاغیداکي شعری بونا دلیل سانیرلار :
هئج شمع ایله رام اولماز پروانه لر یز بیزلر
زنجیره باشاندیرمز دیوانه لر یز بیزلر

دونیا ایله صورتده وار الفتیمیز اما
 معنیده بو عالمدن بیگانهلریز بیزلر
 سیلاب حوادندن نئیلربیزه گردون کیم
 طوفان کشا کشدن ویرانهلریز بیزلر
 هرگز سهیمیز چیخما ز، هئج کس دیلیمیز بیلمه ز
 هرچندکی دیل لرده افسانهلریز بیزلر
 یوخ طاعتیمیز اما، فارغ دئیلیک قوسسی
 اول ماه بت چین دور، بتخانهلریز بیزلر

قوسی فقر و یوخسول لوق ایله یا شاییرسا دا، اولغون بیلر
 انسان اولدوغونا گوره بو دونیا دا معنوی مقصدی دونیا نین مال
 دولتیندن اوستون بیلیر:
 فخر ائتمه مال وجاهه کی اقلیم فقرده
 دولت شکسته بال وهما هیچکساره دور
 تاخضر راهون اولما یا اوز صدق نیتین
 قوسی، بو یولدا رهنما هیچکساره دور.

شاعیر اوز گوزویله گورورکی مقام و مسنده اولان کیمسه لر لیاقت
 سیزدیرلر. شاعیر آیدینجا بونا قارشى دایا نیرکی آیدین فیکیرلی
 آداملار، بیلن و بیلیگی آداملار آغیر یا شاییشلاری اولوب و گونلری
 قارادیر. شاعیرین عاشقانه ولیریک غزل لرینده سئوینجین ایستی نفسی
 حبس اولونورسا، توپلومسال مسئله لرله سیخ علاقه داردیر. اونسون
 غزل لرینده اولان اورهک تلاطم لاری و قلب اضطرابلاری، مادی ایستک لر
 و محبت اوستونده اولراق، محیطین اثری و انعکاسی ساییلیر. بوندان
 بنله کی شاعیر دونیا دان مادی گوز او ماسی یوخ دور، اما یار گوروشو
 یار وصالینین دورو بولاغنیدان بیردامجی سوا یسته ییر و سونراهئج :
 عاشقم من دولت و مال و منالی نئیلیرم
 برگ و بردن یوموشا مگوز، شاخ و بالی نئیلیرم
 مین گلیر بیرغنه مستوریوز گولدن منسه
 یا رصا حبدل گره که، صاحب جمالی نئیلیرم

هاندا اولسا بوی گول تک روضه کویونندهیم
 نامه و بیغام اوجون بادشمالی نثیلیبیرم
 ایستهرم وصلین کی، یارین، آشنا اولما زمنه
 گرخیالین دام اولابزم و وصالی نثیلیبیرم
 سن نفس جاغ ائیلله ای نی، گرا و ساندین ناله دن
 سن هوای کوی عشقم ، اعتدالی نثیلیبیرم
 گر وثریرسن دولت دیدار جان، وثر، فلک
 یوخسا من مهمان فقرم ، ملک و مالی نثیلیبیرم
 تار وپودی عالمین افسانه و نیرنگ ایتمیش
 من بو باطل خواب و بی حاصل خیالی نثیلیبیرم
 لذت دیداردن، قوسی، مننه حیرت بیشتسه ر
 الهه تا آئینه وار، آب زلالی نثیلیبیرم

قوسی انسا نلارین محبت دویغولارینی ترنم اشدیر، عشقیله سئوینج
 انسان لارین معنویا تینین تمل داشینی تشکیل ائتمه گینی سوبله بییر.
 بودرین و پاک دویغو کیمسه نین اوره ینده یئرسالماز ، عشقه مالک
 اولماق اوجون ، معنویات ماحبی اولماق لازیمدیر . بییرکیمسه یه احترام
 بسله مک ده برلی دیرکی معنویا ت دان دولو اولسون، یوخسا قیوبر-زیوبر-
 لی پالتار کئیهن انسانلار احترام ا لایق ذشیل لر. عشقه مالک اولماق
 اوجون هر شئیده ن کئچمک گره ک :
 بیئری بیئری یولونا ای اسیر دولت هسی
 کی مال ایله اله دوشمز ، گرانبه ا دور عشق
 اونون اوزو سوزو گر درد و داغی عالم دور
 ولینه دردین اولورسا ، اونو دوادور عشق
 های دولت اگر ائتمز التفات ، نه غم
 فتاده دور باشینا ، سایه خدادور عشق
 من اختیار یله اول کویه کئتمه نم ، قوسی
 مننه بو وادی خونخواره رهنم ا دور عشق
 قوسی اوز گوزهل شعر لرینده گوزهل لیک لردن و اوره ک وثرمه-
 لردن دانیشیر ، واعظین وعده لرینه اوره ک با غلامیر ، ناصحین نصیحت لردن-
 یینه قولاق وثر میر ، چونکی یارین اوزونو گولدن گوزهل ، گوزلرینسی

نرگیزدن فسونکار، پیکرین سرودن رعنا گُورور؛
 هرچند گول لطيف اولور، رخسارين اوزگهدير
 نرگيز نه اولسا، چشم فسونكارين اوزگهدير
 منغچه يه يا مان دشمرم، نكته توتما رام
 سوز بوندادي كي، لعل گوهر بارين اوزگهدير
 طوباهه وار رشوقت واندام سـروده
 اما خرام نخل بلا بارين اوزگهدير
 بوخ واعظين سوزونه سوزوم كيم بهشتي وار
 كويون بير اوزگه جنت وديدارين اوزگهدير
 قوسي، اگرچه وار جفا پيشه دوستـلار
 اما سنين حريف ستمكارين اوزگهدير
 ☆☆

شا غير عشق و سئوئنج ها واسيله ياشايير، واعظين نصيحت لريني
 شاعيرين توبه ائتمه گينه فايداسيز گورور. ناصح شاعيري عشق دن اوز
 دونده رمكه چاغيرير، آما شاعير كونلونو بير بولبول سانيركي گرهك
 عشق ماهنيسي اؤخوسون وبير آن دايا نماسين. اونون بدني بو بولبو-
 لون قفسى سا بيلير، بولبول اولما زسا، بولبولسوز قفس نه يه ده يهر؟
 انسالارين پاك دويغولارينى، ايچ اضطرابلارينى، اؤ دورانين
 کوتله لرينين آرى و ايستك لرينى ترتم ائتمك قوسينين اؤنملسى
 اوزه لليك لريندن سا بيلير. شاعيرين ياشايش دورانى ائله بيرزا مان
 ديركى بوخسول آداملار زورلى وقوه لى آداملارين چكمه لرى آلتيندا
 ازيليرلر. دورانين آغير يوگو اولنلارين چيگنينه دير. شاعير اؤز
 ياشايشينين آغيرليغيندان دانيشاركن سانكى اؤز عصرينين دردلرين
 و آغيرليغين سؤيله يير. غريب بير دباردا ويران اولموش كونلولايله
 سيزلايير، كونلوندن آيرى كيمسه اونون نه دليلين آنلاييره غميين .
 هامى سرخوش اولورسا دا اونون نصيبي سالميش. سولموش اوزودير و
 قان رنگلى گوزياشى . شاعير دربار و قدرتلى آداملارا اوتوروب-
 دورما غي بيه نمير. مرديله نامرد آراسيندا فرق بيلير. آرزولاييركى
 نامردلر شمشير آغزينا قسمت اولسونلار. يا خشيلارين قدرين بيلير، آما
 افسوس كي فلک مهلت و ثرمير اولنلارلا اوتوروب- دورسون ونئجه گون
 راحت ياشاسين :

نولا گر فرق اولانا مردلردن مرد دونیاده
 اگرچه بللی دورهر مرد، وهرنا مرد دونیاده
 ائدهردیم نیکوبد فرقین، بیلیردیم یا خشیلاقدربین
 فنا، نکیم، آچما دیم گؤزبیرنفسنا مرد دونیاده
 ایچرلرخلق عالم ساغر زرین ایله صهبا
 منه قالمیش میاشک سرخ ورنگ زرد دونیاده
 بتردور تیغدن بیآبرولر صورتین گورمسک
 کی اولسون طعمه شمشیر، هرنا مرد دونیاده
 جه نندا بوی درد وداغ هنج بیرکیمسه ده گلمز
 اونونچون گون گوره لر مردم بی درد دونیاده
 اولارکیم اول طبیبین حکمتیندن غافل اولموشلار
 نه بیلسینلرکی عین عاقبت دور درد دونیاده
 نجه من بیلمه ییم، قوسی، بوویران اولموشون قدرین
 کی اوز کونلومدن آیری بیلمه دیم هم درد دونیاده

قوسی زمانه دن و زور وزر ما حییلربیندن شکایت ائدیرسه ده، هنج
 واخت اولموسوز اولما میشدیر. اول گلجهگه اولمود بسله ییر. بوتسون
 عالمی ده گیشیک لیکده گورور. شاعیر زامانین دوروموندان، براهرسبز-
 لیکدن و زور دشمنلردن ناله چکیر، بوندا نکلی علم و هنر آداملاری آغیر
 یا شاییش کئچیردیرلر ولیاقتسیز زورلی آداملار کام آپاریلار، زجر
 چکیر. غم، درد، ناله و شکایت قوسی شعرلرینی بو بو یورساده، اونون
 اثرلرینده اولموسوزلوق گؤزه ده ییمیر. اینا نیرکی نامردلر همیشه لیک
 قالما یا جا قلاز، بیریگون اولارکی دونیا ده گیشه ر، یاغشی دوران چاتار
 و ایندیکی قدرت ما حییلری بیریگون بیتره دوشه لر. او باغانا کسی
 سیرکه نی شراب قیمتینه ساتیر هشار و شیرکی باهار همیشه لیسک
 دشپیل. دوروم بئله قالمالی دشپیل. بوگون کی آبیق انسانلارا وره ک
 قانی یثیرلر ما باح بو قرار یثیرینده قالما یا جا ق. جتین لیک لسه
 دوزه ک کی آیدین گلجهک اولنوموزده دیر:
 اساس توبه می استوار بو یله قالیرمی؟
 بیزه مدام سودای خمار بو یله قالیرمی؟

گلیر بیراؤزگه زمانه، دونه فلک، دولانارگون
 رقیبه بو شرف - اعتبار بویله قالیرمی ؟
 شراب نرخینه ای باغبان کی سیرکه ساتیرسان
 چمن همیشه بهار و بهار بویله قالیرمی ؟
 دونه - دونه ایچیریرسن بصیرت اهلینه قانلار
 سپهره هم بوقرار ومدار بویله قالیرمی ؟
 کچهرف تگافل یار نازیله سنه ، قوســــی،
 کچهربوبیرنچه گون، روزگار بویله قالیرمی؟
 ☆☆☆

قوسی اؤز زمانه سینین سیاسی دؤیوشلرینه گیریپ، وبیرطریقته
 باغلانیرکی مقصده چاتماق یولوندا اونا یاردیم ائدیر. اونون اثرلر
 بنی آراشدیرانلارین نظریجه شاعیر مولویه ویا اهل حقیقت طریقتینه
 باغلی اولموشدور. قوسی مؤمن بیر مسلمان وموحد بیر شاعیردیر. او
 بیر مناجاتیندا تائیریدان ایستیراوره گینی آلله عشقیله دؤلدورسون
 کؤزلرینی تانری یولونون تۇرپاغیله دوتسون بلکه با جارسیناوره گینی
 هوا و هویدن قورتاریپ، سعادت یولون تاپسین :
 الهی کونلومو قورتار بو عالم ماجراسیندان
 منی دوندەر اونون بیگانه سیندن آشنا سیندن
 الهی، کونلوم ائت روشن، منی گؤسترمنه، یارب
 اونون آئینه دریادل عالم نما سینندان
 الهی کونلومو اؤز عشقین ایله ائت لبالب کیم
 اوسانندیم قدر بیلمز لر غم و درد و بلا سیندان
 الهی روشن ائیله چشمیمی اؤز خاک راهیندن
 کی یئنی دور زلف و خطین سورمه سیندن توتیا سی
 نوان
 هالاندیر منی اربا بدل اوج مقامیندن
 بودون فطرتی قورتار سرکوی هوا سینندان
 مکدر ائیلهدی آیینه می عفلت اوزو یارب
 خیردار ائت منی اؤز کقبه کویونمفا سیندان
 الهی بیر مقام ائت قوسی بیچاره یه روزی
 کی یئنی گلسمین اونا دردین سنین غیرین دولاسی
 نوان

قوسی ساقی نامەلەر، ترجیح بېندو ترکیب بند ر ب ریبیدیر، فضولی-
نین غزل لرینه بنزەتمەلەر قوشوب و بیری سیرا غزل لرینی ترجیح بېند
حالینا چئویریپ. قوسی کۆنلو دیری بیر شاعیردیر، غمدن چـوـخ
دانیشیرسا دا، شادلیقدان دا سۆزلری وار:

ایچەلیم بیر نئچە گون باده و سرشار اولالیم
بیزه یار اولما ساقی، بیزا ونا یار اولالیم.
شاعیرین سۆزلری اۆرەگه اۆتورور، چونکی اوره کدن دشییب و اوره ک،
قانیله بو یا نییب دیر:

گرچه قوسی خون دلدن اۆز سۆزون رنگین ائدەر
سۆز بیلن عاشق بیلیر گفتارا ونون گفتا ریدور
بیر آیری شعرینده اۆز سۆز با غلاما سیندان دانیشیر:
نکته توتماق بولبوله، قوسی، نه لازیمدیر سنه
هرکیمین معنیده مقداری سۆزوندن بللی دور.

قوسی شعرلرینده اولان کویچک لیک و گۆزه للیک سانا زیدیر. الی-
بیزه چاتان اثرلری آزا اولورسا دا اونون شاعیرلیک استعدادینسی
آیدینجا سینا گۆستریر. فضولی دن مونرا واقف و داداییه جاتا ناکیمی
بؤیوک شاعیرسا بیلان همان قوسی دیر. اونون یارادیجیلیقیندا آذربا -
یجان ادبیاتی یئننی بیرجان تاپیب یا ش قوزا بییدیر، تبری زلی مائیب
چوخ اثرلرینی فارسجا یا زبیرسا دا، قوسی بۆتون اثرلرینی تورکجه یا زبیر
و اونا گۆرده تاریخمیزده احترام قازانماغا حقلی دیر.
شاعیرین کامل دیوانی چاپدان چیخینجا چوخلو دشمەلی سۆزلریم
واردیر. آله قویسا گلجکده یئننه دوام ائتدیره جگم.

۱- قوسی حقیقته ۱۳۵۸ده وارلینق دامقانه میزبا سئلیمیش و همان مقالسه
آذربایجان ادبیات تاریخینه بیربا خیش کتایمیزین بیرینجی جلدینده
درج ائدیلمیشدیر.

اسما عیل بیگ ناکام

۱۹ - نجی عصرین ایکینجی یار سیندا یا شایان ، اثرلری چوخ آرز
اؤیره نیلین آذری شاعرلریندن بیریده اسما عیل بیگ ناکام دیر .
ناکام (۱۹۰۶ - ۱۸۴۲) اصلاً آذربایجانین شاماخ شهریندن
اولموش ، ۱۸ - نجی عصرده با باسی صدرالدین بیگ کؤجوبشکی شهرینده
کلمیش و اورانی وطن اتمیش دیر . اوغلی محمد بیگ نوه سی اسما عیل بیگ
شکیده یا شامیشلار . اسما عیل بیگ ناکام گنجلیگینده فارس و عرب
دیلملرینده مکمل تحصیل اتمیش ، یاخین شرق اؤلکه لرینده سیاحت اتمیش
حکیم نظامی ، محمد فضولی ، علی شیرنواشی و امیر خسرو دهلوی کیمی بؤ-
بیوک صنعتکارلاری اؤزونون اوستادی ساییمیش دیر . او ، ان چوخ حکیم
نظامی گنجوی و محمد فضولی تأثیری ایله یازمیش دیر . ایلمک شعرلری-
نی "قانی" تخلصی ایله یازسا دا ، صونرالار "ناکام تخلصی"نی سچمیش
دشمک اولارکی ، اکثر اثرلرینی بوا مضاء ایله یازمیش دیر . حاضر دا
ناکامین آذربایجان رسپوبلیکاسی الیا زمالاری انستیتوندا "دیوان -
بدیع" ، "گنجینه ادب" ، "لیلی و مجنون" ، فرها دوشیرین" ، "خیالات پر-
یشان" ، "دورد افندی" ، "لطیف نامه" کیمی اثرلری محافظه ائدیلمیر .
بو الیا زمالارین چوخو مؤلفین اؤزو طرفیندن یازیلیمیش دیر . همیسن
الیا زمالاریندان معلوم اولورکی ، او گؤزهل ، همده خطاط ایلمیش
ناکامین اثرلرینی باکی میلیونچوسو حاجی زین العابدین تقی زاده ۲۰-
نجی عصرین اولینده نشر ائتدیرمک ایسته سده ، بونا نایل اولما میس-
دیر . ۱۹۲۸ - جی ایله ادبیات شناس علی عباس مذنب ناکامین کیچیک
بیر کتابچاسینی "سچمه پارچالار" آدی ایله چاپ ائتدیردی . بوندا ن
سونرا ناکامین ادبی ارشی هئج واخت نشر اولونما دی ، شاعر دن عالی
مکتب درسلمک لرینده چوخ سطحی معلومات و ثریلمیش دیر . سون واختلار-
دا ناکامین یارادیجیلیغیندا ن بحث ائده ن مقاله لر یا زیلمیش دیرکی

بودا کۆرکملی شاعیرین یارادیجیلیغینی تامایله احاطه ائتمیر .
 آکادمیک فیض الله قاسم زاده ۱۹ - نجی عصر آذربایجان ادبیا تئسی
 تاریخی" کتابیندا اسماعیل ناکامدان مختصر بحث آچاراق ، اونون
 "گنجینه ادب" ، "فرهادوشیرین" ، " مجنون ولیلی" داستانلارینی بئویوک
 شیخ نظامینین "خمسه سینه نظیره یازدیغینی سؤیله بیر . بیز اعتراف
 ائتمه لی بیکه ناکامین آدینی چکدیگیمیز هراؤچ داستانی مضمون
 و فورما جهندن شیخ نظامینین گوجللو تاثیر آلتیندا یازیلیمیشدیر .
 اونون نظامینین "مخزن الاسرار" اثرینه نظیره اولاراق یازدیغی
 "گنجینه ادب" دیداکتیک - فلسفی مضمون مالیک بیر داستان دیر .
 دؤورون اجتماعی سلالارینی تنقید ائدهن ، حکمدارلاری عدالتلی اولما غا
 خیر خواهلیغا ، انسان لاری معنوی پاکلیغا سسلهین بو منظومه نظامی -
 نین "مخزن الاسرار" ندان حجمجه ایکی دفعه بئویوک اولسا دا ، ایده یا -
 مضمونونا گؤره خیلی ضعیف دیر ، شاعر سؤزچولویه داها چوخ میسل
 ائدیر .

"گنجینه ادب" ده سؤزون تعریفی حاقیندا ، حقیقی و مجازی عشق
 حاقیندا ، امه گین انسان حیاتیندا عوض سیز رولو ، سؤزله عملین
 وحدتی ، علم ، صنعت عمده و فاضل ائتمک باره ده ، دوستلوق و ادب حاقدا
 خصوصی حکایه لر واردیر . ناکام سؤزون انسان حیاتیندا کی بئویوک
 رولوندا ن دانشیر ، گؤستریرکی ، سؤز انسانین بئویوک لؤیونو ، عاقلینی
 کمالی معین ائدهن اساس عامل دیر .

● گوهر دریای نهان دیرسخن
 جوهر گنجینه جاندیر سخن
 فیض سخن له غم اولور مضمحل
 حاصل اولور جمله مقصود دل
 عالمی صورته اولوب جلوه گر
 اولماز عیان شاهد معنا اگر
 قامتینی قیلما سا موزون سخن
 طلعتینی ائتمه سه گلگون سخن
 دهرده دانا ایله نادان همان
 فصل اولونوب فرقی! ولونما زعیان
 صاحب فضل اولونور اعتبار
 فضل سخن له اولونور آشکار
 جمله سخن وصفین ائدنلر رقص
 معترف اولموش بونا کیم لاجرم
 بلبللی - گلزاری بیاندیر سخن
 قاصد دل پیکی رواندر سخن

ناكام هر منظومه سينده بۇيوك استادى حكيم. نظا مى نين آدېنى
 حرمت له ذكر ائدير، اونون شعرلريندن نمونه اولراق مثال گۇستېر
 بعضاً ده نظا مى بيت لرينى عيناً تكرر ائدير. البته ده بـــــــودا
 ناکا مین داھی نظا مى غلسمیندن خلاصا ولا بیلیمه دیگینی ثبوت ائدير.

● گرچه جهاندا کهن آواز ه سن
 ظا هر اولان دمده. ولی تازه سن
 تخت ده سن، تاجده، خسودا سن
 کهنه ده سن سن، بیه کهن، نوده سن.
 شیخ نظا مى کی، سخن ساز دیر
 بلبل قدس ایله هم آواز دیر
 او سخنین حقین ادا ائیله میش
 احسن وجه ایله بیان سؤیله میش
 "ما که، نظر در سخن افکنده ایم
 مرده اوییم بدو زنده اییم
 در لغت عشق سخن جان ماست
 ما سخنیم، بین ایوان ماست".

ناکام دا داھی استادى نظا مى کیمی سوزو دنیا دا "ادبی" همیشه
 یا شار اولمز بیر نعمت ساییر. نظا مى "یئدی گۆزل" اثرینده سوزدن
 بحث ائدرکن عالمه بیلدیریر:

● حیاتین آناسی دوغما میش اینان
 سوزدن گۆزل اولاد شاه دیر جهان.

ناکام دا معلمی نین فیکرینى تکرار ائدره ک یا زیر:

● ما دیرکون دوغما میش هرگز هنوز
 هیچ سخن تک ولدی دلفروز
 خضر صفت هم نو اولان، هم کهن
 عالم آرا محض سخن دیر سخن!
 چشمه نوشین کی، دئییرلر همین
 بیل کی، همان چشمه سخن دیر یقین.

" گنجینه ادب " اثرینین یئدینجی مقاله سی عهده وفا ائتمک
 حاقیندا بیر حکایت دیر. بومار اقلی پارچا دا شاعر سوز و ثریب اونا
 خلاف چیخما غی تنقید ائدير. انسان انسانا سوز و ثریب سه، گره ک اونا
 مطلق عمل ائتیسین، چونکی بو، سعادت و خوشبخت لیک علامتی دیر.
 عکسینه شاعر وعده خلاف چیخانلار حاقیندا یا زیر:

● عهده وفا ائتمه یین اینان ده گیل
 وعدده نقض ائیله مک آسان ده گیل
 عقل و بصیرتدن اولان بهره ور
 اول ایشیر، عاقبتین فیکر ائدر
 صور ائده روعده، هم ائیلر تمام
 تا ابد عالمده اؤدور نیک نام.
 کیم کی اولور وعده ده نامستقیم
 بیل کی، اودور هم فهمی دیورجیم.

حکایهده مؤلف بهیر باغبانلا دوستلوق ائدهن خوارزم شاهین صورتینی یارادیر. خوارزم شاه باغبانین دفعه لرله قوناغی اولور، اؤنونلا دوستلاشیر، باغباندا ن گؤردوگو حرمتی عوض سیز قویما یان حکمدار اؤتو سارایا دعوت ائدیر، اونا حرمت ائیله ییر، سارایدا وظیفه وئیر. باغبان ایندی باشا دؤشورکی، دفعه لرله قوناغی اولان اؤنونلا دوست کیمی معا حب اولان مهربان شخص اولکهنین پادشاهیی ایتمیش... شاعر بئله دوستلوغلو آلقیش لاییر.

اسماعیل بیکناکام همین حکایهده اؤز و عدینه عمل ائتمه یین بهیر حکمدار صورتی ده تصویر ائدیرکی، بو، مشهور سلطان محمود غزنوی دیر. البته ده، تاریخده چوخ مشهور اولان حادثه نی بییر نمونه کیمی ناکامین تصویر ائتمه سی هئچ ده تصادفی دئییل دیر. معلوم دورکی، شیخ نظمی ده اؤز اثرلرینده تاریخی فاکت لارا مراجعت ائدیردی. ناکام فردوسی ایله سلطان محمود حادثه سینین تصادفاً سئجه میس دیر. بو تاریخده ان بویوک پیمانگن لیک دیر: آلداتما دیر دئسک، هئچده یانیلیمیریق. داهی شاعرین اؤتوز ایلیک گرگین زحمتی قیمت لند. بیرلیمه سین، بونه دئسک دیر؟

"گنجینه ادب" اثرینده بومسئله گنیش تصویر و تنقید ائدیلمیش

دیر.

"دینله منی"

گورکملی یازبچی، آراشدیربچی و شاعریمیز آقای عزیز محسنی نی— اؤزون ایلر بویو قوشدوغو شعرلر مجموعه سی "دینله منی" عنوانی ایله چاپدان چیخدی. بو کتابی عزیز اؤجولاریمیزا توکنمه میس کتا بچیلار. ردان آلیب اؤوما قلارینی قلباً توصیه ائدیریک. گله جکده بو کتتاب حقیقته داها گنیش معلومات وئریله جکدیر. وارلیق

گنچن ماییدا یئنی چیخان کتابلار حاققیندا ایضاح :

بیرینجی، ایکینجی، اؤچونجوو دؤردونجو کتابلار حاققیندا تنقید آقای ع. م. گرچک واسطه سیله یازیلیمیشدیر، چاپخاندا اشتباه اولارق فقط آقای ح. م. ساوالان یازیلیب دیر. وارلیق

دخمسہ سرایان شعرای عثمانی پرفسور عبدالرحمن ناجی توقماق (استانبول)

تبریز۔ کنگرہ حکیم نظامی

جناب آقای رئیس و حضار گرامی

پیش از آنکه عرایض خود را با ستحضار برسانم از آقای منصور۔ شروت، دبیر کنگرہ بین المللی حکیم نظامی گنجوی و از کمیته علمی کنگرہ و همچنین از برگذار کنندگان این کنگرہ عالی سپاس گذاری میکنم که از بنده هم دعوتی بعمل آورده اند تا توانستم در چنین مجلسی شرکت نموده سخنرانی بکنم. در اینجا باید عرض کنم که زبان شیرین فارسی زبان ثانوی بنده است و بدین سبب هنگام عرایض ممکن است که لغزشهایی از زبانم جاری بشود. در این صورت امیدوارم که استادان و شرکت کنندگان محترم بنده را معذور دارند. و اما موضوع سخنرانی بنده همانطوری که در برنامه درج شده، تحت عنوان "خمسہ سرایان شعرای عثمانی" است.

حکیم نظامی گنجوی، شاعر و الامقام پارسی گوی، با مثنویهایش چنان شهرت گسترده ای بدست آورده است که مرزهای ایران را پشت سر گذاشته، در ممالک مختلف جهان، مانند شبه قاره هند و آسیای مرکزی و سرزمین عثمانی سرمشق شعرا قرار گرفته و تعداد زیادی از شعرا بتقلید از مثنویهای او، بعضی بصورت ترجمه، بعضی بصورت تألیف بسر۔ و دن خمسہ همت گماشته و اما بعضی از آنها از عهد جنین کاری برآمده بعضی نیز پنج مثنوی را تمام نکرده به آن دنیا کوچ کرده اند. در این میان نباید فراموش کرد که مولانا جامی که در قرن دهم هجری در سرزمین عثمانی شهرت فوق العاده ای یافته بود بعضی از شعرا با استقبال از جامی هم بسرودن مثنوی همت گماشته است.

معروفترین خمسہ سرایان شبه قاره هند امیر خسرو دهلوی و فیضی۔ دکنی هستند و علی شیرنواشی هم بزبان ترکی چغتاشی خمسہ سروده است. و اما نظریاتیکه بحث ما خمسہ سرایان شعرای عثمانی است از اطناب سخن اجتناب ورزیده، از خمسہ سرایان ممالک دیگر صرف نظر میکنیم و به موضوع خود میپردازیم.

بنابه نوشته^۴ تذکره نویسان، در ممالک عثمانی نزدیک بیست شاعر کوشش کرده‌اند که با نوشتن پنج مثنوی خمسه‌ای بوجدود بیاورند. البته در این مقال شرح حال و آثار همه آنان مقدور نیست. لہذا برای اینکه سخن بدرازا نکشد و برای شنوندگان ارجمند ملال آور نباشد، تنها هشت نفر از آنها را با آثارشان معرفی کرده بذكر اسامی و آثار نه نفر دیگر اکتفا می‌کنیم. خمسه‌سرایان شعرای عثمانی بترتیب تاریخ وفاتشان بقرار زیر میباشد.

● ۱- حمدی: محمد حمدالله حمدی، فرزند اصغر آق شمس‌الدین، عارف و عالم معروف قرن دهم هجری بوده، بسال ۸۵۲ در گوینوک چشم بجہان گشوده، با اینکه در خردسالی پدرش را از دست داده بود، بیشتر علوم رایج زمان خود را فرا گرفته است. درکنار علوم ادبی و دینی، در علوم هیئت و نجوم و موسیقی هم دست داشته، پس از تحصیلات، مدتی در بروسه، در مدرسه چلبی سلطان محمد مدرسی کرده ولی این شغل را بزودی ترک گفته و در زادگاهش منزوی گردیده است.

غیر از دیوان، کتابی در تفسیر بنام مجالس التفسیر دارد. ناگفته نماند که در میان اشعار ترکی اش غزلهای فارسی هم سروده است حمدی در همان شهری که بدنیا آمده، بسال ۹۵۹ درگذشته و بخاک سپرده شده است. حمدی از خمسه پافرا تر گذاشته و شش مثنوی بوجدود آورده است که سته او عبارت است از:

● ۱- یوسف و زلیخا: حمدی این مثنوی را تحت تاثیر یوسف و زلیخای جامی و بروزن فاعلاتن مفاعیلن مفاعیلن سروده است. در حالیکه مثنوی جامی بر وزن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن میباشد. حمدی این مثنوی را نه سال پس از تألیف یوسف و زلیخای جامی یعنی بسال ۸۹۷ هـ با تمام رسانیده و با این کتاب شهرت بسزائی بدست آورده است. بایست گفت که این مثنوی اولین یوسف و زلیخائی است که در آن طولی نوشته شده است.

● ۲- لیلی و مجنون: این مثنوی را هم تحت تاثیر لیلی و مجنون جامی بنظم کشیده است. همانطوری که معلوم همه است، جامی کتابش را بروزن مفعول مفاعیلن مفاعیلن سروده ولی حمدی برای مثنوی خود وزن مفاعیلن مفاعیلن مفاعیلن را انتخاب کرده و اثرش را بسال ۹۰۵ هـ با تمام رسانیده است.

● ۳- تحفة العُشاق: این مثنوی را هم بهروزن مفا عیلمن مفا عیلمن
فعلون نوشته است ولی تاریخ تألیف آن معلوم نیست .

● ۴- قیافت نامه : این مثنوی را هم بهروزن مفا عیلمن مفا عیلمن
فعلن نگاشته است و تاریخ تألیف این مثنوی هم معلوم نیست .

● ۵- مولد نبی : بعضی از تذکره نویسان اسم این مثنوی را بصورت
مولدالجمانی ، بعضی نیز مولدالروحانی قید کرده اند . این مثنوی را
در مولد و سرگذشت پیغمبر اسلام تحریر کرده است . در این میان باید
یادآور شد که در ادبیات ترکی و عثمانی نوشتن مولد نبی بسیار رواج
داشته و در این زمینه شعرای زیادی داد سخن داده و مثنویهای مختلفی
بوجود آورده اند که معروفترین آنها نوشته سلیمان جلبی ، شاعر
معروف قرن نهم هجری (ف . ۸۲۵) می باشد . مخفی نامه اندکه این مثنوی
در محافل دینی ، بخصوص پس از درگذشت کسی با آهنگ مخصوص خواننده
میشود .

● ۶- احمدیه یا محمدیه : این مثنوی را با استقبال محمدیه
یا زیجی اوغلی شاعر معروف اواسط قرن نهم هجری سروده است .

ب- بهشتی : احمد سنان جلبی

از شعرای دوره سلطان بایزید ثانی یعنی از شعرای اواخر قرن نهم
و اوایل قرن دهم هجری است . بهشتی پس از تحصیلات بایران هم سفر
کرده و در این سفر با جامی و علی شیرنوائی ملاقات نموده ، پس از باز-
گشت بسرودن خمسه پرداخته است . مثنویهایش وامق و عذرا ، یوسف
و زلیخا ، لیلی و مجنون ، حسن و نگار و سهیل و نوبهار نام دارد . بقول
بعضی از تذکره نویسان خمسه نظامی را هم بترکی برگردانیده است ، ولی
تا بحال این مثنویها بدست نیامده است .

● ج- لامعی (۸۷۷ - ۹۳۸ هـ) : شیخ محمود بن عثمان بن علی
النقاش بن الیاس لامعی بسال ۸۷۷ هجری در شهر بروسه چشم بجهان
گشود و تمام زندگی خود را در زادگاهش بسر برد . پس از تحصیلات بطریقت
نقشبندیه انتساب نمود و در سنین جوانی منزوی گردید و در حما یست
سلطان بایزید ثانی و سلطان سلیم اول و سلطان سلیمان قانونی تألیف
و ترجمه کتب مختلف مشغول شد . نخستین کار او ترجمه شواهد النبوه
جامی است که این ترجمه را بسال ۹۱۵ با تمام رسانید . علاوه بر این
نشاط الانسجامی را هم تحت عنوان فتوح الحرمین بترکی برگردانیده

دیوانی هم ترتیب داده است. ناگفته نماند که لامعی آثار دیگری هم تألیف کرده است. یکی از آنها عبرت نامه نام دارد که حاوی مناقب و داستانهای اخلاقی است. دیگری شرف الانسان است که این کتاب را هم با استفاده از رسائل اخوان الصفا تحریر نموده است. تعداد مثنویهای لامعی به ۱۳ میرسد و آنهایی که در میان خمسۀ او ذکر شده است عبارتند از:

۱- حسن و دل : این کتاب را از زفتاحی نیشابوری نثرأ بترکسی برگردانیده و بسطآن سلیم اول تقدیم کرده است .

۲- سلمان و ابسال : این کتاب ترجمه سلمان و ابسال جامی است
۳- وامق و عذرا : ترجمه وامق و عذرای عنصری است که این کار را بدرخواست سلطان سلیمان قانونی انجام داده است .

۴- ویس و رامین : این مثنوی را از فخرالدین جرجانی ترجمه و به ابراهیم پاشا وزیرسلطان سلیمان قانونی تقدیم کرده است .

۵- مقتل حسین : یکی دیگر از مثنویهای لامعی است که در این کتاب واقعه کربلا را بر وزن فا علاتن فا علاتن فا علاتن بسلک تحریر کشیده است .

مثنویهای دیگر لامعی گوی وچوگان ، شمع و پروانه، فرهادنامه شهرانگیز بروسه، جا برنامۀ هفت پیکر، ادهم وهما و خسرونامه نام دارند در اینجا باید عرض کنم که لامعی بسبب ترجمه‌های زیادی که از جامی انجام داده در آناتولی بعنوان جامی روم شهرت پیدا کرده است .

● د - جلیلی : حامدی زاده جلیلی بروسوی از شعرای قرن دهم هجری است و بنا به گفته تذکره نویسان خمسۀ نظامی رابترکی برگردانیده در این میان سعی کرده است که شاهنامه فردوسی را هم بترکی ترجمه کند . و اما مثنویهای او عبارت است از گل صدف ، خسرو و شیرین ، لیلی و مجنون ، محک نامه و هجرنامه .

● ه - یحیی (ف. ۹۹۰ ه.) : از شعرای معروف قرن دهم هجری است در آلبانی ، یکی از ممالک عثمانی آن دوران بدنیآ آمده است از خانواده معروف دکاکین زاده است و بدین سبب بنام دکاکین زاده یحیی بیگ شناخته شده است . در سپاه یمنی چری تعلیم و تحصیل کرده و از قضا - پدش چنین بر می آید که در زمان سلطنت سلطان سلیم اول به جنگ های چالدران و مصر رفته ، در زمان سلطان سلیمان قانونی هم در جنگهای

مقتلفی شرکت کرده است و در سفر اول عراقین نیز با فضولی بغدادی آشنا شده و پس از درگذشت سلطان سلیمان قانونی در دوران سلطان سلیم ثانی چندان رغبتی نیافتد و بسال ۹۹۰ بدرود زندگی گفته است .
یحیی غیر از دیوان و شهرانگیز استانبول خمسه‌ای دارد که از این مثنویها بوجود آمده است :

۱- شاه و گدا : در این مثنوی از عشق مجازی و مشقت های آن سخن به میان آورده و در نتیجه این عشق مجازی به عشق معنوی تبدیل شده است .

۲- گنجینه راز : این مثنوی را بسال ۹۴۷ تحریر کرده است و داستانهای دینی و اخلاقی را در بردارد .

۳- یوسف و زلیخا : این مثنوی را مثل همه یوسف و زلیخا نویسان بنا بر سوره یوسف قرآن و بر وزن مفاعیلن مفاعیلن فعولن تالیف کرده است .

۴- کتاب اصول : این مثنوی بیشتر از صد حکایت و تمثیل و لطیفه را در بردارد .

۵- گلشن انوار : این مثنوی هم حاوی حکایات دینی و اخلاقی است . در اینجا باید گفت که یحیی تمام مثنوی های خود را بسطان - سلیمان قانونی تقدیم کرده است .

۶- نرگسی (ف. ۱۰۴۴) : محمد نرگسی در شهر سرای بوضنه بدنیا آمد . تاریخ تولدش قطعاً معلوم نیست . پس از تحصیلات در شهر خود به استانبول آمد و پس از مدتی تدریس شغل قضاوت را عهده دار شد و در شهرهای مختلف عثمانی با قضاوت بسر برد و بسال ۱۰۴۴ درگذشت . علاوه بر منشآت و الوصول الکامل فی احوال الوزیر العادل که نسام دیگر این کتاب غزوات مرتضی پاشا می باشد و ارزش تاریخی دارد خروس - نامه هم از آثار اوست . و اما مثنویهایش :

۱- القول المسلمه فی غزوات مسلمه : نرگسی در این مثنوی جنگ مسلمه بن عبدالملک ، فرمانده اموی را با رومیان و مجاصره ، پنجم استانبول را از طرف مسلمانان نوشته است .

۲- قانون الرشاد : این کتاب ترجمه رساله اخلاق السلطانیه که بنام محمد خدا بنده تالیف شده است میباشد . ولی نرگسی در کتابش به وقایع مختلف عثمانی که خود شاهد آنها شده است اشاره نموده

- بدین سبب این اثر بصورت تألیف درآمده است .
- ۳- مشاق العشاق : این کتاب را بسال ۱۰۳۴ هجری تحریر کرده است و ده داستان عشقی را دربردارد .
- ۴- اکسیر سعادت : ترجمه یک فصل کیمیای سعادت غزالی است و این کار را بسال ۱۰۴۱ انجام داده است .
- ۵- نهالستان : این کتاب را هم بسال ۱۰۴۲ تألیف کرده است و ۲۵ داستان را دربردارد .
- ز - عطائی (۹۹۱ - ۱۰۴۵) : نوعی زاده عطائی بسال ۹۹۱ بدر استانبول چشم بجهان گشود . پدرش هم شاعر معروفی است بنام نوعی . پس از اینکه تحصیلات خود را پیش پدر و علماء و شعرای زمان با تمام رسانید در مدرسه جاننازیه استانبول شغل مدرسی را برعهده گرفت . پس از سه سال مدرسی با قضاوت مشغول شد و در ده شهر مختلف عثمانی قضاوت کرد و بسال ۱۰۴۴ بدرود حیات گفت . و آثار منشور و منظوم از خود بجا گذاشت . آثار منشورش : حدایق الحقایق فی تکمله الشقایق ، القول الحسن فی جواب القول لمن ، منشآت و ذیل سیرویسی میباشند . آثار منظوم او دیوان و خمسه است . دیوانش شامل یک مقدمه منشورویک معراجیه و ۳۱ قصیده و یک معشر و سه تخمیس و سه مسدس و دو مرثیه و ۲۹۹ غزل است . خمسه اش عبارت از این پنج مثنوی است :
- ۱- ساقی نامه یا عالم نما .
- این مثنوی نزدیک ۱۶۰۰ بیت است و بسال ۱۰۲۶ بر وزن فعولن فعولن سروده شده است .
- ۲- نفعه الازهار : این کتاب را به استقبال مخزن الاسرار نظامی و بسال ۱۰۳۴ و بروزن مفتعلن مفتعلن فاعلن تحریر کرده و به مراد چهارم ، پادشاه عثمانی ، تقدیم داشته است . این مثنوی ۳۲۰۰ بیت است .
- ۳- صبحه الالبکار : این مثنوی عرفانی را به استقبال صبحه الابرار جامی بسال ۱۰۳۵ و بر وزن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن بسلک تحریر کشیده و به مراد چهارم تقدیم کرده است . ۳۴۵۰ بیت دارد .
- ۴- هفت خوان : هفت خوان را به استقبال هفت پیکر نظامی بسال ۱۰۳۶ و بر وزن فاعلاتن فاعلاتن فاعلن بنظم کشیده است و شامل ۲۷۸۴ بیت میباشد .
- ۵- حلیه الافکار : این مثنوی را نیز به تقلید از خسرو و شیرین

نظامی و بروزن مفاعیلن مفاعیلن فعولن نگاشته است .
ج - فصیح مولوی : احمد فصیح مولوی از شعرای قرن یازدهم هجری است . در استانبول به دنیا آمده و پس از تحصیلات در دیوان هما یون - کاتبی کرده ، شاعر رندمشربی است و خطاط و نقاش هم هست . علاوه بر دیوان ، ۶ مثنوی بوجود آورده است که اسامی آنها عبارت است از : مناظره گل و مل ، مناظره شب و روز ، خسرو و شیرین ، محمود و ایباز ، بهشت آباد و تنباکونامه .

علاوه بر شعرای فوق ، شعرای دیگری هم هستند که برای سرودن خمسه کمر بسته اند و به قول تذکره نویسان خمسه دارند . و بعضی از مثنوی های آنها در دست است و بعضی هنوز بدست نیامده است ، عبارتند از :
۱- فتح الله عارف چلبی (ف . ۹۶۹)

۲- قره فضلی (ف . ۹۷۱)

مثنوی های موجود او بنام های گل و بلبل ، هما و هما یون میباشد .
۳- خلیفه دیار بگری (ف . ۹۸۰) از خمسه اش فقط لیلی و مجنون در دست است .

۴- فکری درویش چلبی (ف . ۹۸۲) : از خمسه او چهار مثنوی در دست میباشد که عبارت است از آبکار افکار ، بهرام وزهره ، شکوفه زار و خورشید و ناهید .

۵- احمد رضوان (از شعرای قرن دهم هجری)

۶- حیاتی (از شعرای اواخر قرن نهم و اوائل قرن دهم هجری)

از خمسه اش مخزن الاسرار ، هفت پیکر ، بهرام گور و اسکندرنامه در دست است و ممکن است که لیلی و مجنون هم نوشته باشد .

۷- معینی (ف . ۹۹۴) : از خمسه اش گل و نوروز ، شمع و پروا - نه و وامق و عذرا در دست است .

۸- محمود جمال الدین حلوی (ف . ۱۰۶۴)

۹- فیضی (ف . ۱۱۵۲) : از خمسه اش هفت سیاره ، مرآت صورت نما

صفانامه و عشق نامه در دست است .

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

نظامی وقرآن (۲)

□ بقیه سخنرانی خانم دکتر کرمانی در کنگره جهانی حکیم نظامی در تبریز

(بیت ۱۸)
حرف زبا نرا بقلم با زده = هَذَا كِتَابُنَا يَنْطِقُ عَلَيْكُمْ بِالْحَقِّ اَنَا كُنْتُ شَا
نستنسخ ما كنتم تعملون . یعنی : این کتاب مضبوط است که بحق بر شما
سخن میگوید که ما هر چه به دنیا کرده اید همه را درست نگاشته ایم .
هَذَا يَوْمًا لَيَنْطِقُونَ = این روزی است که سخنی نتوانند گفت .
وَأَمِ زَمِينٍ رَابِعَهُ عَشْرًا = و بیوم یقول کن فیکون قوله الحق = و
روزی که ندای حق در خوابگاه عدم خطاب کند که موجود باش و بی درنگ
موجود خواهی شد که سخن خدا حق است .

(بیت ۱۹)

ظلمتیا ن رابنه بی نور کن = ذَهَابُ اللّٰهِ بِنُورِهِمْ وَتَرْكُهُمْ فِي ظُلْمَةٍ لَا يَبْصُرُونَ
= خدا آن نور و روشنی را ببرد و ایشان را در تاریکی رها کند که هیچ نبینند .
جوهریان را زعرض دور کن = تَسْوَدُّ وُجُوهُ فَا مَا الَّذِينَ اتَّوَدَّتْ وُجُوهُهُمْ أَكْفَرْتُمْ
بعدا یما نیکم فذوقوا العذاب بما كنتم تكفرون . یعنی : و کافران روسیه
هستند و سیاه رویان را نکوهش کند که چرا بعد از ایمان باز کافر شدید ،
پس اکنون بچشد عذاب خدا را به کیفر عصیان خود .

(بیت ۲۰)

گُرسی شش گوشه بهم در شکن = تَكَادُ السَّمَاوَاتُ يَتَفَطَّرْنَ مِنْهُ = نزدیک است که
آسمانها از کفر ظلمتیا ن از هم فرو ریزد .
منبرنه پایه بهم در فکن = وَتَنْشِقُّ الْأَرْضُ وَتَخِرُّ الْجِبَالُ هَدًأ . یعنی : و زمین
بشکافتد و کوهها متلاشی شوند .

(بیت ۲۱)

حَقْمَةٌ بَرَّكَلِ اَيْنِ مَهْرَه زَن = وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا . یعنی : و زمین محشر
به نور پروردگار روشن گردد .
سنگ زحل بر قدح زهره زن = يَوْمَ تَبْدُلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ ، وَبُرُوزُ

الليّهِ الواحدِ الْقَهَّارِ = روزی که زمین به او مرخدا، به غیر این زمین مبدل
کنند و هم آسمانها را دیگرگون سازند و تمام خلایق در پیشگاه حکم خدای
یکتای قاهر حاضر شوند.

(بیت ۲۲)

دانه کن این عقد شب افروز را = وَإِذَا الْكَوَاكِبُ أَشْرَتْ = و هنگامی که ستارگان
آسمان فرو ریزند.
پرهشکن مرغ شب و روز را = وَجُمِعَ الشَّمْسُ وَالْقَمَرُ = و میان خورشید و ماه این
دو مرغ شب و روز جمع گردد و هر دو بی نور شوند.

(بیت ۲۳)

از زمی این پشته گلی بر تراش = خُلِقَ الْإِنْسَانُ مِنْ صَلْصَالٍ كَالْفَخَّارِ =
وند انسان را از گل خشکی آفرید.
قالب یک خشت زمین گومباش = إِنَّ كَانَتْ لِالْأَصْحَاءِ أَجْدَةً فَآذَاهُمْ خَامِدُونَ =
عقببتشان جز یک صیحه عذاب آسمانی نیست که به ناگاه همه نابود
شوند. و جَاءَتْ سَكْرَةُ الْمَوْتِ بِالْحَقِّ = که هنگام مرگ و بیهوشی، بحسب و
حقیقت فرارسید.

(بیت ۲۴)

گردش از جهت گردون بریز = فَحَمُونَا آيَةَ اللَّيْلِ = و آنگاه آیت شب و روشنی
ماه را محو کردیم. وَاللَّيْلُ إِذَا لَيْسَتْ = و قسم به شب تار هنگامی که
بروز روشن مبدل شود.
جبهه بیفت از خبیه گو بر مخیر = إِقْرَبَتِ السَّاعَةُ = و انشق القمر = ساعت
مقرر نزدیک گشته و ماه آسمان شکافته شده.

(بیت ۲۵)

تا کی از این راه نو روزگار؟ = وَمَا جَعَلْنَا لِبَشَرٍ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ = روزگار
و دنیا بسر خواهد آمد و ما به هیچکس قبل از تو عمر ابد ندادیم.
پرده ای از راه قدیمی بیا = فِيهَا تَحِيَّةٌ وَسَلَامٌ خَالِدِينَ فِيهَا حَسُنَتْ مُسْتَقَرًّا
و مقاماً = در آن بهشت که بسیار نیکو منزل و مقامی است تا ابد جاودان و
متنعم خواهند بود.

(بیت ۲۶)

طرح بر انداز و برون کش برون = فَإِذَا بَرَقَ الْبَصْرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ وَجُمِعَ الشَّمْسُ
وَالْقَمَرُ = روزی که چشمهای مردم از وحشت و هول خیره ماند و ماه تاریک
شود و خورشید بی نور گردند.

گردن چرخ از حرکات و سکون = إلى رتيك يومئذ المستقر ^{آنگاه} جزدرگاه
خدا هیچ آرامگاه و سکونی نیست .

(بیت ۲۷)

آب بریز آتش بیداد را = لَوِيؤُوا غَدَا لَللّٰهُ النَّاسِ بِظُلْمِهِمْ مَا تُزَكُّ عَلَيْهَا مِنْ
دَابَّةٍ = واگر خدا از ظلم و ستمگریهای خلق انتقام کشد جنبنده ای در زمین
نخواهد گذاشت .

زیر ترا ز خاک نشان با در = فَأَإِذَا قَمَّهُمُ اللّٰهُ الْخِزْيَ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا =
و خدا عذاب ذلت و خواری را در دنیا به آنها چشانند .

(بیت ۲۸)

دفتر افلاک شنا من بسوز = فَاذَا جَاءَ أَمْرُ اللّٰهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ هُنَا لِبِكِ
الْمُبْطِلُونَ = آنگاه که فرمان خدا فرارسد بحق حکم شود و کافران مبطل
زیانکار گردند .

دیدۀ خورشید پرستان بدوز = لَاتَسْجُدُوا لِلشَّمْسِ وَلَا لِلْقَمَرِ وَاسْجُدُوا لِلّٰهِ الَّذِي
خَلَقَهُنَّ = خورشید و ماه را عبادت نکنید و فقط خدائی که آنها را خلق کرده
است سجدہ کنید .

(بیت ۲۹)

صفر کن این برج ز طوق هلال = يَوْمَ نَطْوِي السَّمَاءَ كَطَيِّ السِّجِلِ لِلْكِتَابِ =
روزی که آسمانها را مانند طومار درهم پیچیم و بحال اول که آفریدیم
بازگردانیم .

با زکن این پرده زمشتی خیال = لَقَدْ كُنْتَ فِي غَفْلَةٍ مِّنْ هَذَا فَلْشَفْنَا عَنْكَ
غِطَاءَكَ فَبَصَرُكَ الْيَوْمَ حَدِيدٌ = تو ای آدمی در غفلت بودی از جنین روزی تا
آنکه پرده از تو برانداختیم و چشم بصیرتت بینا گردید .

(بیت ۳۰)

تا بتو اقرار خدائی دهند = آمَنَّا بِاللّٰهِ = بخدا ایمان آوردیم ، آمَنَّا
لِرَبِّ الْعَالَمِينَ = بر پروردگار جهانیان تسلیم گشتم .

بر عدم خویش گواهی دهند = لَا يَمْلِكُونَ مَوْتًا وَلَا حَيَاةً وَلَا نُشُورًا = آنها نسه
مالک مرگ خویش اندونه حیات و نه بعثت خود . لَا مَلِكَ لِنَفْسِيْ فَرًّا وَلَا نَفْعًا
= من مالک سود و زیان خویش نیستم تا چه رسد به دیگران .

(بیت ۳۱)

غنچه کمر بسته که ما بنده ایم = وَالنَّجْمِ وَالشَّجَرِ يَسْجُدَانِ = و گیاه و

درختان هم به سجده او سر بخاک نهاده اند .
 گل همه تن جان که به تو زنده ایم **إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي**
لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ بیگوای پیا مبرکه نماز و طاعت و همه اعمال و زندگی
 و مرگ تن همه برای خداست .

(بیت ۳۲)

بی‌دیتست آنکه تو خونریزش = **لَأَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْأَلُونَ** = و خدا هر چه
 می‌کند با زخواست نشود ولی خلق از کردارشان بازخواست شوند .
 بی‌تدل است آنکه تو آویزش = **فَالْيَوْمَ لَا يُؤْخَذُ مِنْكُمْ فِدْيَةٌ** = و امروز برای
 نجات هیچیک از شما فدیة و عوض پذیرفته نمی‌شود .

(بیت ۳۳)

منزل شب را تو دراز آوری **يَكْوَرُ اللَّيْلُ عَلَى النَّهَارِ** = روز را به شب بیو-
 شانند ، و جعل اللیل سکناً = و شب را جهت آرامش قرار داد .
 روز فرورفته تو با ز آوری = **يُكْوَرُ النَّهَارُ عَلَى اللَّيْلِ** = شب را بسه روز
 بی‌پوشاند ، **وَالصُّبْحُ إِذَا تَنَفَّسَ** = قسم به صبح که در آید .

(بیت ۳۴)

گرچه کنی قهر بسی راز ما **مَنْ يُضِلُّ اللَّهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ** = و هر که را که
 خدا از او روی بگرداند و گمراه سازد ، دیگر برایش راهنمایی و پناهی
 نخواهد بود .

روی شکایت نه کسی راز ما = **إِنَّمَا أَشْكُوا بَثِّي وَحُزْنِي إِلَى اللَّهِ** = من با خدا
 غم و درد دل خود گویم ، لیس لها من دون الله **وَلِيَّ** = برای من جز
 خدا دوست و شفاعت کننده‌ای نیست .

(بیت ۳۵)

روشنی عقل بجان داده‌ای = **هَذَا بِمَا تُرْوُلُنَا سِوَهْدِي وَرَحْمَةِ لِقَوْمٍ لَوْ قُنُونَ**
 = قرآن عقل و بصیرت مردم است و هدایت و رحمت برای یقین دارندگان .
 چاشنی دل بزبان داده‌ای = **وَوَهَبْنَا لَهُ مِنْ رَحْمَتِنَا وَجَعَلْنَا لَهُمْ لِسَانَ صَدِقٍ**
عَلِيًّا = و آنها را از رحمت خویش بهره‌مند ساختیم و زبان صدق عالمی را گویای
 نکونای ایشان قرار دادیم .

(بیت ۳۶)

جرخ روش قطب شبان از تو یافت = **هَلْ أَتَى عَلَى الْإِنْسَانِ حِينٌ مِّنَ الدَّهْرِ لَمْ**
يَكُنْ شَيْئًا مَّذْكُورًا = روزگاری بر انسان گذشت که از او نام و نشان و شبانی
 نبود .

باغ وجود آب حیات از تو یافت = إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ أَمْشَاجٍ
بتلپه قَجَلْنَاهُ سَمِيعاً بَصِيراً = انسان را از نطفه‌ای مختلط خلق کردیم
و آزمودیمش و بینا و شنوایش قرار دادیم .

(بیت ۳۷)

غمزه نسیرین نه زباد صباست = أَرَأَيْتُمْ إِنْ أَخَذَ اللَّهُ سَمْعَكُمْ وَأَبْصَارَكُمْ
وَحْتَمَ عَلَى قُلُوبِكُمْ مِنَ اللَّهِ غَيْرَ اللَّهِ يَا تَيْكُمُ بِهِ = اگر خدا گوش و چشمهای
شما را گرفت و صُهر بردل شما نه دآیا غیر خدا، خدائی هست که این نعمتها
را به شما بآزدهد .
کزا شرخاک تو آش توتیاست = رَبَّنَا الَّذِي أَعْطَى كُلَّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى =
پروردگارا ما آن کسی است که او همه موجودات عالم را نعمت و وجود بخشیده
سپس براه کمالش هدایت کرده است .

(بیت ۳۸)

پرده سوسن که مما بیح تست = وَلَقَدْ زَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحٍ وَجَعَلْنَاهَا
رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ = و ما آسمان دنیا را به چراغهای رخشان، زیب و زیسور
دادیم و به تیر شهاب آن ستارگان، شیاطین را راندیم .
جمله زبان درپی تسبیح تست = يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا
فِي الْأَرْضِ = همه آنچه که در آسمانها و زمین است برای خدا تسبیح می‌کنند

(بیت ۳۹)

بنده نظامی که یکی گوی تست = هُوَ رَبِّي لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ
مَتَابُ = او خدای من است که جز او خدائی نیست، براو توکل کرده‌ام ...
درد و جهان خاک سرکوی تست = يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ، إِلَى اللَّهِ
وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ = ای مردم همه شما به خدا نیاز مندید و خدا فقسط
بی نیاز و ستوده است .
هُوَ اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ، اللَّهُ الْحَمْدُ فِي الْأُولَى وَالْآخِرَةِ وَلَهُ الْحُكْمُ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ
= او خدائی است که جز او خدائی نیست و همه حمد و سپاسها درد و جهان برای
خداست

(بیت ۴۰)

خاطرش از معرفت آبا دکن = رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا = پروردگارا من بر علم
من بیفزای .
گردنش از دام غم آزاد کن = الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي آذَى عَنَّْا الْحَزْنَ = حمد و
سپاس برای پروردگاری است که از ما غم و اندوه زداید .
والسلام

سخنرانی دکتر محمدکا منار (دانشگاه آنکارا) درکنگره حکیم نظامی گنجوی (تبریز)

جناب آقای رئیس و استادان و نظامی شناسان گرامی بدیهی است که زبان، مانند فرهنگ بشری دوره‌های تکاملی را طی میکند و با مرور زمان، هرچند تحولی در تلفظ کلمه‌ها مورد بحث نباشد، خواهی نخواهی بعضی خصوصیات دستوری و انشائی درنوشتن کلمات و جملات به چشم میخورد. بدان جهت خصوصیات دستوری و انشائی فارسی کلاسیک و فارسی مدرن تا به حال بارها توسط متخصصان دستور زبان فارسی مورد بررسی قرار گرفته و دراین زمینه آثار ذی قیمتی تألیف شده است.

اینجا دراین مقاله میخواهم درباره بعضی از ویژگی‌های دستوری درهفت پیکر حکیم نظامی گنجه‌ای نظر اجمالی بکنم. همانطوری که میدانید نظامی دراین مثنوی که بهروزن فاعلش مفاعِلنُ فعلنُ بسلک نظم کشیده و نشانگر قدرت شاعری اوست، بنا به سبک شعر آن دوران سخن رانده است.

بعضی از خصوصیات جالب دستوری در مثنوی هفت پیکر بقرار ذیل است:

۱- افعال "دانستن" و "شایستن" و "یارستن" در بعضی ابیات بجای فعل "توانستن" بکار رفته است.

(۱) کهسوی گنج راه داند برد	صد هزار آدمی دراین غم مرد
(۲) آدمی صورتست و دیو نهاد	هرکه داد خرد نداند داد
(۳) آنچه دل را گشاده داند کرد	جستم از نامه‌های نغز نورد
(۴) خورد بر قدر آنکه شاید خورد	تشنه گرم دل ز شربت سرد
(۵) اینچنین قصه با که شاید گفت؟	رفتی و بدیدی آنچه بود نهفت
(۶) گرچه دشوار شد، بشاید کرد	هرچه تعلیم کرده باشد مرد
(۷) تا بآبی رسی که شاید خورد	در هزار آب غسل باید کرد
(۸) طوق زر جز چنین نشاید یافت	کردن از طوق آن کمند نتافت
(۹) آنچه او کرد، کس نیارد کرد	در مصافی چنین بچندان مرد

۲- فعل " آمدن" بجز از معنی اصلی آن بجای فعل "شدن" استعمال شده است.

طفل کاین قصه گفته آمد راست پای بگشاد و از زمین برخاست (۱۰)
گفت کین را دوا دوجیز آمد وان دوا ندرجهان عزیز آمد (۱۱)
۳- نظامی فعل "شدن" را در چند بیت به معنی "رفتن" بکار برده است.

چون در آن منزل خراب شدیم چون پری هردو در نقاب شدیم (۱۲)
شه دگر باره در گرفتن گور شد در آن غار تنگنای بزور (۱۳)
۴- در بعضی ابیات می بینیم که فعل "بودن" بعلت ضرورت وزن، بدون حرف "و" تصریف شده است.

قصه گو رفت وقصه ناپیدا بیم آن بدکه من شوم شیدا (۱۴)
از سرتخت و تاج شد پس درش کس نید تخت گیر و تا جورش (۱۵)
۵- پیش از افعالی که در وجه اخباری یا التزامی تصریف شده اند، بمنظور تاکید و بضرورت وزن حرف "ب" آمده است.

دید کز تشنگی بخواهد مرد جان از آن جایگه نخواهد برد (۱۶)
۶- برای اینکه فعل های امری معنی استمرار بخود بگیرند، ماقبل فعل جزء پیشین "می" آمده است.

میرو و هیچگونه باز مبین تا نیفتی از آسمان بزمین (۱۷)
در یک آرزو بخود در بند همه ساله بخرمی می خند (۱۸)
۷- جزء پیشین "می" یا "همی" علامت حال و ماضی استمرای است. در صورتیکه در بعضی ابیات هفت پیکر می بینیم در بین این جزء و فعل پیش از یک کلمه آمده است.

شیر با او جو سگ بود به نبرد کوهی ز ازدها بر آرد گرد (۱۹)
و همچنین می بینیم که در میان این جزء و فعل اصلی، فعل با یستن قرار گرفته است.

عاقبت چون همی نباید مرد اینهمه رنجهها چه باید برد؟ (۲۰)
۸- نظامی در برخی از ابیاتش بضرورت وزن بعضی از افعال و حروف اضافه را که در اصل فعل مرکب موجود است، حذف میکند.

خوانده باشی ز درس غمزدگان که سیاوش چه دید از ددگان (۲۱)
در واقع، منظور شاعر در فعل "خوانده باشی" بشکل "باید خوانده باشی" است.

شاه بهرام کین فسانه بخواند در فسون فلک شگفت بماند (۲۲)
شاعر در مصراع دوم خواسته است بگوید " در فسون فلک در شگفت بماند ".
۹- در بیت زیر، فعل مصراع دوم بجای ماضی مطلق، بشکل ماضی

نقلی تصریف شده است :

دیده برهم نهادم از سربیم کرده خود را به عاجزی تسلیم (۳)
۱۰- بعضی از افعال مرکب بدون اینکه معنی آنها تبدیل بشود،
همراه با پیشوندها بکار رفته است .

جستم احوال شهر تا یکسال کس خبر وان داد از آن احوال (۲۴)
۱۱- جزء پسین برخی از افعال ماضی نقلی که شخص آن را نشان
میدهد، به منظور اینکه در وزن بیت خللی روی ندهد، حذف شده است .
بطور مثال در بیت :

گفتم ای من نخوانده نامۀ تو سیه از بهر چیست جامۀ تو؟ (۲۵)
فعل "نخوانده" بجای "نخوانده ام" بکار رفته است .

۱۲- نفی بعضی از افعال ماضی نقلی بجای جزء "نه"، با جزء
"تا" صورت گرفته است .

شه در آن حجره نانهاده قدم خاصگان و خزینه داران هم (۲۶)
۱۳- نظامی گاه گاه در افعال اقتداری و اقتداری مطلق،
بجای مصدر مخفف از مصدر کامل استفاده کرده است .

گفت نعمان جو بیش یابی چیز به از این ساختن توانی نیز؟ (۲۷)
چشم دادن ز بهر چشمۀ نوش چون توان؟ آبرابزر بفروش (۲۸)
۱۴- در نفی افعالی که اول آنها " الف " است، میان حرف "ن"
و حرف اول فعل، حرف "ی" جای میگیرد، نظامی گاه گاه بعلت ضرورت
وزن این حرف را بکار نمیبرد.

چون درین گفتگوی زد نفسی مرد نامد برون، گذشت بسی (۲۹)
۱۵- کلمه نفی "نه" در برخی از ابیات هفت پیکر بجای
"نیست" و "نبود" استعمال شده است .

هیچ سودم نه زان پشیمانی جز خدا ترسی و خدا خوانی (۳۰)
پویه میکرد و زور پایشنه راه میرفت و رهنما پیشنه (۳۱)
هیچ کامی نه کان نبود مرا بخت من بودگان نمود مرا (۳۲)
۱۶- در هفت پیکر بکثرت می بینیم که فعل " نیست " بشکل
نه است " و " نیستی " بشکل " نه ای " نوشته شده است .

گفت اگر بر پیش رو من نه رواست
 و رشکیبا شوم، شکیب کجا ست؟ (۳۳)
 توبدان غرقه‌ای و من رستم
 که تو شاگرته‌ای و من هستم (۳۴)
 ۱۷ - در برخی از ابیات می‌بینیم که میان علامت نفی و فعل چند
 کلمه آمده است.

گرچه نژ جنس تا جداران بود
 هم بگوهر ز شهریاران بود (۳۵)
 مانه این دانه را بخود کشتیم
 آنچه اختر نمود، بنوشتیم (۳۶)
 آدمی نژی علف خوار پست
 از پی زیرکی و هشاریست (۳۷)
 ۱۸ - گاه گاه علامت نفی بجای "نه"، بشکل "نا" نوشته
 میشود.

بسته بر حضرت تو راه خیال
 بر درت نا نشسته گرد زوال (۳۸)
 ۱۹ - فعل "هستن" پس از ضمائر شخصی منفصل و کلمات پرشی
 "که" و "چه" بطور جزء پسین تصریف می‌شود و این علامت گاه گاه پس از
 علامت نفی می‌آید.

گفته ما بنده نیکخواه توایم
 قصد ره کن که خاک راه توایم (۳۹)
 روز و شب سالکان راه تو اند
 طقه گوشان بارگاه تو اند (۴۰)
 گفت کای دیو میوه دزد که بی؟
 شب بباغ آمده، ز بهر چه بی؟ (۴۱)
 تو که جوهر نیی، نداری جای
 چون رسد در تو وهم شیفته‌رای (۴۲)
 ۲۰ - ضمائر شخصی متصل بعنوان مفعول پس از افعال و اسامی
 نوشته می‌شوند.

نتوان بر پدر گواشی داد
 که خدا تن از او رها نمی‌داد (۴۳)
 موبدانش شه جان خواندند
 خسروانش خدا یگان خواندند (۴۴)
 و نیز پس از ضمیر اشاره‌ای، ضمیر شخصی متصل می‌آید.

گفت نام تو چیست؟ تا دانم
 پس از اینت به نام خود خوانم (۴۵)
 ۲۱ - میدانیم که حروف اضافه‌ای بجای هم دیگر استعمال میشوند
 در هفت پیکر، حرف اضافه "به"، بجای "با" و "در" و حرف اضافه "در"
 بجای "به" بکار رفته است.

گر بدان گفته شاه باشد شاد
 بکشم، خون من حلالت باد (۴۶)
 شاه روزی رسیده بود زدشت
 در خورنق بخرمی میگشت (۴۷)
 کرده چندین بنا به مصر و بشام
 هریکی در نهاد خویش تمام (۴۸)
 از دل پاک در خدای گریخت
 راه میرفت و خون ز رخ میریخت
 و همچنین حرف اضافه "ب" همراه با حروف اضافه "در" و "بر"
 (۴۹)

استعمال می‌شود.

مرغی آمد نشست چون کوهی
خبر چون شد بخانه درگستاخ
کامدم زو بدل در اندوهی (۵۰)
پایه بستجوی گشت فراخ (۵۱)
پایه پایه بکوشک بر بردی (۵۲)
درپی خون خویش می‌فتاد (۵۳)
اوبه من بر دروغها گفته (۵۴)

۲۲ - در بسیاری از ابیات هفت‌پیکر، حرف اضافه "یا" غیر از
معنی اصلی آن، بجای حرف اضافه "به" استعمال شده است.

بازگفتند قصه با بهرام
حرف اضافه "در" گاهگاهی بهمراهی حرف اضافه "بر"
که در آفاق تنگی است تمام (۵۵)
بکار رفته است.

همه را روی در خدا دیدم
فعال "هستن" بطور جزء پسین، به آخر حرف نشانه "را"
در خدا بر همه ترا دیدم (۵۶)

می‌آید.

چه سخن گاین سخن خلاست همه
تو مرائی، جهان مراست همه (۵۷)
۲۵ - بعلت ضرورت وزن، در برخی از ابیات هفت‌پیکر، حرف
نشانه "را" حذف می‌شود.

قیصر از بیم بر نزد نفسی
دخترش داد و عذرخواست بسی (۵۸)
۲۶ - کلمه "که" مانند حرف اضافه "از" بکار رفته است.

گر بود باد، باد نـوروزی
به که پیشش چراغ نفروزی (۵۹)
نانی از خوان خود دهی بکسان
به که حلوا خوری ز خوان کسان (۶۰)
۲۷ - کلمه "پُر" معمولاً بهمراهی حرف اضافه "از" استعمال

میشود. در برخی از ابیات این مثنوی، حرف اضافه مزبور حذف شده است
پُر کتان و قصب شد انبارش
زر بـصندوق و خز بخوارش (۶۱)

۲۸ - نظامی در برخی از جمله‌های پیرو حرف ربط "که" را، در جمله-
های شرطی کلمه "اگر" را حذف می‌کند و گاهگاه در حروف ربط تصرفاتی
را بعمل می‌آورد. بطور مثال:

چون برم نام هرکرا خواهی
راز گویم بخلق، خوار شوم
سربرآرد ز آب چون ماهی (۶۲)
با تو گویم، بزرگوار شوم (۶۳)
هرک ازین شاد نیست، شادمباد (۶۴)

۲۹ - نظامی در این مثنوی از انواع حرف "ی" مانند " یای شرط و جزا " و " یای استمراری " و " یای نکره " و " یای وحدت " استفاده میکند.

گفت اگر گفتمی ترا صد سال باورت نامدی حقیقت حال (۶۵)
 آفتابار بر او فکندی نور دیده را در عصابه بستی حور (۶۶)
 در شبانروزی از شتاب و درنگ چون عروسان بر آمدی بسمه رنگ (۶۷)
 چون زدی ابر گله بر خورشید از لطافت شدی جوا برسفید (۶۸)

نیز، معمولاً پس از ضمیر اشاره‌ای " یای وحدت " و " یای نکره " بکار نمی‌رود. نظامی گاه گاه بعلت ضرورت وزن، پس از ضمیر اشاره‌ای یای نکره را می‌آورد.

گفت اگر مانعش بزور و بزور به ازینى کند بجای دگر (۶۹)

۳۰ - بعضی افعال و اسامی بسبب ضرورت وزن در دو یا سه شکل جداگانه نوشته می‌شود، مانند " افتادن " و " اوفتادن " و " فتادن ".

روز باشد که صد شکوفه پاک از غبار حسد فتد برخاک (۷۰)
 مرغ زیرک به جستجوی طعام بدو پای او فتد همی در دام (۷۱)
 هر چه در آسمان و در زمی است و آنچه در عقل و رای آدمی است (۷۲)

۳۱ - در چند بیت می‌بینیم که حرف " های غیر ملفوظ " در یک اسم بعلت آمدن ضمیر شخصی متصل حذف شده است. مانند " پردت " بجای " پردهات " و " شیوات " بجای " شیوهات ".

گفت پردت چه پرده؟ گفت ساز گفت شیوات چه شیوه؟ گفت ناز (۷۳)

۳۲ - نظامی بموجب وزن، از تشکیل دادن اضافه در میان کلمات چشم‌پوشی می‌کند، مانند " وز پدر مردنش " بجای " وز مردن پدرش " و " پیرتر موبد " بجای " موبد پیرتر " .

گفت هر کس در او نظر نکنیم وز پدر مردنش خبر نکنیم " (۷۴)
 چون شاه بین گفت و را بها شد راست پیرتر موبدا زمین برخاست (۷۵)

۱- هفت پیکر ، کلیات خمسه حکیم نظامی گنجه‌ای (مخزن الاسرار ، خسرو و شیرین ، لیلی و مجنون ، هفت پیکر ، اسکندرنامه ، جاپ سوم ، امیر - کبیر تهران ۱۳۵۱ ، ص ۷۱۲ ، بیت ۱۴ . ۲ - ص ۶۲۰ بیت ۳۰ . ۷ - ص ۶۰۸ بیت ۲۱ . ۴ - ص ۷۷۷ ، بیت ۱۸ . ۵ - ص ۷۱۴ ، بیت ۱۰ . ۶ - ص ۶۶۷ ، بیت ۴ . ۷ - ص ۶۱۰ ، بیت ۲ . ۸ - ص ۶۰۵ ، بیت ۲۰ . ۹ - ص ۶۸۱ ، بیت ۱۹ . ۱۰ - ص ۷۲۱ ، بیت ۹ . ۱۱ - ص ۷۲۰ ، بیت ۶ . ۱۲ - ص ۶۹۷ ، بیت ۱۰ . ۱۳ - ص ۶۴۲ بیت ۲۱ .

۴۶- ص ۶۶۸، بیت ۲
 ۴۷- ص ۶۴۳، بیت ۲۰
 ۴۸- ص ۶۲۱، بیت ۱۵
 ۴۹- ص ۷۷۱، بیت ۹
 ۵۰- ص ۶۹۸، بیت ۱۳
 ۵۱- ص ۷۸۰، بیت ۱۰
 ۵۲- ص ۶۶۸، بیت ۲۲
 ۵۳- ص ۷۸۴، بیت ۶
 ۵۴- ص ۷۳۵، بیت ۲۰
 ۵۵- ص ۶۶۲، بیت ۳
 ۵۶- ص ۶۰۲، بیت ۴
 ۵۷- ص ۶۰۲، بیت ۱۱
 ۵۸- ص ۶۸۴، بیت ۵
 ۵۹- ص ۶۲۰، بیت ۲۰
 ۶۰- ص ۶۲۹، بیت ۶
 ۶۱- ص ۶۲۴، بیت ۱۴
 ۶۲- ص ۶۱۹، بیت ۱
 ۶۳- ص ۶۰۲، بیت ۱۸
 ۶۴- ص ۶۶۰، بیت ۱۷
 ۶۵- ص ۷۱۴، بیت ۹
 ۶۶- ص ۶۳۲، بیت ۱۵
 ۶۷- ص ۶۳۲، بیت ۱۸
 ۶۸- ص ۶۳۲، بیت ۲۲
 ۶۹- ص ۶۳۴، بیت ۱
 ۷۰- ص ۶۲۵، بیت ۱۳
 ۷۱- ص ۶۱۹، بیت ۲۱
 ۷۲- ص ۷۲۸، بیت ۱۱
 ۷۳- ص ۷۹۶، بیت ۸
 ۷۴- ص ۶۴۶، بیت ۲۰
 ۷۵- ص ۶۵۴، بیت ۲

۱۴- ص ۶۹۴، بیت ۱۹
 ۱۵- ص ۶۴۷، بیت ۷
 ۱۶- ص ۷۷۵، بیت ۱۹
 ۱۷- ص ۸۲۸، بیت ۲۱
 ۱۸- ص ۷۰۸، بیت ۶
 ۱۹- ص ۶۴۵، بیت ۲۱
 ۲۰- ص ۶۸۸، بیت ۲۰
 ۲۱- ص ۸۰۷، بیت ۱۲
 ۲۲- ص ۶۴۵، بیت ۴
 ۲۳- ص ۶۹۸، بیت ۹
 ۲۴- ص ۶۹۵، بیت ۸
 ۲۵- ص ۶۹۴، بیت ۳
 ۲۶- ص ۶۴۲، بیت ۲۷
 ۲۷- ص ۶۳۳، بیت ۱۴
 ۲۸- ص ۷۷۵، بیت ۱۲
 ۲۹- ص ۷۳۲، بیت ۱۲
 ۳۰- ص ۶۹۸، بیت ۱۱
 ۳۱- ص ۷۵۴، بیت ۱۹
 ۳۲- ص ۷۰۹، بیت ۱۱
 ۳۳- ص ۷۲۷، بیت ۱۵
 ۳۴- ص ۷۳۳، بیت ۱۲
 ۳۵- ص ۶۴۷، بیت ۳
 ۳۶- ص ۶۴۵، بیت ۲
 ۳۷- ص ۷۲۰، بیت ۲۱
 ۳۸- ص ۶۰۰، بیت ۱۳
 ۳۹- ص ۶۷۶، بیت ۲
 ۴۰- ص ۶۰۱، بیت ۴
 ۴۱- ص ۷۶۱، بیت ۸
 ۴۲- ص ۶۰۱، بیت ۱۰
 ۴۳- ص ۶۵۲، بیت ۲۰
 ۴۴- ص ۶۵۹، بیت ۲۱
 ۴۵- ص ۷۲۸، بیت ۸

(نظامی گنجوی نین آنادان اولماسینین ۱۸۵۰ ایلیلیگی)

مناسبتیلر

داھی ایران، آذربایجان شاعری نظامی گنجوی نین دوغولماسینین ۱۸۵۰ ایلیلیگی شرفینه بوگونلرده مسکودا محسمه سی اوچال دیمیش و بو مناسبتله تشکیل اولونموش طنطنه لی احلاسدا آذربایجان یازچی لاری بیرلیگی نین صدری گورکملی یازچی و دراما تورق آنا روس دینینسده معروضه ائتمیش دیر. معروضه نین علمی دگرینی، معا صرحیا تلا ایلیگی سی اولماسینی و حسار تلتی فکر لرینی نظره آلاراق دیلیمیزه ترجمه ائتدیکه وارلیق

روسجادان ترجمه ائده نی: دوکتور حمید محمدزاده

یا زانی : آنا

پس صدسال اگر گویی کجا او

زهریبتی ندا آیدکه ها او

(نظامی)

پوئه تیک یا رادیجیلینغی یله زمانین ومکانین یوکسک لیگینه اوچال میش نظامی گنجوی نین دوغومونون ۱۸۵۰ ایلیلیک یوبیلینین بیسز مرکب وهیجانلی بیر وقتده قیدا ائدیریک. دولت لر و خلقلر آراسیندا سرحدلری حکمرانلار عمله گتیریرلر، شاعر لر اونلاری سیلیب سوپورورلر. گنجه ده دوغولوب و بوتون عمر و بو یو گنجه ده یاشایان آذربایجان اوغلو نظامی بوتون بشریته منسوب دور. یالنینز آذربایجان ادبیات تی دگیل، ایرانین و شرقین باشقا اولکه لرینین ادبیاتینین نظامی بیسز تصور ائتمک ممکن دگیل، دونیا مدنیتی اونسوز اولچولمزدرجه ده یوخسوللاشاردی.

نظامی دورونده آذربایجاندا کی ان گوجلودولت قورولوشلاری آنا بیگلر و شیروانشا هالارایدیلر. بو شاهلار سلاله سینین نماینده لری اوچون نظامی کیمی بیر شهرتلی شاعرین حسن رغبت گوسترمه سی تفاق و تسیز اولابیلمزدی. فتودال حکمرانلار یالنینز اراضی و شهرلر اوستونده دگیل، دربارلاریندا کی شاعر لرین شهرتی ایله ده رقابت ائدیردیلر. بو گوز قاما شیدریجی طمطراق نظامی نین هئج زامان اوژونه جلب ائده بیلمه میس سارایدا بسلنمیش شاعر لرین حیاتینین اوژونه لایق بیلمه میشدی.

شیراوانشا هدان "لیللی ومجنون" منظومه سینلی یازماق اؤچون سفشارش آلدیقدا، شاعرین اؤبرازلارینداکی تۆرک خصوصیتینه اعتناسیزلیقلا یاناشماسی اؤنؤ حدسیدرجه ده اینجیتمیشدی. بئله کی سفارشی بیئرینه بیئتیرمکدن بویون قاچیرماق ایسته میشدی. لاکین شاعرین اؤن بیئش یا شلی اؤغلونون سۆزلری پیغمبرجه سینده دئیل میئر کلام ایدی: سنین سۆز ملکون شیروان دگیل، بۆتون دونیا دیر.

دوغرودان دا بۆدور، آرتیق سککیز یوزایلدی رکی، نظامی دونیا یا مالکدیر، نئجه کی هومورفردوسی، روستا ویلی ونواشی، بۆشکین وشوچنکو. نظامین خمه ده بیئرلشن بیئش منظومه سی یوزلرجه شاعرین الهام منبعینه چئوریل میئر دیر. نظامدن سؤنرا خمه یارادان شاعرلر آراسیندا امیر خسرو دهلوی، جامی ونواشی کیمی مشهور سۆز اؤستسالاری ادبیات سما سیندا پارلامیشلار. نظامی اثرلری نین موضوع و سۆزه سی بیر چوخ شرق و غرب سۆز اؤستالاری نین یارادیل یغیندا اؤز مثبت تائشیرینی گۆستر میشدیر. آذربایجانلی فضولی دن ایतालیا لی هوتسی و آلمان شاعری شیلره قده ر نظامی ارشینه بۆیۆک حرمتله یاناشمیشلار. آلمانین باشقا دا هی شاعری گۆته نظامی پؤنزیاسی قارشیسیندا اؤز حیرانلیغینی بیل دیر میشدیر. اؤزونون "غرب - شرق دیوانیندا" نظامی فصلینده شاعرین اثرلرینده کی اؤبرازلاری - لیللی نی، مجنونو، خسروو، شیرینی تحلیل ائدیر، نظامین حکایه ومثل لریندن اخلاقی نتیجه لر، عبرت آمیز اؤگۆدلر آلماق امکانشینی خصوصی قیدا ئدیر. "فاوست" نما یشنا مه سینین مؤلفی نظامین یارادیل یغی یله یاخی، تانیش اولماقدان علاوه، اؤنون وطنین شمالی وجنوبی آذربایجانین جغرافیسی ایله ده کفایت قده ریلدچیلیگی و ایدی، اؤز آذربایجانین اووالیق لاریندا ن بحث ائتمی. شاعر، آلمان شاعری نظامین حیاتین معین خصوصیتلرینی ده مطالعه ائتمیشدیر. گۆته یازیر: "ساکت مشغله سینه اویغون اولاراق اؤ، ساکت حیات سۆرموشدور و اؤز دوغما شهری گنجه ده دفن ائدیل میشدیر."

دوغرودان دا نظامی ظاهرا "چوخ معمولی، ساده وساکت بیر حیات کچیر میشدیر. لاکین گۆته علاوه ائدیر کی: "یالنیز خلعت مبارزه ده تشکیل تاپیر، استعداد ابسه ساکتلیکده بیئتکینله شیر."

نظامی اؤز دوغما یوردو گنجه دن کنارا چیخما دینی حالدا دهاسیاه بۆتون دونیا نی توتدو - اؤنون یارادیل یغی نین جغرافیسی

وسعتی شرقده جین دن غربده آنتیک دونیا نین حدودلارینا، جنوبدا
 آفریقادا، شمالدا معملاً لار اولکەسی اولان روسیه قەدەریا بیلیمشیدیر.
 شېهەسیزکی، نظامین معنوی و بدیعی تجربەسی، اونون یارادی -
 جیلیغینی تدقیق ائدەن کریمسکی و برتلسین گؤستردیکلری کیمی، دوغما
 آذربایجاندا، شرقین و قافقازین مدنی زمینینده شکل تاپمیشدیر.
 گنجه و شیروان، نخجوانداکی گۆزەل معماریلیق آبدەلری - نظامین
 معاصر معماری بویکەرجمی نخجوانین لایحەسی یلە تیکلیمیش مؤمنە
 خاتون و یوسف ابن قسیر مقبرەلری، بردەنن یا شیل باغلاری نین خا طرە -
 سی، نوشا بەنن قارا باغین قلیبندە یئرلشن آبا دشەرلری، آذربایجان
 یۆردونون بوتون زنگن لیکلری، اونون حقیقتلری و افسانەلری، اونون
 موسیقیسی، معماریلیغی، خالجالاری و صنایعی شاعر طرفیندن هم منظومەلر -
 یندە، همدە اینجە لیریکی غزل لریندە مھارتلە ترنم ائدیلمیشدیر.
 اؤزۆندن اولکی ملی مدنیتین لیاقتلی وارشی اولان نظامین عینی
 زاماندا بشریتین مدنی خزینەسی نین یا شادیغی دؤورۆ اولان اون ایکی
 اینجی عصرە قەدەر توپلادیغی ثروتدن باجاریقلا فایدا لانمیش دیر. بو ثروت
 یونان متفکر و فیلسوفلاری - آرسمیدس، فالس، افلاطون، سقراط، ارسطو...
 زردشتی لیگین دونیا گۆرۆشۆ و اخلاقی پرنسیپلری و اونون مقدس کتابی
 اولان اوستا، اسلامی معنویاتدان عبارت ایدی. مؤمن مسلمان اولان شیخ
 نظامین اسلام دینی نین بوتون فلسفی، اخلاقی و فقھی اصولونو جسد
 ائتمکله برابر یهودی لرین و عیسوی لریندە گۆرۆشلرینە مارقلا نظر
 سالمیشدیر.

نظامین دونیا نی زامان و مکانی اعتباریلە وحدتدە درک ائدیر.
 تاریخی خرونیکانی نظره آلماق، مثال اؤچون " اسکندرنامە " دە عصر -
 لرین و دورلرین ترتیبینی پوزماق تصادفی دگیل، معین مقصددا شییر.
 اسکندر مقدونی نی مصر فرعونلاری ایله ورؤس کنیا زلاری یلە معا صر
 ائتمک، اونومسلمان مگە سینە گؤندرمک و چین ملکونە یوللاماق، عصرلرین
 و اولکەلرین یئرینی دگیشمک لہ نظامین دونیا نین خریطە سینی واحد
 بیر یۆندە بیرلشدیریر. بوتون رنگارنگ لیگی و بیر - بیریندن
 فرقلندیگی حالدا و اجدید دونیا. دونیا نین وحدتی ایدە سیندن انسان -
 لارین وحدتی ایدە سی ملت لرین تاریخی علاقەلری و وحدتی ایدە سی دؤغور.
 سککیز یوزایل بوندان ایرەلی نظامین بشریتین وحدتینی درک

ائتمکله بئله بیری نتیجهیه گلمیشدیرکی، مختلف اولکهلر و خاقلری سن
 خصوصیتلری خیرخواهلیق، دینجیلیک، ا س سیندا قارشیلیقلی آنلاشما لارینا
 مانع اولما مالیدیر. شاعربین دونیا سیندا مختلف خلقلرین نماینده لری
 ساکن دیرلر، اوللارین هامیسنین بیرگه عمومی وطندا شلیفی - نظامی
 وطندا شلیفی واردیر. یونان سرکرده سی اسکندر مقدونی، آذربایجانلی
 بردع حکمداری نوشابه، ایران شاهلاری خسرو پرویز، بهرام گور، تورک
 سلطان سنجر، عرب عاشق - معشوقه سی مجنون و لیلی، چین سامی، اسلاو
 گوزهللی - بونلار و باشقالاری نظامی داستانلارینین صحیفه لرینین
 باشقالدیری بپارلاق شکیلده قارشمیزدا جانلانا صورتلر دیر.
 نظامین عالمی دؤغرودان داتصوره گلمز گنیش بیر فضا دیر.
 بعضاً "اونون صورتلری فزادان آیینیر - سیاره لر، اولدوزلار، انسان
 خارا کترلرینین زنگین گامی، طالعلرین توپلوسو، حکمت آمیز
 احوالاتلارین مجموعه سی، بونلارین هامیسی انسان داورا نیشینیسن ان
 اینجه پسیکولوژی ناخشلاری، انسان قلبینین ان دربن نقطه لرینه نفوذ
 ائتمک دیر. بو، وارلیق فلسفه سی حقیقده، حیات و اولوم حقیقده، ان
 قدرتلی ایمپراطورلیقلارین سقوطو حقیقده، شهرتین تزلزلی، حکومتین
 ترقیسی و تنزلی، عشقین اینجه لیگی حقیقده ان جدی دوشونجه لردیر.
 نظامین یا لنینز بیرجه منظومه سی، "لیلی و مجنون" داستانین بوتونلو-
 کاه عشق، یا لنینز عشق موضوعوندا دیر. اونون باشقالارلری، حتی عشق
 ماجراسی محورینده قورولان "خسرو و شیرین" ده داخل اولماق او زره،
 اوللاردا سئوگی احوالاتی معین بیر نثر توتوما قلا برابر، اساساً معنوی
 آختاریشلار، کاینات و انسانین اوندان اولان موقعیتی حقیقده دوشونجه
 لره حصر اولونموشدور. نظامین آختاریشلاری، اونون ماوراء طبیعت
 پروبلملرینه جذب اولونما سی، آیدین صوفی - میستیک بویا لارا جالارلیقی
 (خصوصیه "یددی گوزهلده"). حتی، زمانی قاباقلاییب معاصر اصطلاحا
 ال آتاراق - اونون یوشه تیک داورا نیشلاریندا کی سورثالیلم -
 فایدالاندیغینا باخمی راق، بلاواسطه اوز دورینین ره آل فلاکتلری و
 آغریلاری یله باغلی دیر. جمعیتین کسکین مسئله لری نظامین دوشوندو-
 رور، و عدالت و ظلمون، نظام وقات - قاریشیق لیغین قارشیلیق لیلی
 رابطه لری حقیقده هیجانلا، دریندن مشغول اولور. نهایت بونلار اونو
 حکمران و خلق، دولت، انسان شخصیتی و اونون دولته مناسباتی کیمی

پروبلملره گتیریب چیخاریر. دئتمک اولارکی، نظامی اؤزؤنون بوتسون اشرلرینده زمانه سینین ایریلی - خیردالی حکومتلرینه مراجعتلنه اولارلی عدالته، زوراکیلیق ائتمه مگه، خلقین یا شاییشنین قیدینسه قالماغا، معارفه، یا خشیلیغا چا غیرمیشدیر. او، بعضاً اؤگودوئر میشر، بعضاً "ایناندیرمیش گاه دانلامیش گاه" چکیندیر میشدیر. اونون بیر-بئجی منظومه سی "مخزن لاسرار" مستقیم شکیلده اخلاقی - تعلیمی طرزده دیر. استه تیک، تربیه وی یوللا تا شیرا ئتمک واسطه سیندن ده فایدالانیر. خسرو پرویزین معنوی انکشافی، باشقا شه - بهرام گورون "هفت پیکر" منظومه سینین قهرمانینین اخلاقی جنوریلیشی حکمرانلیق موقعیتیندن استفادها ائدیپ هر بیر دورانیشیندا مسئولیت سیزلیک. دن اؤز تبعه لری قارشیسیندا کی بؤرجونو درک ائتمک ذیره سینه بؤکسلمگه، اؤز خلقی نین طالعی اؤچون جوابده اولما غا قده ر اؤجالما غا گئنده ن بیر یول دیر.

حاکم وارلیلارین مرحمتیننی اؤزونه جلب ائتمک جه دیندن اوزاق اولان نظامی اؤز مسئولیتینی باشقا جه تده گوروردو: دورینین حکمرانلاریندا ن قات - قات عاغیللی اولان شاعر، اؤز حیات آنلایشیپینسی اولارلا باغیشلاماق جه دینده ایدی.

بؤنودا قید ائتمک لازیم دیرکی، حکمرانلار آراسیندا شاعرین بؤ مقامیننی آنلایب اؤنؤ قیمت لندیرنلرده وارایدی. نظامینین "مخزن لاسرار" منظومه سیننی هدیه ائتمگه حکمران فراستله دئمیشدیر:

"امکان اولسا دیدی، بؤکتا بین جایزه سی اولاراق بوتون خزینه سی باغیشلاردیم، اؤنا گوره کی، منیم آدیم اونون سایه سینده دونیادا ایدی قالاجا قدیر. بازیجی و شاعرلرین مدحی وهجوی بوفانی دونیادا خائن زاماندا یا خشی شهرت ویا پیس آدلا قالماق اؤچون یگانه واسطه دیر".

نظامینین صون منظومه سی اولان "اسکندرنامه" نین قهرمانسی اسکندریین اوبرازیندا یکی اساس - حریده غلبه، گونده لیک حیاتدا مدرک لیک وعدالت تجسم ائتدیر یلمیشدیر. غلبه لری ایله پارالیسان سرکرده منظومه نین بیرینجی حصه سی اولان "شرفنامه" ده دونیا نین یاریسینی اطاعتی آلتینا آلیر، منظومه نین ایکینجی حصه سی اولان "اقبالنامه" ده ظالمات اولکه سی نین سرحدینه چاتیر، دونیا نین، شهرتین و غلبه نین بوجلؤغونو آنلایبیر. محض بؤ منظومه ده نظامینین تفکر چئوره سی

داها دا وسعتله نیر، اُونو خوشبخت اُولکه، عدالتلی جمعیت اندبشه سینسه
کتیریب جا تدیریر .

آوروپا نین هوما نیست لرینی - "اوتوپیا" نین مؤلفی انگلیس
توماس مورو دورد بیوزایل و "گونش شهری" نین مؤلفی ایتالیا لالی کام -
پالونو بئش بیوزایل قاباقلایان نظامی اوزونون ایده آل بشر جمعیتی نی
تصویر ائتمیشدیر. بیتر اوزونون بوباشیندان اوباشینا جنگا ورکیمی
هجوم ائدهن استیلاجی اسکندرین یولونو نظامی حقیقتی آختر ماق،
معنوی کامل لشمه و ایده آل حکمران مقامینا باخینلاشماق یولو کیمی
دوشونموشدور .

اسکندر فراوانلیق، دوستلوق، خوشختلیک اولان، غضبین، حیله نین
پاخیلیغین سووشوب گئتدیگی اُولکه نی گوردو کده دئییر :

سکندر چو دید آنچنان رسم و راه	فروما ندر گشته برجا یگاه
کز آن خوبتر قصه نشنیده بود	نه در نامه خسروان دیده بود
بدل گفت ازین راهای شگفت	اگر ز برکی پند باید گرفت
نخواهم در درجهان تا ختن	بهر صیدگه دامی انداختن...
اگر سیرت اینست ما برجه ایم	وگر مردم اینند پس ما که ایم
فرستادن ما به دریا و دشت	بدان بود تا بیداینجا گذشت
مگر سیرگرم ز خوی ددان	درآموزم آیین این بخردان
گراین قوم را پیش ازین دیدمی	بگردجهان برنگردیدمی

عصریمیزین قیرخینجی ایلرینده اُولکه میزده نظامی نین سکیز
بیوزا بللیگی گئیش قئید اولوناندا چوخلو مقاله ونطقلرده تاکیدله و
اصرارلا بئله بیر فکیر ایره لی سورولوردو کی نظامی نین آرزوسوندا
اولدوغو ایده آل جمعیت بیزیم سووهت سوسیالیست اُولکه سینده اوزره آل
تجسمی تاپمیشدیر! ایندی یاریم عصر دن سونرا، نظامی نین سکیز بیوزا للی
ایلیگینی قید ائتدی که اعتراف ائدیریک کی، بو حقه جوخ یا نیلمیشق
ایندی کی آغیر وضعیتیمیز نظامی نین باشقا بیترینی خا طرلادیر :

ازملکان قوت و یاری رسد	از توبه ما بین که چه خواری رسد...
عالم را ز بیروز بر کرده ای	تا توشی آخر چه هنر کرده ای
دولت ترکان که بلندی گرفت	مملکت از داد پسندی گرفت
چونکه تو بیدادگری پروری	ترکانه ای هندوی غارتگری

مسکن شهری ز تو ویرانه شد خرمن دهقان ز تو بیدانه شد
نظامی‌نین آشا عیداکی بیتلرده سؤیله‌دیگی دردی - کدری بیزه
نشجده تانیشر دیر:

صحت نیکان ز جهان دورگشت خون غسل خانه ز نیبور گشت
دورنگر کز سر نامردمی بر حذر است آدمی از آدمی
معرفت از آدمیان برده‌اند و آدمیان را زمین برده‌اند

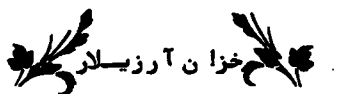
نه قدرده نظامی‌نین نصیحتلری معا صرسله نیر، سانکی عصرلریین
آرخاسیندان بیزه اوژونو توتوب دشمیشدیر:

از پی مثنی جوگندم نمای دانه دل چون جو وگندم مسای
نا نخورش از سینئه خود کن چو آب وز دل خود ساز چو آتش کباب
خاک خورونان بخیلان مخور خاک نه‌ای زخم ذلیلان مخور
بردل و دستت همه‌خاری بزن تن مزن و دست به کاری بزن
به‌که به‌کاری بکنی دستخوش تانشوی پیش‌کمان دستکش

بویوک‌شا عرین اخلاقی گوروشو بئله‌ایدی. آلاه و شرگیسی اولان
دهاسی و یورولماق بیلمه‌ینا مگی یله خاصیتینه او یغون اولراق یا -
شایان نظامی، معیشتی‌نین مادی جهتدن صون درجه‌آغیر کئچمه‌سینه
باخمباراق هئج وقت درباردا بیتم‌نه‌نن قارنی توخ شاعرلریین گونونو
آرزولاما میشدیر. سارا بیلارین روهو چئگنییئ دسیسه‌لریندن کناردا، شا -
هلارین مرحمتینه سیغیتما‌دان، تخت و تاجین پارلیتیسینا جذب اولونما
دان، رتبه‌یه و شروته او یما‌دان، اوژ دوغما گنجه‌سینده بیرکئجه چکیلیب
لیاقتینی قوروموشدور. البته، نظامی اوژ استقلالینی قوروماغین نه‌یین
به‌سینا باشا گلدیگینی بیلیردی. او، اگیلمز بیرانسان ایدی و بو بهانی
تنهالیفی ایله اوده‌دی. او، عاغیللی انسان ایدی و بونون به‌سینسی
کدری یله اوده‌دی. او، درویشانه بیر حیات سوردو، لاکین طالع اوژوا ونون
ساکت مسکنی‌نین قاپیسینی رحمسیزجه سینده‌هشتله دویدو. اوچپوز میسن
نفرین تلف اولدو و گنجه زلزله‌سی بیئرین قورولوشونو دگیشدیرمه‌نتیجه
سینده طبیعتین اینجیسی اولان داغ اوستو گوی گولو عمه‌گتیردی. بو
حادثه اضطراب و مشقتدن گوزه‌للیگین دوغولما سینی نظامی‌یه گؤستردی.
اوغلونون دوغولما سی و سنویملی آروادی، قیپچاق گوزه‌لی آفا قیسن

اۆلۆمۈ اونا بېرداھا غەلمەسئوینچىن اکیز اۆلدۇغونوبیایدیردی. او،
دۆشمەنلەرنىن کىنى ودۆستلارینىن ساتقىنلىغىنىن شاھى اۆلدۇ. طالە
بوتون ایتكىلەر واضطرابلارین مقلیندە نطامىیەبۇیۆک بىرتسکینلىک
باغىشلادی - یارادیجىلىغىنىن اۆلمزلىگىنى، بو اۆلمزلىگى اواؤزودە
درک، ائتمىشدى.

یالنىز کئچمىشى دگىل، حىرت آمیز، اعجازکاربىرآیدنىلىق—
کلەجگىدە قاباقدان گۆرن نطامى، یقینكى، بىزىمبۇگۈنکو گۆرۈشوموزو
دۆیمۈشدور. بىلمىشدىكى، اۆنۈن آدى، اۆنۈن کلامى نكسکین وچتىن بىر
زاماندا انسانلار یاخشلىق و گۆزەللىک زمىنندە بىرلشدىرە بىلەر.
ائلە بۇنا گۆردە اۆنۈن حضورو بىزىم آرامىزدا بئلە آیدىن حسس
اۆلۈنۈر واۆنۈن مصراعلار بئلە دققى سسلەنیر:
پس صدسال اگرکویى کجا او زهر بیتی ندا آید که ها او.

بىز زما شلا یاشىرىق زماندا بىزلە
ایکىمىز جبرىلن یاشىرىقسادا
نە زماندا بىنا ماورنەبىزدە بىمان
نەبىزبىز اۆلۈرۈق نەزمان زمان

نەزمان آدلانىر بىزىم معنادا
زمان بىرچورچالیربىزبىرداھا جور
نەبىز آدلانىرىق زمان ایچىندە
اینىلدىر کىنەمىز کمان ایچىندە

بۇدورکى خزان تک تۆکۈلوب سۇلور
یا شایش علتى ندیر انسانسا؟
انسانلا انسانن عشقى آرزى سى
بىرچوما دۇیغودۇر بىرتا مازى سى

بوھانسی زماندیر هانسی عصریدیر؟
ائلە بىل ودا علا یارانیبھامى
جوابسىز آلیشیر سلامىم منىم
سلاملا کۆسۆبدور اینامىم منىم

گئدىکچە عۆمرىمىز هەفسىزلەنیر
ایندى فیکىرلشین بۇدار زماندا
شئلىگى گۆزبا سیر پارلاقى دۇمان
نەیا زسین نەدئسین آسلىمىشا نسان؟

□ توکل کىانى اصل (کىانى) مشکىن شەر

□ آذربایجان فولکلوروندا ن نمونهلر

۱ - با یاتیلار

آذربایجان فولکلوری دونیا نین ان زنگین شفا هی خلق ادبیات لاریندان سایلابیلیر. دئتمک اولارکی هئج ملت ده بوگئنیش لیک ده بیر فولکلور گؤرمک اولما ز. آذربایجان شفا هی خلق ادبیاتیندا اوبیسری ملت لرده اولان فولکلورلاردا ن سوا یی، اؤزونه مخصوص "عاشیقلار، با - یاتیلارو سایره کیمین" خصوصی فولکلورلاردا واردیر. سؤز یؤخدورکی بو مقاله ده بو باره ده گئنیش بیر صورت ده دانیشما غا امکان یؤخدور. اونا گؤرده بورادا تکجه با یاتیلار باره سینده، مختصرحه سینه بحث ائدیپ، وآیری شفا هی خلق ادبیاتی نوع لری باره سینده دانیشما غسی کله جه گه سا خلا ییریق .

با یاتی لار دؤرت مصراع لی وهر مصراع سی ۷ هجالی اولان بییر شعرلردیر. بوشعرلرین بیرینجی وایکینجی مصراع لاری اوبیری مصراع لارلا ردیف اولوب وشعرین معنا سینین: اوجونجی و دؤردونجی مصراع لاردا بیان اولونما سینا، کؤمک ائتمک مقصدی ایله دئییلیر ومعنا ومضمون ایسه اوجونجی و دؤردونجی مصراع لار واسطه سی ایله گتیری لیر. ایلک مصراع معمولاً "عزیزیم، عزیزیم، من عاشیق، یوخ عزیزیم وسایره کیمین" موضوعلا علاقه سیزدیر .

با یاتیلار خلق آراسیندا فولکلور و موزون اوبیری نوع لریندن داها آرتیق و گئنیش صورت ده یایلمیشدیر. هئج بیر اجتماعی مسئله تابق اولما زکی اوباره ده بیر نئجه با یاتی دئیلمیش اولما سین. بو با یاتیلار قوشا نلار تانینیلما ز شخص لردیر. اوتلار تار یخ بوی، عصرلردن بری، مختلف انسا نلار طرفیندن ومختلف موضوع لار باره - سینده دئییلیب و اوعصرلرده اوز وئره ن حادثه لرین خبرینی بییزه چا تدیریر. یا خود یان یغلی اوره ک لرین نیسگیل لری و دویقولارینسی وعاشق لارین، مظلوملارین اوره ک چیرپینتی لارینی و خلقیمیزین با شینا

گلەن تاریخی واقعه‌لری اوزونده عكس ائتدیریر. بس با یا تی‌لارختین دیلی، آرزیلاری، دۇبقولاری، مرارت لری، محرومیت لری و شادلیقلاری دیر. بۇ با یا تیلار هر آذربایجان لی کیشی و آروادی‌نین دیلی‌نین ازبری دیر. هرگون معمولی محاوره‌ده، خصوصاً کندلی‌لر آراسیندا اؤنلارین بیرنجه‌سینی ائشیتمک اؤلار. بۇنلارین بعضی‌لری آتالار سۆزی یئرینه ایشله‌تیلیر. بعضاً ده عاشیق‌لار بۇ با یا تی‌لاری توی مجلس‌لرینده "قار ا- باغی"، یا "قار باغ شکسته‌سی آدی ایله، اؤزونه مخصوص بیر آهنگ ایله اوخویارلار.

تعجب‌لی اولایله‌رکی حتی یاس مجلسینده آروادلار طرفیندن مناسب با یا تی‌لار، یا نارلی‌س‌لر ایله اوخونور و مجلسده اولانلارین ده‌رین تأثیرلنمه‌لرینه سبب اؤلار. بۇ نوع با یا تی‌لارا "آغی" یا "اوخشاما دا دئیلەر. حتی بعضی یئرلرده اؤ جمله‌دن "میان‌دواب" شهرینده یاس صاحبی اولان قادین لار یاس مجلسینه گلەن هر بیر قادینا خطاب بییر مناسب با یا تی‌نی (سرایله) اوخومالی و اؤ قوناق قادیندا بییر آیری مناسب با یا تی ایله اونا جواب وئرمه‌لیدیر، اوندان علاوه ده یاس صاحبی اولان قادین لار اولونو مناسب با یا تی‌لارلا اوخشاییب و مجلس‌ده کی لری تأثیرلندیریب، آغلادارلار.

بۇ اوخشاملاردا ن نمونه :

آت منی گؤتدی قاشدی	بوخ عزیزیم وای دردیم
سوموکلریم جاخناشدی	وایدردما نیم وای دردیم
خبر وئرین ائلیمنه	هاممی اکدی گؤل دردی
منزلیم اوزاخلاشدی	من گؤل اکدیم وای دردیم

با یا تی‌لارین خصوصیت لرینین بییری اؤنلاردا "حناس" دلی شعر صنعتیندن گئنیشه‌سینه استفاده اولونما سیدیر. مثال :

عزیزیم سالیانا
 دارا زلفون سال یانا
 نئجه سن بییر آن جگم
 "گور" قورویا سال یانا

بۇ با یا تی‌دا اوچ مصراع دا " سالیانا " کلمه‌سی اوچ مختلف معنالر ایله تکرار اولونموشدور. بییرینجی مصراعدا " سالیان " بییر شهر آدی دیر. سالیانا، سالیان شهرینه دئمک دیر، ایکینجی مصراعدا سالیانا یعنی بییر یانا سال - دوردونجی مصراعدا " سال " سال داشی " (تخته‌سنگ)

(بىرروا بىتەدە قايىق) مەنسا سىنا دىر، "كور" ايسە آراز قارىشان بىسر
جاى آدى دىر .

باياتىلار مضمون جەتتىندىن وشەر فۇرما سىندان ، بولوركىمىسى
ظريف وگول يارپاغى كىمىن لطيف دىرلرعىن سادەلىك دە چوخ روان و
اۇرەگە ياتىملىدىرلار . هىچ واقت كۇهنەلىب سۇلان دىگىل لىر . بۇنسلار
ياشايشىن هر سادەسىندە كۇرمك اۇلار اوجملەدن آنالارنى لاي لاي لار-
يىندا ، كۇرپەلى آنالار ، اىستەك لى بالالارنى شىرىن يۇخويا آپسارماق
اۇچون حزين و ملايم سايىلە بۇ جور اۇخويارلار :

لاى لاي بىشىگىم لاي لاي
ا كۇيم ، ا شىگىم لاي لاي
سن گىت شىرىن يۇخويا
چكىم كىتىگىن لاي لاي

باياتىلار خلقىمىزىن گىچمىش تارىخلىرى ، غەنەنەلىرى ، غەملىرى ، سئو-
يىنچلىرى ، جنگلىرى ، فتحلىرى ، سىنما قىلارى ، آوارەلىكلىرى ، وسا يىرەكىمىن
اجتماعىي خادىشلەرنى اۇزلىرىندە داشىرلار . اۇ زامانكى دۇشمان گۇچ
گىلىب ائلى داغلار چكىلىب دالدا لانما غا مجبور ائدىر تانىنبلما زبىر
شاعر ائىل دىلىندىن بىتلە قۇشور :

ائلىم گۇنوم تالاندى
اۇستونە اۇد قالاندى
با دالىندىن ائىل كۇچدى
داغلار دالدا لاندى

بۇ باياتىلارنى مضمون لارى خلقىمىزىن تارىخ بويى مبارزەلىرى
و اۇلوم - دىرىم وۇروشما لارى ايلە قارىشىق دىر . دوشمانلارنىمىز
انصاف سىزلىق ، و وحىلىك و رحم سىزلىكلە خلقىمىزى قىرماق قصدى
ايلە اۇنلار يۇروش كىتىرىر ، آنالار اۇشاقلىرىنى قۇيۇب قاچىر يا خود
قانلى دوشمان ايلندە اۇلور ، بۇ زامان اۇ آنا جان وشەرەكن اۇنون
دىلىندىن بو نىسكىل لى باياتى وجودا گىلىر واۇنۇن دردى نالەلىرىنى
عسىرلىرىن آرخا سىندان گلەن نىسىل لىرە بىتتىرىر :

داغلاردا لالام قالىدى

بىشىكدە بالام قالىدى

دوشمان ووردى من اۇلدوم

بىر آغلار بالام قالىدى .

يا خود يۇرددان يۇردا كۇچوب سىردان قىلان زامان :

گون گشپير پرده - پرده
قاتلانيرام هر درده
يوردوم يوام دا غيايب
قالميشا قورى يئسرده

دا غلاردا گزه منم
آل گشپير، بزه نمرم
بوواسز قوشلار كيمي
سرگردان گزه منم

انتقام آرزوسى ايله :

عزيزيم دوشر بير گون
آتلانان دوشر بير گون
دوشمانا دوشه ن فرصت
منه ده دوشر بيرگون

ايگيت جوانلاريميز خلقيميزدن ،نا موس لاريندان دفاع اشديكسده
دوشمان قيلينجى ايله ايستى تورپاق اوسته دوشوب ،سۇن نفس لرينى
چكندە آنا سيني خاطرلاريا راق دثبير :

دا غلارا دولو دوشر
قاردوشر ،دولو دوشر
قبريمي يول اوسته قاز
آنامين يولى دوشر

ائله باغلىلىق، ائلى سئومك ،خلقيميزين ان گوركملى خصوصيت -
لريندن دير .ايگيت لريميز هر زمان ائلدن دانيشير ،ئلين قاينغيسينا
قالير ، اونا گووه نير و اونا دايانير و اوميد بلسه بير واؤنؤنلا
گولور و اؤنؤنلا آغلايير : عزيزيم ائله باغلا
اوميدين ائله باغلا
ائل گولسه ،سندە سئوين
آغلاسا ، سندە آغلا

باياتىلارين بير آيرى شعبهسى "سايا"لاردى بو باياتىلار ايلسده
بيرگون (بايراما اللىگون قالان) چوبان بالتارى گشپير "ساياچى"لار
توسطى ايله اوخونار .ساياچى الينده بير "تكم" (اتركك گشپى)مجسمهسى
قاپى - قاپى دولانار و بايرامين ياخينلاشما سيني بشارت وئسرسره رك
چوبانلارى و داوارلارى(قويون ،گشپى وقوزى وسايره نى) تعريف لروپىاي
آلار . بئله ليك له خلقيميزين گنجميشده مالدارلىق ايله گنجينيب ،
معيشت اشمك لرينى خاطرلادير بو باياتى(سايا)لارين دا اؤزؤنسه
مخصوص بير آهنگى واردير :

سايا گلدى گوردونوز ؟
سلام وئردى آلدنيز ؟

يا :

سايا گلدى گوردون مى ؟
سلام وئردى آلدن مى ؟

آلنى قاشقا قۇچ قۇزى
ساياچى يا وئردىنمى؟

جانىم او آلا قۇيون
چىخىدى يا لا قۇيون
يىيەن سىننن اوجوندا ن
گئىدىر قىز آلا قۇيون

جانىم او آغ باش قۇيون
قارلى دا غلار آش قۇيون
ما غىندا ن پىلوو اۇلار
قويروغوندا ن آش قۇيون

باياتىلارنى بىر آيرى ايشلەنمە ساھەسىدە ، ايش وامك بارەسىندە -
ەدىر . بۇنلارا "امەك نغمەسى" دىيىلىدۇ . بۇندا ن علاوه باياتىلار چۇخلو
تصيفلر و ماھنىلارنى ماياسىدىر . چۇخلۇ ترانەلر باياتىلار اوستۇدە
دۆزەلىنىپ دىر . سۆزى اوزاتماق اوجون آرتىق بىشە گىرمىرىسك .
ايندىدە بىر نىچە باياتى نىمۇنەلرىنى كىتىرىرىك . بۇنادا اشارة
اكتەملىككى باياتىلارنى چۇخ حصەسىنى عاشىق لىق موضوعسى تشكيل
وئىر :

عزىزىم مرنده گەل
كۆل لىرىن درنده گىل
بىر گىلدىن خستە كۆردون
بىردە جان وئىرنده گەل

اىلدىن آرا لارمنسى
وۇرار يارا لارمنسى
كۆزلىرىم بۇلدا قالىپ
باسىر قارالار منسى

عزىزىم يۇز يىئردن
اللى يىئردن ، يۇز يىئردن
قۇللارنى سال بويىنومبا
آياخلارنى يۇز (اۆز) يىئردن

اگر سئوسە اىل سنى
يىخا بىلىمىز يىئل سنى
نامردە بۇيۇن اگمە
قۇي آپارلىپ سئل سنى

باياتىلاردا شەر و محلە آدلارى:

قرەباغدا تالان وار
زولفون اۆزە سالان وار
گئىدىرسن ئىئزقا بىت گەل
كۆزى يولدا قالان وار

عزىزىم اردوبادا
سلما سدان اوردوبادا
سر كرده قۇچاق اۇلسا
هئج وئىرمىز اردوبادا

تبرىز اوستە مراغا
زولفون گلمىر داراغا
آختارىرام يارىمى
بوخ ! قىتىم فراغا

شىروانىن بۇجا غىندا
اۇد يانار اۇجا غىندا
باشىن قۇي سىنم اۇستە
جان وئىرىم قۇجا غىندا!

هردم از این شاخ بری میرسد
تازه تراز تازه تری می‌رسد

○ "ویژه‌نامه سلف و خلف (نظامی و شهریاری)"

سال پربرکت ۱۳۷۰ خورشیدی برای فرهنگ و ادب ایران سال پرباری بود. کنگره بزرگداشت و مراسم جشنواره‌های شکوهمند فردوسی، نظامی، خواجه‌دیرتهران، تبریز و کرمان با اقبال و شکوه کم‌نظیری برگزار گردید. در هر سه‌ی این جشنواره و یادبود دانشمندان و نویسندگان و اربابان فضل و هنر بسیاری از کشورهای جهان و ایران هر کدام در فراخور حال و توان خود نسبت به صاحبان این مراسم شکوهمند و افتخارآمیز ادای وظیفه و احترام نموده، با نثار دسته‌گلهای علمی و ادبی دانشمندان و با نوشتن آثار و مقالات و اشعار ناب و خطوط زیبا و تصاویر و نقوش و نگارهای دلربا، مراتب مودت و اخلاص خود را با منتهای صمیمیت در طایق اخلاص و ارادت نهاده در این میهمانی مشترک و جهاشمول شرکت جستند و چه بسا مجلات و روزنامه‌ها صفحات خود را با این مرواریدهای شاهوار مزین و موشح ساختند و چه کتابها که به رشته‌ی نظم و نثر کشیده شد و به خزاین علم و ادب ایران و جهان اتحاف گردید.

صاحب امتیاز و دست‌اندرکاران روزنامهٔ وزین "فروغ آزادی" تبریز عزیز نیز به نوبهٔ خود کما فی‌السابق نقش خلاقه خود را ایفاء نموده و دین شهروندی خویش را با چاپ و نشر مقالات و اشعار گوناگون علمی و ادبی بسیاری در این جشنواره‌ها با سرافرازی و افتخار آداء نمودند و در بزرگداشت نظامی بزرگ ویژه‌نامهٔ ارزنده‌ای منتشر ساختند که یکی از آثار و یادگارهای بنام و ماندگار جشنوارهٔ مزبور بود. به تحقیق برای نظامی‌شناسان و پژوهشگران این اثر دارای اهمیت است و ارزش علمی ویژه و فراوانی بوده و در آرشین و خاورشناسی جهان جای خود را خواهد یافت....

دست اندرکاران "فروغ آزادی" دستی بالا زدند و امسال در سالگرد درگذشت شهریار بزرگ و نیز گامی در راستای شهریارشناسی برداشتند و "ویژه‌نامه شهریار" را تدوین کرده، با همان امتیازات "ویژه‌نامه‌نظامی" منتشر و تقدیم علم و ادب ایران و فرهنگ جهان و شهریارشناسان نموده‌اند. این مجموعه‌ها رزنده نیز در راستای شهریارشناسی جای مخصوصی دارد و از یادگارهای علمی و ماندگار روزنامه فروغ آزادی در سال ۱۳۷۰ خورشیدی می‌باشد که در اینجا نیز بالغ بر ۲۱ فقره نظم و نثر با قلم شیوای شعراء و نویسندگان توانا ب زبان های ترکی و فارسی گردآوری و درج گردیده که خواننده را به رموز و سطوح و زوایای شهریارشناسی و عظمت جهانی آثار شهریار آشنا ترمی سازد. در این ویژه‌نامه نیز خطاطان چیره دست و هنرمندان توانای آذربایجان هنرنمایی نموده‌اند و با خطوط شکسته و نستعلیق با جلوه دادن اشعار و ابیات استاد شهریار بر زیبایی و جذابیت ویژه‌نامه افزوده، مجموعه را دلنشین‌تر و خوشایندتر ساخته‌اند.

ما برایین کار ارزنده ارج می‌نهیم و بار دیگر از جناب آقای مهندس پیمان صاحب امتیاز و مدیر محترم روزنامه وزین "فروغ آزادی" و همچنین از زحمات بی‌شائبه جناب آقای قاسم تورکان ترتیب دهنده و هماهنگ کننده ویژه‌نامه که رنج به شمر رسیدن مجموعه را نیز به عهده داشته‌اند سپاسگزاری نموده، از همه آقایان دست اندرکاران و هنرمندان و همکاران و پدیدآورندگان این گلدسته زیبا شاکریم و امیدواریم این شیوه‌نامه مرضیه کماکان ادامه یافته و بزودی شاهد تولد ویژه‌نامه عارف و اصل اوحی مراغه‌ای نیز بشویم. انشاالله

آنا باياستىسى

بۈگۈن قۇناق اولدوم قارداش. وارلىغا
دۈشمەسەن وارلىغى گۈرۈم دارلىغىغا
اۋزۇنو سئلەرە، سۇلارا وورور
وطن چا تىسەن دىئە بختيا رلىغا

كۈرپەيە دىل وئەن بىرآنادىر او
اۋرەك بىر يانادىر، بىريا نادىراو
دالغالار قوينۇندان، طوقاندا نكئجىب
وصالاتلەسن بىر سۇنادىر او

ملحم دىر، شفا دىر اۋرەك داغىنا
بۇلاق دىر چا غلايىر خزان باغىنا
اۋزۇنو دۇندە رىب بىرداغ چا يىنا
جان وئىر، قان وئىر غم او بىلاغىنا

اۋلۇدور مرا مى، اۋلۇدور سۇزو،
اۋدلار دىبارى نىن او چاغى، كۇزو
سۇيۇق اۋرەكلەرە نور وئىرمك او چون
اود سۇتوب آلتىر، اۋدلانىر اۋزو

قارتالدىر قانادى بركىسەن گرەك
قارتالى ھمىشە زىرودە گۈرەك،
اۋنۇن او، مقدس وراقلار يىندا
بۇتايدان اۋتاي مۇدە گۇندەرك

آرزو سومقدس اۋدو مقدس
اۋرەكلەر قىزدىران اۋداو بىرنفس
آنامىز سۇدونو ائىلرە مى حلال
بىز اۋنۇ قۇرۇبۇب با شاتما ساق بس؟

ائىلىمىن، اۋبا مىن حىياتى دىر او،
آتامىن، با با مىن قىرآتى دىر او
قۇرۇباق وارلىغى چا نىمىز كىمى
آنامىز سۇيلەين باياستى دىر او.

بوشەر گۇركملى عالمى دوكتور جواد ھىتە اتحاف اولونوب تەر! ن ۱۳۶۳.

КАРВАН

وارلیق "کاروان" مجله سنده

باکی دا جیحان "کاروان" مجله سی ۱۹۹۰-۱۹۹۱-سنجی ما سی سندا (سنا -
میر ۱۹۹۰) وارلیق مجله سی سس سپرنا رما بی سنی و او سون مقاله لری -
سس چوخونو عسنا "عقل ائتمس و حلد سنده ده مرحوم استاد سپرنا رسی
سکلینی چاب ائتمس دیر. بوماییا بیر سورنا شار قارائت سیر معده -
بار مسدیر کی بوردادا عسنا" نقل ائدیریک .

وارلیق

TEHRAN
BAKY

ЗАРЬС
ЗОНА ЗЫМЫЗЫ

عیدر بابا و عینیلان نیادی

بوکتا سدا سیزه، عزیز اؤخوجو "وارلیق"ی تقدیم ائدیریسک .
 "وارلیق"ین وارلیغی هم تسلی، هم اومید، همده اینا مرمزیدیر. بوشانلی
 درگی نین (ژورنالین) وارلیغیندا اونا گوره تسلی تاپیریکی، اونسون
 دیلیمیزی شیرین ائدن دوغما سوزلری اومیدلریمیزین بیر واخت
 دوغرۇلجا غسندان مزده وئریر، قئابلر آراسیندا کورپو سالیر، شمالین
 سویوغوندا اوشوین، جنوبون ایستیسینده قیزینما یان بیر خلقبن تار-
 لاسینا اینام توغومو سپیر؛ "وارلیق"ین ناشری جواد هیئتی سالاملاییرو
 دئییریکی: "کاروان"ین پیشوا زینا چیخین قارداشیمیز، اونسون سۇوقاتی
 وارلیغیمیزین جوهر یوکودور !

کاروان جلدین ایچی - نمره ۱۲

خوش گلمیش "وارلیق" !

حرمتلی اؤخوجو !

بو نمره سینده: "کاروان" سیزه "وارلیق" درگی سینی تقدیم ائدیر.
 "وارلیق" ایران اسلام رئسپوبلیکاسینین پایتختی تهراندا آذربایجان
 دیلینده نشر اولونان آیلیق ادبی - بدیعی و علمی - پوبلیسیست
 درگی دیر. ناشری و باشرداکتوری مشهور اجتماعی خادم، جراح وادیب
 جواد هیئت دیر.

"وارلیق"ین "کاروان" ا گلمه سینی - خلاصه شکلینده اونسون
 صحیفه لرینده نشرینی ملی - تاریخی حادشه چؤیره ن بیر رمسز و
 قانونا اویغونلوق واردیر: درگی نین باکی داکی تاریخی هر ایکسی
 آذربایجانین بویوک ملی شاعری اوستاد شهریارین حیاتینا و خاطره -
 سینه حصر اولونان سنجیلمیش مقاله و شعرلر ایله باشلانیر. بو ایسه
 درگی نین آمال و مقصدینه چوخ یاخشی اشاره دیر: محض شهریار بیزی -
 دوغما قدیم بدیعی عنعنه نین واحد شرق "پوئزییا ائوی" نین، ایران
 و تورک ادبی دونیا سنین بیریلیگینی عکس ائدیرهن معیارو تمثال دیر.
 " حصد، بابا یا سلام"ین مؤلفی آرتیق بیر ملی یا ساغی آرادان

قالديربب: "بیرخلقین دیلینه وۇرولان قیغیلی" آنا دیللی شعرده کی "اؤلۆم سکوتونو" (ح. محمدزاده) بېر دفعه لیک قېریب. "وارلیق" نین تمثالیندا! اۇ، بۇ هنری تکرار ائده بیلەر- معنوی وصال و گـئـوروش یا ساغیندا خدایریندن گئورتوروب آرازا آتار و هرایکی تای آراسیندا ادبی، بدیعی، مدنی گۆرپویه عملده، ایشده اؤرنک و تمثال اولابیلەر آخی یۆز ایللیک. "یا مان آیریلیق" دان سونرا خلقی "افغانی ایله اویا-دان" فضولی ما هنی سینی شهریار اؤخودو، آذربایجانین بۆتون قطب لری- بنی جناح لارینی بېرلشدیره ن معنوی محرابا، بدیعی احراما چئوریلدی "حیدربابا" ؛ ساحیلری آیران آرا زین گنا هنی دا قطب لری بېرلشدیره ن "حیدربابا" یوردو ؛ حیدربابانی دونیا دا کی بۆتون داغلارین ان خوشبختینه، ان محتشمینه شهریارین بۇ بېرلیک، دؤغمالیق خئیر دعا سی چئویردی. محض شهریارین سالامیندان سونرا بۆتون شرق، دونیا حیدربابا یا سلاما گلدی .

ائله بیل یاریم عصر دن چوخ یا تمیش وولکان ایدی شهریار، بیردن اویا ندی. بس بۇ یا تمیش وولکانیواختسیز اویغودان نسه اویا ندی؟ آنا سسین موسیقی سی؛ آنانین دېلی، نفسی، نوازشی : "اوزون ایلر دؤغما یوردوندا ن اوزاقلاردا یا شادیغیم اوچسون اوشا قلیق دؤورانی، کئجمیش خاطرلر، کند هیاتی نین گۆزل و دؤغما صحنه لری آز قالا اونودولوب جانسیز، بویا سیز دوما نلار آلتی سدا گیزلنمیش بېر تابلویا چئوریلمکده ایدی. لاکین رحمتلیک آنا مین تهرانا گلمه سی جان وئربب منی بیئیدن دیریلدی. اوشا قلیق خاطر- هلریمی جانلاندیردی. صولموش و آزا قالا بویا لارینی ایتیرمیش خاطرلر لوحه سی تزه دن کؤنول لوحه سینده جانلاندی. یا غلی بویا لار جلالاندی .

آنامین نوازشلری ما هنی لاری، زمزمه لری وسؤیله دیگی شیرین- شیرین خاطرلر الهام و قدرت وئردی کی، بواشری اوز آنا دیلمده نظمه چکیب، دوینلار قده ر ستودیکیم دؤغما خلعیمه وانل- اوبا ما وقوه سوم- قارداشلاریمما اتحاف ائدیم" ایندی بیئله بېر آنا دیلی نین و آنا نفسی- نین رایحه و یاددا شرؤلونو هرایکی آذربایجان اوچون "وارلیق" درگی سی اؤنون سسی و نفسی اوینا یا بیلەر .

" وارلیق" نین "گاروان" نین صحیفه لرینه بۆتؤولوکده هویسان (و اؤنون گلهجک اوقاتینی دا ایندیدن، اولدن خبر وئرن) "حیدر

با بایا سلام" و شهریار روحو بیزیم یالئیز تورپا غیمیزی و معنویتیمیزی
یوخ، تاریخیمیزی ده اؤزۆنده بیرلشدیریر. "حیدریا، دوینا یالان
دوینادی" دئیمن شهریار قۇرقۇدو، "بیزیم فضولی دن بۇیوک شاعریمیز
یوخدور" دئیمن شهریار ایسه وۇرغونو یادا سالمیرمی؟" حتی آزاری
نیسگیلی و دردی ایله (اۆرهک و جیگر فسادی) صابری یادا سالدی
شهریار!....

بیزیم بیر نئچه دیلده یازان شاعرلریمیز چۇخدور (درگی ده کی
مقاله لرده اۇنلار هامیسی خا طیرلانیر) لاکین هرا یکی دیلده ذیروه فتح
ا ئده، فارسجادا حافظ، تورکجه ده فضولی ایشینی بر بئرده، عئینی
وخته گۆره ن دا هیمیز شهریار دیر:

- تورکی بیر چشمه ایسه من اۇنۇ دریا ائله دیم،
بۇ صۇیۇق معرکه نی محشر کبری ائله دیم.
وار اومیدیم کی، بۇ دریا هله اۇقبا نوس اۇلا،
اۇنا ضامن بۇ زمینه کی، مهیا ائله دیم !
فضولی نین مشهور بیتی ایله بۇ سۇلر نئجه ده سله شیر:
- منده توفیق اۇلسا بۇدشواری آسان ائیلهرم،
نوبهار اۇلقاج شیکندن، برگ گۆل اظهار اۇلار.

اؤزوده شهریار خلقین تک دیل شروتینی یوخ، روح و کدر فیکیر و نیسگیل
عادت و وردیش گۆزه للیک و عدالت، فولکلور، دۆشونجه و اخلاق دگرلرینی
شعره، صنعته گتیرمه بین نمونه سینی گۆستهریب، تکجه پهلوی رژیمینه
یوخ، تۆتالیتار قۇرۇلوشا، کازارما سوسیالیزمینه عصیان و اتهام
صداسدا وار بۇ شعرده دیلیمیزده دردی میزده وحدتده گۆرۆنور شهریا -
ردا !

" وارلیق" ین کاروان " اۇر فیندن اۇخۇچولارا تقدیم ائدیلم بۇ
ایلیک یازیلاریندا شهریار شعری نین بۆتون بو مزبتلری قارباریق
شکیلده آجیلیر، حیاتیندان صحیفه لر، عمرۆنون صۇن لحظه لری حرارت و
حساسلیقلا قلمه آلینیر. بۇ تاما ملیقدا پورترئت جیزگی لری بیزیم
چۇخ آز شاعرلریمیز حقیقنده کی تدقیقا تلاردا وار.

بۆتون بۇ خصوصیت لرین هامی سینی بریئرده " وارلیق" ین کاروان
داکی ماتریالاری ایله اۇخۇچولارا اعلان و وعد اۇلۇنان مرامنامه
حساب ائتمک اۇلار. دونیا شهرتلی جراح، گۆرکملی محرر، تۆرکۆل سۇق

عالم جواد هیئتین ایراندا اؤن ایلدن بری منتظم نشراتدیگی بسو یگانه آنا دیللی درگینی بوندان صونرادا منتظم اولزاق خلاصه (سئجیلیمیش مقاله لر) شکلینده ، کیریل الیفباسی ایله بوتایداکی آذربایجانین اوخوجولارینا جاتدیرماق اوچون سعی گؤسته ریله چکدیر . مقاله لر اسلوب ، دیل ، افاده خصوصیت لرینی ساخلماق شرطیله ، " وارلیق " نین رداکتورو و ناشری ج . هیئتین مصلحتی ایله ترتیبب اندیلهرک . چاپا تقدیم اولونور .

یاشار قارایوف

نظامی آدینا ادبیات انستیتوتونون دیرکتورو

○ تبریزلی جراح جواد هیئته "

عزیزیم جواد هیئت
سنه سالاملاریم وار ،
عؤمرؤنه رونق وئرسین
شیرین - شیرین آرزولار ...

دیلین دیلیمه دگسدی ،
شفا تاپدی اؤره بییم .
چیچک آچدی ، گؤل آچدی
آرزولاریم ، دیله بییم

آدیمیز بیردیر بیزیم ،
سانیمیز بیردیر بیزیم
آذربایجان اوغلوبوق ،
قانیمیز بیردیر بیزیم

آیلار ، ایلر اؤتسه ده
سن آرزونا یئتیشدین ،
کلیب دوغما باکیلا
قوجا قلاشیب اوپوشدون

سینه م سؤزله دولودور ،
ایکینجی آرزوم بودور :
قوی قلبینده هر زامان
حقین جیراغی یانسین
"دوئیا مالی مفتون " دا
شله سینده دولانسین

دوئیا مالی مفتون

کاروان - صون صحیفه - سنتیابر - ۱۹۹۵ ایل نمره ۱۲ .

قرآن و اسلام (۳):

قرآن دا انسان :

انسانین هر طرفلی تعریفی حقنده عالم، فیلسوف و دین خادملری آراسیندا واحد بیر گؤروش یوخدور .

بؤیوک فیزیولوژیست و فیلسوف اولان و ۱۹۰۵ده ایلک دفعه ایبتلرده اورهک کؤچورمه عملیاتینا موفق اولان الکسی کارل ALEXIS CARREL یازدیغی : (انسان ، بۇ تانینما میثم مخلوق) - *L'Homme cet inconnu* آدی کتا بیندا یازیرکی انسان نه قدر دونیانی تانیماق اوچون چالیشیب وطبیعتی تانیماق ایره- لیه میثمه اونستده اوزوندن اوزاقلاشمیش و اوز حقیقتینی اونود- موشدور .

بؤگون دونیادا علم و تکنولوژی نین بوقدر انکشاف ائتمه سینه رغماً ایسترکا پیتالست غرب اولکهلرینده ، ایسترسوسیالیست - کومو- نیست شرق دونیا سیندا ویا اوچونجو دونیا آدلانان انکشاف ائتمه میثم اولکهلرده انسانین خوشختلیگی تانیمان ائدیله بیلمه میثم وحتس- گنج میثمه نظرا انسانین معنوی - روحی دورومو داها دا آغیرلاشمیش و اضطراریلاری داها دا چوخالمیشدیر . بیزه گوره بۇ فاجعه نین باشلیجا سببی انسانین اوزونو یا خشی تانیمان ماغی وانساندان هر طرفلی بیر تعریف ائده بیلمه دیگی دیر .

بۇ آجی حقیقت بیزی هرشتی دن اول اوزوموزو تانیمان غا ، و اوندان صونرا خوشختلیک یولارینی اختارما غا مجبور ائدیر . تاربخده مختلف دین، مذهب ، طریقت و ایذولوژی لرانسان حقنده مختلف فکرلر بیان ائتمیش و اوندان جور بچور تعریف ل- سر وئرمیشلر . بونلارین هامی نین اساس مقصدی انسانین قورتولوش و کمالاچا تما سی یعنی هوما نیسم و لدوغو حالدا انسان حقنده کی گؤروش لری و اونون خوشختلیگی اوچون تکلیف ائله دیگی یولار آیری - آیری اولموش- شدور .

ھوما نیست کیمی دوشونورسک انسا ندا آشا غیداکی خاصیت لری تشبیت و تعریف ائده بیلهریک :

انسان اصیل و مستقل بیر وجوددور و مستقل اراده یه صاحب دیر یعنی دونیانی اداره ائده ن علت و معلول (*Causality*) سلسه سینده اؤزونه مخصوص اراده و استقلاللی واردیر وابسته دیگینی (اراده ائدی - گینی) علت و معلول و معلول قایدالاریندا ن آسیلی اولما یساراق ائده بیلیر و نسبیده اولسا آزادلیق و اختیار ی واردیر .

انساندا اولان آزادلیق و سئجک قابلیتی (اختیار) اونودیگر یارادیلانلاردان آییراراق، اونا الاهی سیر خاصیت و ثرمیشدیر . بؤ آزادلیق و سئجک قابلیتی (اختیار) دان دیرکی انساندا اخلاقی دئدیگیمیز فضیلتلر و اولنلارین باشیندا فداکارلیق و اؤزگه نی اؤزونه ترجیح و ثرمک فضیلتی دؤغموشدور .

انسان آزاد و مختار اولدوغوا و چونده مسئول دوریوخسا باشقا طبیعت حادثه لری علت و معلول لارا و حیوانلار کیمی طبیعی غریزه یه تابع اولسایدی سؤزلری و ایشلریندن ویا داورا نبشیندا ن اؤزومسئول اولما زدی .

انسان دوشونن و مدرك بیر وجوددور . انسان دوشونمک و محاکمه سایه سینده حس لری ایله کشف ائده بیلمه دیگ لیرینی ادراک ائده بیلیر و معلول دان علتته بؤل تا پیر . حادثه لری ن علت لری نی کشف ائدی سر و بؤ بولدان بال نیز اؤز چاغیندا اولانلاری یؤخ گئجمیشی ده تانیا بیلیر و حتی گلجگه ده ایشیق صالیر و اونو آیدینلاشدیریر . انسان اؤز نفسینه ده مدرك دیر (*Conscient*) یعنی اونو احاطه ائده ن عالمی درک ائله دیگی کیمی اؤز ونوده تدقیق ائدی ب تانیا بیلیر و حتی دگیشدیره بیلیر .

انسان یارادجی وجوددور . بؤ خاصیت اونون ایشی ایله اؤز ونو گؤستریر و اونو طبیعتین قارشی سینا چیخاردیر . تانری یا مخصوص اولان بؤ قابلیت ، انساندا نسبی شکیلده واردیر . بؤ قابلیتی سایه - سینده چئشیتلی آلت لر قاییرما غا و صنعت و هنر ساحه سینده یارادی - جیلیغا موفق اولموش و دونیا مدنیت و سیویلیزاسیونلارینی قورما غی با حارمیشدیر .

انسان ائده آلیست بیر مخلوق دور . یعنی موجود اولانا قانسع

دگیل اُونُو ابسته دیگی، آرزو ائله دیگی کیمی اولما غنا چالیشسر و محیطینی دگیشدیرمک و ایده یاسینی واقعیتلره (فاکتلارا) کئچیرمکه ایسته ییر. بئله لیگله ده همیشه حرکتده اولوب کمالا دوغرۇ یورومکده و انکتاف یولوندا اوزۇ سئچمکده دیر. انسانداکی ایده آل اونسو دوْشومکه، تدقیق و کشف ائتمکه و مادی و معنوی یارادیحیلغا سوق ائدیر .

انسان اخلاق صاحبی بیر وجوددور. بورادا اخلاقی - معنوی ده گرلر مسئله سی قارشیمیزا چیخما قدا دیر. اخلاقی ده گر (*value*) نده ندمک دیر؟ انسانین هر هانسی سیر حادشه، پروسس، داورانیش و ایشویا دوروم بلده منفعتی اوچون یوخ اُونون داها اوستونده اولان علاقه و مناسبتینسه معنوی - اخلاقی ده گر آدی وئیریریک .

بۇ مناسبت اوقدهر ده گرلی دیرکی انسان اوز منفعت و مصلحتینی و بعضاً اوز حیاتیینی دا اونا فدا ائده بیلیر .

معنوی - اخلاقی ده گر و منفعت بیر - بیرندن آیری و چوخ و اوقت قارشی - قارشیی اُولان مسئله لردیر. بۇده گرلری مادی اولچوو مقباس - لارلا اولچمک ممکن دگیل، اولناری آنجا ق انساننی، معنوی و اخلاقی اولچولرله ده گرلندیرمگ ممکن دیر. باشقا تعبیرله دئسک بونلار عینی (اوبزکتیو) یوخ ذهنی (سوبژکتیو) دیراما عینی زاماندا انسانلیغین ان یوکسک جلوه و تظا هرلریده بونلاردیر .

ایندی باخا خ گوره ک قرآن و اسلام دا انسان نئجه تعریف ائدیلمیش. و اُونون خاصیت و خصوصیتلری نهلردیر .

قرآن کریمین دئدیگینه گوره تانری انساننی لجن (سوکنا ریند - اکی پالچیق) (حماء مسنون) دان یار ائدی و اونا اوز روحوندا ن قاندى (پوفله دی) و اونا آدلاری (علم) اؤگرتدی و سونرا دئسیرکسی اوز امانتینی یئرله - گویه بوراخماق ابسته دی اولنار دایا نابیلمه دیلر بۇ امانتی انسان قبول ائتدی . تانری ملک لره امر ائتدی انسانین اُونونده سجده ائتسینلر : *اِنَّا عَرَضْنَا الْاَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْاَرْضِ فَأَبَيْنَ اَنْ يَّحْمِلَهَا الْاِنْسَانُ . صُونرادئیسیر : اِنِّي جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيفَةً . انساننی یئر اوزونده اوزوموزه خلیفه - جانشین قوبدوق .*

دشمه لی اسلام دا انسان تانری نین یئر اوزونده کی نماینده سی و اُونون جانشینی، اُونون امانت داری و ملک لرین مسجودو (سجده ائله دیکلری شخصیت) دور .

بئر - گوی اؤنون اراده و بیلگیینه تابع دیر و تانری یا بنزر بئر وجود دور. یعنی بیلگی، اراده سی، یا راد بیلگینی و ایده آلی وارد بئر. بۇرادا اراده دن مقصد آزادلیق، اختیار و سؤچمک قدرتی دیر. بۇتویون بۇ قابلیت لر تانری دا مطلق شکیلده وارحن انساندا نسبی و محدود دور. یالنیز اؤنون ایده آلیست اولماغی اؤنؤ صؤنمؤزا طرف آ پار بئر و انکشاف ائتدیریر (دکتر علی شریعتی).

ها یده گر و سارتر کیمی اگزیتا نسیا لیست فیلسوفلار تانرییا اینا نما دیقلاری حالدا انساننی فطرت و ما هیتت جهتندن طبیعت ده اولاندیگر یارادیلیمیشلاردا ن فرقلی گؤرمؤشلر. ها یده گره گؤره هرکس ده ایکسی وجود وارد بئر. بیری مادی و مجازی و دیگری حقیقی وجودکی اگزیتا نسیا - لیزم فلسفه سی اؤنون اؤز رینه قورؤلموش دور. بۇ وجود تاریخ بویؤ مدنیته له دوغموش و هرکسین ما هیتتنی یعنی حقیقی وجود و شخصیتینسی تشکیل ائتمکده دیر.

سارتره گؤره طبیعت ده بؤتون یارادیلیمیشلارین اولما هیتلری (نه اولدوغو) و اوندان سؤنرا وجودلاری دوغار. یالنیز انسان دا اولما وجود دوغار و یارانیر سؤنرا ما هیتتی شکل ائدر. مثلاً بئر نجار بئر میز (مаса، اوستول) قاییرما قایسته دیگی زامان اولما اؤنون شکیلا، ترکیبینی (آماج ویا مثالو...) یعنی ما هیتتینی نظرده توتار سؤنرا میزی اونا گؤره قاییرار. اما انساندا مسئله بؤسؤتون باشقا وترسینه دیر اولما اؤنون وجود و یارانیر سؤنرا ما هیتتینی اؤزو محیطی ایله برابر یارادار. سارتره گؤره ده مدركلبک، آزادلیق و یاراد - یجیلیق انساننی باشقا مخلوق لاردا ن آ بیران خاصیت و خصوصیت لردیر. آنجا ق اعتراف ائتمک لازم دیرکی بیله آزاد و مدرك انسان

تانرییا اینا نما دیغی زامان جانسیز و مادی طبیعت ده یالنیز و غربد بئر و ایستر - ایسته مز نه یلیزمه (پوچلوق) یا ناشیر. ائله بؤنرا گؤره چاغی میزین بعضی سؤیوک عالم لری اؤ جمله دن الکسیس کارل ALEXIS CARREL و ماکس پلانک MAX PLANCK بؤ نتیجه یه گلیمیشلرکسی ایما نسیز علم انسانین بؤتون احتیاجلارینی قارشیلایا بیلمز (۱) همچنین مشهور آینشتاین، دین سیز علمی چولاق (توپال) و علم سیز دینی کسور آدلاندیر میشدیر.

بۇ عالم لرین فکرینه گؤره علم ایده آل انساننی یئتیشدیر - بیلمه میشدیر. بؤ گون علمین و تکنولوژی نین حاکم اولدوغو جا معهلرده

ابستر کا پیتالیست، ایسترسہ کومونیست ا ولسون، انسان خوشبخت اولما۔
 بیب مسخ ائدیلمیشدیر. علم قدرت بیئرینه حقیقت آردیندا اولمالسی
 و انسانلاری هدایت ائتمک اوچون ایشانمہلی دیر. انسانین حیاتی اوچ
 تمل و اساس اوزرینه قورولمالی دیر: رہ آلیتہ یا واقعیت (فاکتلار)،
 خیر و یا خشیلیق و بیرده گوزہ للیک، فاکتلار علم ایله تانینار، یا خشیلیق
 و یا معنوی۔ مذہبی دہ گرار اخلاقین تملیینی، گوزہ للیک، دہ اینجه
 صنعت دہ تجلی ائتمہلی دیر.

بئله لیکله انسانلیق علم قدرتی ایله یئرہ گویہ حاکم اولوب
 باشقا ییلانت لرین دہ اسرارینی الہ گتیرندن سونرا، اوزونو تانینما
 امیدسیزلیکن قوروتولوب خوشبختلیگہ چا تماق اوچون بینہ دہ معنویات
 و مذہبہ ساری یونلمیشدیر. اما بو عالمترین اختاردیغی معنویت و مذہب
 هب علمہ قارشی اولان خرافاتلا قاریشمیش سنتی مذہب یوخ بلکہ علمین
 فوقندہ هوما نیستیک، دینامیک و انسانین حیاتیاتنا معنا و یون وئرہن
 و انساننی انکشاف و کمالاتا پاران مذہب دیر.

علمین اینا ملاءلاقہ لری حقندہ شہید آیت اللہ مطہری بئلسہ
 یازمیشدیر (۲): علم بیزہ قدرت و آیدینلیق و ثریر، اینا مایسہ عشق
 و امید، علم ایله آلت و وسیلہ الہ گتیریلیرسہ ایما ن ایله مقصد
 شئچیلیر. علم حرکتہ سرعت و اینا م اونا یون و استقامت و ثریر. علم فاکتہ
 لارین (واقعه) نہ اولدو غونو گؤستریرسہ اینا م نہ ائیلہ مگی اوگرہ دیر.
 علم یا خشی طبیعت و اینا م یا خشی انسان یئتیشدیریر.

علم و اینا م کمال زیروسینہ اوچماق ایستہین انسانین ایکسی
 قانادی کیمی دیرنئجه کی اوچماق اوچون ایکی قانادلازمہ انسانین
 یوکسلمہ سینہ و کمالاتا چا تما غینا داهم بیللیگ و ہم دہ اینا م لازم دیر.

-
- ۱- ماکس پلانک کوانتوم فیزیکی نین کاشف و قوروجو سودور. و دئییرکی علم
 آیدہ سینین گیریش قاپی سینین اوستونده بئله یا زیلمیشدیر: ایما نسی
 اولمایان بورا گیرہ بیلیمز.
 - ۲- مقدمہ ای برجہا نینینی توحیدی، علامہ شہید حاج شیخ مرتضی مطہری، انتشا۔
 رات صدرا، قم۔ خیابان ارم.

قرآن دا اخلاق : انسانین ان بارز صفتی اخلاقی اولما غی دیر. انسان اخلاقی ده گره و فضیلتلریله. باشقا مخلوقلاردان فرقله نیر. بۇ یوکسک ده گره، حسن و فضیلتلرین تملی اخلاق دیر.

اخلاق (نه اتمک) "ویا خشیلیغی" (خیر) "پیسلیکدن" (شر) آیینان علم دیر. یا خشی ایشلری پیس ایشلردن بیرطاق اوچون بیرجوق قایدالاری. میزوار دیر. کی اونلارین توبلوسونا اخلاق ویا اخلاق قایدالاری دئییریک اخلاق قایدالارینین منشا ئی (قایناق) حقنده عالمترین فکرلری فرقلی دیر بعضیلری اونو جامعه ده، عرف و عادت ده ویا دینده بعضیلری عقل ده بیلیرلر. اسلامدا تانرینی تانیماق عقلله اولدوغو اوچون اخلاق قایدالاری هم دین وهم ده عقله دایا نیر.

عمومیتله اخلاق مثله سی ایکی گوروش و باخیمدان تدقیق ائدیله-
میشدیر: دینی و فلسفی :

دینی گوروشدن اخلاقی قایداده گزیرین تملی تانری و دینی ایینا دایا نیر یا خشی (خیر) و پیسلیک (شر) الهی احکاملا بیر - بیر بیند آیرلمیشدیر، یا خشی ایش ثواب و پیس ایش گناه صا بیلیر. فلسفی ویا دینی اولمایان اخلاقین تملی انساننی ده گزیره دایا نیر ویا ایشلر - بیمیز وجدان محکمه سینده یارقیلانیر.

بۇباخیمدان ایکی سئوالا جواب وئرمک لازم دیر:

۱- انسان اوچون یا خشی یا شاییش نئجه اولمالی دیر؟

۲- انسانلار نئجه دا ورا نمالی دیلار؟

بۇ سئواللارا مختلف فیلسوفلار آیری - آیری جوابلار وئرمیشلر: مثلاً سفرط یا خشی ایله پیسی تانیماق ویا خشی یا شاماغین اساسینی علمده گورموشدور. اونا گوره پیسلیک (شر) جهالتدن دیرچونکی جاهل آدم یاخشین تانیا بیلمز. اونا گوره علم فضیلتین قایناغی و عینی زاماندا لذت و سعادتین ده منشا ئی دیر.

افلاطون دا سقراط کیمی دوشونور و تعلیم و تربیتی علمی - انکشافینا لازمه بیلیر. اونا گوره اخلاق قایدالاری، عینی (اویژکتیو) حقیقتلر دیر. یعنی معین ایشلر هیچ بیرشیدن آسلی اولما یارق یا خشی ویا پیس دیر. مثلاً اوغرولوق، آدم اولدورمک و بونون کیمی لیر. افلاطون گوره تانریدا بوقایدالارا تابع دیر.

ارسطو اخلاق قایدا لارینی نسبی و تجربی بیلیر. بیر آداما یا خشی اولان ایش باشقا سینا پیس اولابیلر. تجربیدن قابق هر زامان یا خشی پیسی فرقلندیرمک ممکن دگیل. او یا خشی یا شاق و سعادت ااعتدال (اؤ-رتا یول) دا بیلیر.

لذت طرفدا رلاری لذتی ن یا خشی ایش حساب ائدیردیلر. آرایستیپوس (سقراطین شاگردی) یا خشیلیغی آنی لذت ده بیلیر و علمی اونا چاق تماق اوچون بیر وسیله کیمی گوروردو.

اپیکور دا یا خشیلیغی لذت ده آختاریردی آنچاق معده و مئانه (ادرارکیسه سی) آغری و سانجی سیندان ناراحت اولدوغو اوچون لذتی آغری نین اولما ماغیندا گوروردی و آغری و زحمت سیزلذتی الدها ائتمک، اوچون زاهد کیمی یا شاق و نفسینه حاکم اولماغی توصیه ائدیردی. رواقی مکتبی اخلاقی عقله اویماق و طبیعت له هما هنگ اولماق-دا و قاتی حسیبتان اوزاقدا قالماقدا بیلیردی.

پراگماتیک فیلسوفلار یا خشی - پیسی فایدالی و یا ضررلیسی اولماقلاریندان آسیلی بیلیرلر اونلار گوره ان یا خشی ایش ان فایدالی اولاندیر. ان چوخ لذت و سعادت ایش ان آرزومت و امکله اله-گتیرمک هنرینه اخلاق دئییرلر. دئمه لی بیر ایشین دؤغرؤ-دؤزگسون اولوب- اولما ماغی اونون و شرگی نتیجه دن آسیلی دیر. بسسورادا، نیتن رولویوخ دور حالبوکی اسلام دا نتیجه دن باشقا ایشین هانسی نیت له گورؤلدوگو ده شرط دیر (الاعمال بالنیات).

کانتا گوره اخلاقین تملی خیرخواهلیق دیر و بیر وظیفه کیمی قیدسیز شرطسیز اولمالی دیر و ایکی قایدا- قانونا افاده ائدیلیر: ۱- ائله داوران کی سنین عملین باشقالاری اوچوندا قانسون و نمونه اولسون.

۲- انسانی وسیله یوخ مقصد قرار و شر و اونون شخصیتینه حرمت ائت.

بورادا اخلاق وظیفه و قانون حکمونو آلیر و وظیفه ده عقلین حکمی اولوب قانونا حرمت دن نشات ائدر. دونیا دا ایکی جور قانون واردیر: بیری طبیعی و جبری دیر، ایکنجه سی اخلاقی دیر. بورا دا اجبار یوخ دور لکن گره ک، واردیر مثلا یوخسول لارا یاردیم و یا حقیقتی مصلحته ترجیح وئرمک و یا حقیقتی هر نه باها سینا اولما سویله مک، کیمی.

مشهور فرانسیز سوسیولوژیستی دورکتهیم Durkheim اخلاقین کوکونو جا معدهده بیلیر و جا معدهنین عادت و عنعنه لرنین دگیشه سیله اخلاقین دا دگیشه چکینه اینانیر اونا گوره جا معدهنین بهیندگی و حکم ائله دیگی هر شئی یا خشی دیر .

اگز یستانسیا لیزم مکتبینه انسان اوزو ؛ و چون یا شادیغسی اوجون هر نهیی آزاد و یا خشی نیتله سئجه یا خشی دیر .

دینی اخلاقین تملی تانری نین ایستگینه دایانیر . اخلاق قایدان لاری پیغمبرلر واسطه سیله انسانلارا بیلدیریلیر .

یهودی دینینه اخلاق قایدان لرنین اساسینی حضرت موسی نین اون فرمانی تشکیل ائدیر . تورات داصر و مرحمت ده بونلارا علاوه ائدیلمیشدیر . اون فرماندا توحید ، آتانا یا حرمت توصیه ائدیلمیش و آدام اولدورمک جنایت ، زنا ، اؤغورلوق ، یالان و گجیک منع ائدیلمیشدیر .

خیرستانلیق (مسحیت) دا اخلاقین تملی سئوگی ، محبته دایانیر بو سئوگی ایلك اوندتا نری یا سونرا یا خینلارا و هامیا و حتی دشمن لره ده شامل اولور چونکی هامی انمانلار قارداش دیر و هامیا یاردیم ائتمک گره کدیر . خیرستانلیق اخلاقی حسیاتا دایانیر ، حالبوکی اسلامدا اخلاق هم حسیاتا همده عقله دایانما کدادیر .

اسلامدا اخلاق : اسلام دا اخلاقی ایکی باخیمدان : شریعت و فرهنگ (مدنیت) ده تدقیق ائتمک لازم دیر .

۱- اسلام شریعتینه اخلاقین تملی قرآن و پیغمبرین سننات (پیغمبرین سؤزلری ، ایشلری و داورانیشی) وحیده (پیغمبردن نقل ائدیلن) دایانیر . لکن زامان و بیا شاییش شرطلری دگیشدیکجه اخلاقی ایشلرده بحث و تدقیق احتیاج واردیرو نص (قرآن نین متن) اولمایان ایشلرده اونلاری قرآن و سنت له مطابق لشدیرمک و بو مطابق ده عقلی ایشلتمک لازم دیر .

قرآن دا عمومیتله ایمان یا خشی ایش (عمل صالح) له برابر دیرو بیر - بیرینه باغلی دیر دشملی ایمان اخلاقلاتکمیل لشر .

پیغمبر ص : من اخلاقی فضیلتلرین تکمیلی اوجون تانری طرفندن مبعوث اولدوم (سئچیلدیم) . بُعِثْتُ لِاتَمَّ مَكَرَمِ الْاَخْلَاقِ . دئیر .

قرآن دا تانری پیغمبرین بویوک اخلاق صاحبی اولما قلا تعریف ،

اندیر: (إِنَّكَ لَعَلَىٰ خُلُقٍ عَظِيمٍ). اخلاقا عاید آیهلر قرآنین مهم بیر قسمینی تشکیل آندیرلر. گنجمیشه عائد داستانلاردا دا اخلاق مفهوملاری ومعنا- لاری نظردہ توتولموشدور.

اسلامدا اخلاقین تملی تانری یا اینام دادیر. انسان یا خشی - لیقلا تانرینی ممنون ائتمیش اولور. آنجاق قرآن دا اخلاق مسئلهلر- یینده تانری (خالق) و خلق بیره شیر ائلهکی تانری نی ممنون ائدهن ایشلر خلقیده راضی اندیر. یا خشی ایشگوره رکن تانرینین رضا سیندان باشقا هئچ بیر شئی دوشونمیه چکسن

ایشلرده اعتدالی رعایت ائتمک. توصیه ائدیلمیشدیر. قرآن دا اعتدال حقنده بیر جوخ آیهلر واردیر مثلاً (وَلَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا بَقَرَهٗ سوره سی آیه ۱۴۲): سیزی معتدل بیر اومت قرار وئردیک .

پیغمبرین دئدیگینه گوره (خَيْرَ الْأُمُورِ أَوْسَطُهَا)؛ ایشلریسن یا خشی اورتا اولانی دیر. اسلام عالملری اعتدالی بئله تفسیر ائد- یرلر: اعتدال حالیندا عقل آزاد و حاکم دیرو داها یا خشی حکم ائدمه بیلیر.

اسلامدا اخلاقی وظیفه لر بئش بولومه آیریلیمیشدیر: ۱- انسانین تانری پیغمبره اولان وظیفه لری ۲- انسانین اوزونه قارشی وظیفه لری ۳- انسانین عائله سینه قارشی وظیفه لری ۴- انسانین وطنه قارشی وظیفه لری ۵- انسانین باشقا لارینا قارشی وظیفه لری .

تانری یا قارشی شکر ائتمه لی و اونو هامی ایشلرده حاضر و ناظر بیلمه لی. عبادت ده بیر نوع شکر ائتمک، وتوجه دور.

پیغمبرین اخلاق باره ده دئدیگی بئله دیر: اوزونه ایسته دیگینی مؤمن قارداشلارینا دا ایسته و اوزونه ایسته مه دیگینی اونلاردا ایسته مه. خلق له ائله داوران کی ایسته ییرسن اونلاردا سنه قارشی ائله داوران سینلار. پیسلیگی داها یا خشی لیقلا دفع ائت یا نکسی او سنین صداقتلی دوستون موش (اِدْفَعْ بِالَّتِي هِيَ اَحْسَنُ فَاِذَا الَّذِي بَيْنَكَ وَبَيْنَهُ عَدَاوَةٌ كَانَتْ وَلِيًّا حَمِيمًا).

قصص (عملین قاریشیلینی) دا وعقاب (جزا و ثرمک) دا باغی- شلاماق و صبر داها یا خشی صابیلیر. قرآن دا بویاره ده حکم بئله دیر: پیسلیگین قاریشیلینی اونا معادل پیسلیک دیر آنجاق هرکس باغیشلاسا و باریشسا اونون مکافاتینی تانری وئریر (جزاء سَيِّئَةٍ سَيِّئَةٌ مِّثْلُهَا ،

فَمَنْ عَفَا وَأَصْلَحَ فَأَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ، شوری .سوره سی آیه ۴۰).

انسانین اؤزونہ قارشى وظیفه لریندن اؤزونو قوروماق و مؤزده وایشده اعتدالی گؤزله مک دیر. انسانا تمیزلیک، بدن و روح—ون سلامتینی قوروماق و ضرلی سیلردن قورونماق توصیه ائدیلمیشدیر. اؤزونو اولدورمک (انتحار) ان بؤیوک گنا هلاردان صا بیلییر .

عائله حقینده، اولنمک و اولشاقلارین تربیتی و عائله یه یا خشی باخماق شرعی و اخلاقی تکلیف صا بیلییر. آتا — آنا یا و بؤیوک لره حرمت ده توصیه ائدیلمیشدیر . پیغمبرین سؤیله دیگینه گؤره ان اولیغون مؤمن عائله سینه قارشى خوش اخلاق و نزاکتلی اولان دیر. اسلام دا شرک (تائری یا اورتاق تائیماق) دن سونرا ان بؤیوک گنا هلاردان بییری عاق والدین (آتا — آنا سینا قارشى چیخان) اولماق دیر .

اسلام دا وطن پرورلیک ایماندان صا بیلییر. قرآن دا انفال سورسی— نین ۶۰ اینجی آیه سینده وطنی مدافعه و جهاد مسلما نلارا واجب صا بیلمیشدیر .

سیاسی اخلاق دا عدالت و امانت توصیه ائدیلمیش و عدالت اسلام دا ان بؤیوک فضیلت تائینمیشدیر .

مسلمانلارین بیر — بیرلرینه اخلاقی وظیفه لری باره ده قرآن و پیغمبرین دئدیکلری بئله دیر: مسلمانلار بیر — بیریه قارداشدیر ، بیر — بیرلرینه کمجی و علاقه دار اولمالی دیلار. هرکس باشقا سینسا یاردیم ائدرسه تائری دا اونا یاردیم ائدر، غیبت و تهمت دن ماقین — مالی آیری — آیری ملت لردن اولان مسلمانلار بیر — بیرلرینی مسخره و تحقیر ائتمه مه لی و هرکس له اونون شخصیت و سؤیه سینه گؤره داوران — مالی و اونون آنلایش قابلیتینه گؤره داییشمالی (کَلِمَ، النَّاسِ عَلٰی قَدْرِ عَقُولِهِمْ). بؤیوک لره حرمت و کچیک لره محبت ائتمه لی، سلام تائری— نین امانتیدیر اونا گور. سلام و ثرمک عادتى مستحب دیر و سلامی— جوابی واجب دیر. گنجلر یا شلی و قوجا لارا، آتلی لار پیا دایا، پیا دالار اوتورانلارا، دالی دان گلنلر داها قابدان گلیمیش اولانلارا سلام و ثرمه لی دیلر قوشونون حقینی قوروماق لازم دیر. قوشونون امنیتی نی بوزانین ایمانی کامل اولابیلمز .

۲— اسلام مدنیتینده اخلاق : اسلام مد نیتینده اخلاقی، عقل، احساس ویا هراییکی جهتنن ایضاح ائتمک ایسته میشلر .

اسلامدا عقلی مذهبین نمایندهسی اولان معتزله فرقهسی عقل و
 مخاکمهنی دینی معرفتین (تائیماق) تملی بیلیرلر. اولارین عقیدهسی-
 نه گۆره عمل و مسئولیت بیلک واختیار (سئجک قدرتی)دان نشأت ائتد-
 یگی اوچون اخلاقین اساسی عقلدن آسیلی اولمالی دیر. بونلاردینسی
 متن لری و احکامی عقل ایله تفسیر ائدیردیلر واختلاف اولدوغو
 زامان دینی متنی تاویل ائدیردیلر. معتزله عقیده سینه گۆره ایشلر
 (عمل لر) ذاتاً یا خشی و یا بیس دیرو اولارین یا خشی - بیسلیگینسی
 تشخیص و ثرمک عقلین ایشی دیر. شرعی احکامدا (املرو نهی لر) ایشلرین
 یا خشی و یا بیسلیگینه گۆره صادر اولموشدور.
 اشعری فرقهسی معتزله نین عکسینه دوشونور. بونلارین فکرینسه
 گۆره ایشلرین یا خشی - بیسلیگی آنجا ق شرعی احکام تا بع دیر و عقلین
 بو ایشلره قاریشما غا صلاحیتی بوخدور.

تصوف و عرفان ر اخلاق تعلقسی باشقادیر. بورادا اخلاق حقیقتسه
 اثرمک (چا تماق) یولودور. بو یولو عقل و محاکمه یوخ شهود و مکاشفه
 وسیر وسلوک لاگتتمک اولار. یعنی اورهک یولی ایله صوفی سعادت و کمالی
 اوزونو تانریدا یوخ ائتمک، اؤنوتماق (فنا فی الله) دابیلیرو اؤنسا
 اثرمک اوچون جسمی لذت و هوسلری آتیب اوره گینتی کین و غرض دن تمیز-
 له مک (تزکیه نفس) و بیر طریقت مُرسدینسی ایزله بیب اؤنؤن دئدیکلرینه
 اظاعت ائتمک. لازم دیر.

بویوک کلام عالمی هم ده گورکملی صوفی اولان و بیرچوق اثرلرین
 مولفی کیمی مشهور اولان غزالی نین عقیده سینه گۆره اخلاق اورتا یولو
 و اعتدالی سئجک دیر. اعتدال دا شرع ایله عقل بیرله شیر. غزالی
 ایشلرین ذاتاً یا خشی و یا بیس اولدوغونا اینا نمیر شرعده امسر اولان
 یا خشی (خیر) و نهی اولان بیس (شر) دیر

بوخاریدا یازدیکلاریمیزی بیله خلاصه ائده بیله ریک :

قرآن و اسلام دا انسا نین کما لاچا تما سی و یوکسک، مدنیت قورا بیلمه سی
 اوچون بیلک و اینا م اساس دیر. اسلام لذت و رفا ها قارش دگیل دیر.
 لکن اسلامین بیئتیشدیرمک ایسته دیگی انسا ن یالنیز لذت و رفا ها
 قوووشموش انسا ن یوخ کمالا دوغرؤ یؤنه لن تا نریمسال (تا نریبا بنزه یین)
 انسا ن دیر. بونوتا مین ائتمک اوچون ده بیلک و اینا ما احتیاج واردیر.

○ روس ولاتین الفبالاری آراسیندا نه فرق وار؟

آیدین اولورکی، روس الفبایى لغو ائده رکن مین ایلیلیک تاریخی آتا - بابا الفبایى میزا یوخ، اون ایلیلیک لاتین الفبایى سینه قایتماق قرارى، هم ادبی - فرهنگى میراثیمیزی قوروماق وریشه میزه باغلی اولاراق یوکسلمهگه، همده ایکی آذربایجان آراسیندا یا خینلاشما قابنا ییب قاریشما هدفینه ضد دوشور. دئمه لی، اسلام الفبایى سینا قایتمد ما یا جاساق، ملی، تاریخی و فرهنگى جهتن لاتین و روس الفبایى آراسیندا مهم فرق یوخدور، اولارین ایکی سی ده بیزه یاد اوؤزگه دیر. بیزی کؤکوموزدن آیری سالیروشمال لاجنوب آراسیندا کی آیریلیغى دوام ائتدیریر.

مسئله بۇراسیندا دیرکی، لاتین و روس الفبالاری آراسیندا علمی جهتن ده بیر اوقدرفرق یوخدور. آپوستروف لاگؤستریلن همزه (') ده داخل اولماقلا، هر ایکی الفبانین ۳۴ حرفی وار. هر ایکی سیستمده ده دوققوز صامت و ۲۴ صامت واردیر. صامتترین و صامتترین هامیسی و هر بیرى عین سلسری (ویاداها دؤغرؤسو فونم لری) گؤستریر. یعنی فونتیکیک - لیک و فونولوژیکی لیک جهتنندن، دئمه لی الفباء و املاتین تلفظده اویغون اولوب اولما ماسی باخیمیندان اوزبکجه ویا تاجیکجه اوچون ایشله دیلن روس الفبایى سیندا معین و مهم چاتیشما زلیقلار و قصورلار تاپماق اولار، آنجا ق آذربایجان تورکجه سنین حاضرکی روس الفبایى و املاسی لاپ فونتیکیک دیر، اۇندا عیناً لاتین الفبایى سیندا اولدوغو کیمی هر سس فونمی اوچون بیر حرف وار و بۇ جهتن ادعا ائتمک اولارکی، اوخو - یازی ایشینین "اسانلیغی" باخیمیندان بۇ ایکی الفباء آراسیندا هنج بیر فرق یوخدور.

بس اسلام الفبایى سنین داشینی آتان "لاتین چایر" نه اوچون روس الفبایى سیندا قالماغین یوخ، لاتین الفبایى سینا کئچمه گین خیرینسه

چیخیش اشدیرار؟

کۆرۆنور، لاتین الفبای سنین ۱۰ ایل کیمی قیصا بیر مدت عرضینده (۱۹۳۹ - ۱۹۲۹) آذربایجاندا ایشله دیلمیش اولماسی ایندی لاتینسه کئچمک قرارینا بیر اوقده رده تأثیر کؤستمیر. اگر بو گون تورکیه و اونونلا بیرلیکده غرب عالمین اکثریتی بوالفبانی ایشلتمه - سیدی، گۆره سن بیزیم "لاتین چیلر" لاتیننه کئچمک ایستردیلر می؟! ائله اساس مسئله ده بؤدورکی، لاتیننه کئچمک علمه، ملی لیکه، اسلام دینی ده داخل اولما قلا فرهنگیمیزه و تاریخیمیزه اویغون دگیل. بؤتمایل، داها چوخ بیرسیرا تاریخی سببلره اساسلانما قلا بیرلیکده گونون سیاسی "مد" و سجه سی نی داشییر. مسئله بؤراسیندا دیرکی، شمالی آذربایجان، ۱۹ - جو عصرین ایلک یاری سیندا با شروئره ن روس - ایران جنگ لری نتیجه سینده زورلاروس امپراتورلۇغونا الحاق اشدیلیمیش، بوالحاق سلا بیرلیکده روس دیلی، مدنیتی و الفبای دا شمالدا رواج تا پماغا باشلا میش، همین درجه ده ده ایران، آذربایجان، تورک و اسلام مدنیتی و مسلمان شرقین واحد الفبای بؤولایتده ضربه یئمیشدیر. بئلشویکلرین ۱۹۲۰ - جی ایلده مستقل آذربایجان جمهوری سی نی دشویریب شوروی حاکمیتی نی قورماسی و سرحدلرین تمامی ایله با غلانیب ایران، تورک و اسلام مد - نیتلریندن آیری دؤشن شمالی آذربایجان خلقی نین حاکم روس دیلی، مدنیتی و الفبای سینا معروض قالماسی، بو آرادا قونشو تورکیه نی رده ۱۹۲۸ ایلمینده اسلام الفبای سینا آتیب لاتینی قبول ائتمه سی، "حاجب - سیز" قالان شمالی آذربایجان ملی، تاریخی، فرهنگی و الفبای جهتیندن اؤزوندن، اؤزلوگوندن و کؤکوندن بیگانه لشمه گه، اؤزاقلاشما غا سوق ائتمیشدیر. بوجه تدن شمالی آذربایجانلی لارین بؤگون الفبای دگیشیک - لیگینه نه اؤجون بوقده ر ساده و معین درجه ده سطحی یا ناشدیغی نی، ۵۰ ایلدن سؤنرا بیر یا بانجی الفبای دان آسانلیقلا ال چکیب، آتسا - با با الفبای سینا یوخ، باشقایا بانجی بیر الفبانی یئنه آسانلیقلا قبول اشدیکلرینی باشا دؤشمک چتین دگیل .

دیگر طرفدن شورویده روس مدنیتی، دیلی و الفبای سیلاسیخ با غلی اولان کمونیزم ایدئولوژی سی افلاس ائتمیش، ملت لرین روس شوونیزمینده قارشى مبارزه سی قاتیلاشمیش، بونون طبیعی نتیجه سی اولراقدا روسلارلا با غلی اولان هرشتی، اؤ جمله دن روس الفبای سی اعتباردان دوشموش حتی

اۇنا قارشى نفرت اۇيا نمىشىدۇر .

شوروى امپىريالىزمىنىن وكمونىزمىن بىن الخلق سويده مغلوبه
بيته اۇغراماسىدا بۇ اعتبارسىزلىغى ونفرتى كىنلشدىرمىشىدۇر .
بۇنونلا باغلى اۇلاراق شوروى حاكىمىتى دۇرۇندە الفبا لارى دگىشىدۇر .
يىلن و اولجه لاتىن، سۇنرادا روس الفبا سىنى قبول ائتمگە مجبۇر .
ائىدىلن خلقلر روس حاكىمىتىنىن تظا هروكىمى نظردە تۇتولان روس الفبا .
سینا قارشى عصيان قالدیرمیشلار و اۇنۇ لغوا ئتمگى وبا شقا الفبالارا
كئچمگى مىلى وظيفه كىمى حساب ائتمگە با شلامیشلار . همىن عمومى جريان
چرچىوسىندە شمالى آذربايجانلىلارین داروس الفبا سىنى لغوا ئتمگە
آتماق حرکاتى ۱۹۸۸ - جى ایلده باشلانمىش وهلهده دوام ائىدۇر .

تورکيه و تکنولوژی امیدلری

لاتینه كئچمك ايسه، هر حالدا، هرچ - مرچليک و "حاکمیت بۇشلۇغۇ -
نا سوق ائىدىلن شورويده غربىن سياسى - ايدئولوژىك جهتدن نفىسۇد
قازانماسى وهمىن چرچىوه ده علىالخصوص تورکيه نىن لاتىن الفبا -
سىندان استفاده ائتمه سىله علاقه دار دىر . بئله غريبه و خيالى تصور
يارا تىمىشىدۇر كى، اگر غربىن الفبا سى اۇلان لاتىنى قبول ائده رسىك ،
تورکيه "گۇرپوسوندىن" استفاده ائىدىب همىن الفبا سا يه سىنده تئز -
لىكه غربىن "مدنىتینه" نائل اولجا غىق . "لاتىن چىلر" نىن مقاله لر ينده
تئز - تئز تکرار اولۇنسا دا جديتدن اۇزاق اولان بۇ ادعا مقابلىنىنده
آنچاق بىر - بىكى مثال گۇسترمك كفايت دىر : اۇز الفبالار ينى
قۇرۇيان ژاپن ، چىن و كره صنایع - تکنولوژی جهتدن انكشاف ائتمىشلر
اۇنلار يىن مرکب و بىزه چتىن گلن الفبالارى بۇ "مدنىلشمه گه" هئىچده
مانع اولما مىش، مثلاً ژاپونلار دنيا نىن ان ايرهللى تکنولوژی سىنه مالک .
اۇلماق اوچون هئچ ده غربىن لاتىن الفبا سىنا كئچمك احتيا جىنى حس
ائتمه مىشلر . غربله و علىالخصوص آمريکا يلا قاينا يىب - قارىشان
يهودىلر وارمىلىرىده اۇز مىلى تارىخى الفبالار يندا ن الچمىسك
نىتىنىده دگىلر . عكسینه اۇز مىلى الفبالار ينى قۇرۇيان اتىوپى و پاتىت
جمعيتلرى هلهده ان ابتدائى مسئله لر ينى حل ائده بىلمه مىشىدۇر . ديگر

طرفدن لاتین الفبا سینی ایشلهدن آمریکا و اوروپا مقابلینده بئنه همین الفبا دان استفاده ائدهن، آنجا ق اجتماعی ترقی باخیمینسدان سون درجهگری قالان ویتنام، اندونزی، آفریقا و جنوبی آمریکا اولکهلری کیمی مثال لار وار. بوندان باشقا، آفریقانین بیرسیرا خلقلری نه فقط لاتین الفبا سینی ایشله دیرلر، حتی انگلیسجه و فرانسوزجا کیمی غربین "مدنی" دیل لری نیدا نیشیب اؤز رسمی دیل لری حسابا ائدی رلر. آما بسودا، اونلاری آجلیقلا، بولوغوجوخسته لیلکرله ال - به - با خا اولما قدا خلاص ائده بیلمه میشدیر. آیدین اولورکی، الفبانین "مدنیت" و "مدنی انکشافلا علاقه سی یوخدور. اگر تصور اولونور سا کی، بیز آتا - با بارشی اولانا سلام الفبا سینا یوخ، لاتین الفبا سینا کئچهرسک غرب بیزی "بهینه جسک" و "مدنیت قاپیلاری" نی بیزه آچا ق، بویا لنیز ساده لوحلوق دگیل، عین زماندا دهشتلی بیر خبط و غفلت دیر.

تورکیه مسئله سی ده بیزیم شمالدا کی بیرسیرا ضیاء لیلاریمیزی "چا ش باش" ائتمیشدیر. قونشو، تورک - دیللی و مسلمان تورکیه نین - اجتماعی ترقی نین بیرجوخ ساحه سینده شمالی آذربایجاندا ن اون سایلر له قابق اولما سی، عین زماندا غرب اتقا قینا عضوا لان ۶۰ میلیونلوق بولکله نین سیاسی - ائدئولوژیک جهتن شوروی تورکلرینه رغبت بسله مه سی، شمالی آذربایجاندا حیرانلیق وجوخ حالدا مبالغه لی امیدلر یارادیر. تورکیه و آذربایجان تورکهلری نین بیر - بیرینه اولدوقجا باخین اولما سی دا تورکیه یه "بئل با غلاما ق" میل وهوسینی گوجلندیریر. بو آرادا، معاصر تورکیه نین دیل، ادبیات و فرهنگ ساحه لرینده، مثبت و سئویندیریحی ناثلیت لرله بیرلیکده، منفی تجربه لرینه محل قویو - لمور. تورک ضیاء لیلاری نین اکثریتی توفیق فکرت، یعقوب قدری و یا یحیی کمال کیمی معاصر شاعرویا زیچیلرین دیلنی با شادوشمور. دیل سی فاصله سیز صورتده و مصنوعی شکلده اؤز تورکهلش دیریرلر "بئله کسی، هر ۳۰ - ۲۰ ایلده، باخین دورون ادبی اثرلرینی بئله" ان یئنسی " اؤز تورکجه یه "ترجمه" ائتمک لازم گلیر. بیرنمل، قابق کی نسلین دیلی - نی و اصطلاحلارینی با شادوشمکده جتین لیک چکیر. تورک جمعیتی، ادبی فرهنگ جهتن، جمهوریتین و لاتین الفبا سینی ۷۰ - ۶۰ ایللیک تجربه سی ایله کفایت لنمه گه مجبور ائدی لیر و عثمانلی دورونون، اسلام الفبا سی ایله یازیلان ۷۰۰ ایللیک ادبی فرهنگ ایشینسدان

گئنتدیكجه بیگانهلشیر. بؤمنفی تظا هرلرده، صنعی "غربلیشمه" ایلده یاناشی، ۱۹۲۸ - جی ایلده اسلام الفباسینین لغوی ولاتین الفباسینین قبولونون نه قدر تا شیری اولموشدور؟ بؤمنسئله باره ده نه شمالیبیی آذربایجاندا، نه ده تورکیه نین اوزؤنده جدی وصمیمی تحلیل وتنقید بؤخدور. بئله تجربه لر نظردن کئچیریلمه دن وتنقیدی شکلده تحلیل سئل ائدیلمه دن بعضی شمالی آذربایجانلی ضیاء لیلار تورکیه تورکجه سینین هم لاتین الفباسینی، هم ده سؤز و کلمه خزینه سینی تقلید ائتمکجه چا - لیشیرلار.

تورکیه وبؤ اولکده ده ایشله دیلن الفبا باشقا امیدلرده منبع اولموشدور: اگر تورکیه وغربده اساس اعتباری ایله عین اولان لاتین الفباسینی ایشله ده رسک، غربین تکنولوژی سیندن، کومپیوترلریندن وینی یازی و چاپ ماشین لاریندان آسانلیقلا استفاده ائده بیلریک. بؤامیدبیر اولقدرده اساس سیزدگیل. لانتینه کئچمک هم غربله مناسبتلی آسانلاشدیراق، هم تورکیه ده کی تکنولوژی سیستم لریندن استفاده ائتمک امکانینی یاراداجاق، هم ده تورکیه و آذربایجان تورک لری بیر- بیرینین مکتوب اشرلرینی داها راحت صورتده اؤخویوب باشا دؤشه جک لری. آما بؤرادا بیزیم شماللی قارداشلاریمیزدا بعضی لری، چؤخ حال سدا بیخبرلیکدن ایره لی گلن سهورتصورلره اساسلانیرلار. چؤخلاری بئله گمان ائدی رکی عرب - فارسی الفبا سیندا کومپیوتر اساسلی یازی و چاپ ماشین لاری، کومپیوتر برنامهلری و دیگری نی سیستم لر بؤخدور. حتی بؤیاخین- لاردا خارجی رادیولاردان بیرینه معا حبه وئره ن بیروطندا ش بئله سه غریبه ادعا ایره لی سؤرموشدورکی، گویا "فاکس" سیستمینی آنجاق لاتین الفبا سیله ایشله تمک اولار! چؤخلاری حقیقتاً بیل می رکی، بؤگؤن دونیا نین ان ایره لی کومپیوتر شرکت لری دخی (مثلا IBM و Apple) عین زماندا مختلف الفبا لارلا ایشله یه بیلیرلر، همین کومپیوتر سیستم لرینین عرب

فارسی الفبا سی سا سیندا برنامهلری وار. علی لخصوص یازی و چاپ ایشینه بؤکومپیوترلر لاتین الفبا سیله نه ائده بیلیرسه، عرب - فارس الفبا - سیله ده ائده بیلیر. فاکس و فوتوکوبی جه زلاری اؤنسؤزدا الفبا دان آسیای دگیل، اولارلا شکل و گرافیک ده کؤچورتمک اولار. ا بکینجی: کومپیوتر شرکت لری نین انگلیسجه حرفلرینه اساسلانان برنامهلری بیلنه ایتکی تورکجه و آذربایجانجا حتی آلمانلی و یافرا نسیمزچانین دا بئرسیرا خصوی

حرفلرینى يا زماق اولماز، بونلارى يا زماق اوچون برنامهلره مداخله ائديب اولنلاردا دگيشيكلير آپارماق گره کدير. دئمه لي اولاً سادهلره تورکيه نين لاتين الفباسيني قبول ائتمکله معاصر کومپيوترلرين وديگر تکنولوژى جه زلاريني بؤتون امکاملاريندا گمان ائديلن سادهليرکله و بيرباشا استفاده ائتمک اولماز. ثانياً اگر تورکيه ده ايشله ديلىسن لاتين الفباسى سايىندا بيرالفبا قبول ائده رسک، يالنيزتورکيه واسطه سيله و اورادا ايشله ديلىن يازى و چاپ ماشينلارى و کومپيوترلردن استفاده ائده بيله جگيک. اولخالدا بئله بير مسئله قاريشميرزا چيخا جاق: تورکجه نين الفباسيندا موجود اولمايان Q (ق) و X (خ) حرفلري يازى - چاپ ماشين لاريني و کومپيوترلرين چوخوندا وار، اما بؤ ايکي حرفدن علاوه، آذربايجان تورکجه سيني تورکيه تورکجه سيندن فرقلنديره ن ç حرفيني نه ائده جگيک، نئجه گؤستره جگيک؟! اولخالدا يا تورکيه الفباسيني خيره نه آذربايجان تورکجه سيني بيرمميز و مهم حرفيندن وفونميندن الجکه جگيک، يا خوددا تورکيه الفباسى بيزيم ديلىمميز بؤتون طلباتيني اؤده مه ديگي اوچون اونداه بعضى علاوه لره و دگيشيکلير آپاراجا غيقيک، بؤدا اساس هدى، يعنى تورکيه تورکجه سي ايله عين الفبا مالک اولماق غايه سيني تهلکسه يسه سا لاجا کدير .

نهايت تکنولوژى و "کومپيوترلشمک" مادي امکان وانکشاف مسئله سيدير. آچيق دانيشماق، بؤلوموز وار سا، ايسته دگيميز الفبا دا کومپيوتر و ديگر تکنولوژى جه زلارى آلاريق و استفاده ائده ريسک، بؤخسا ويا اجتماعي انکشافيميز بؤنو هئچده طلب ائتميرسه، محضلاتينه کئچديگيميز اوچون نه تورکيه، نه ده غرب بيزه کومپيوتر با غيشلايا جاق .

هانسي لاتين الفباسى ؟

لاتين الفباسى بير اساس و بؤنوره دير. بؤ اساسدا دئمک اولار هر کس اؤز الفبا و املاه سيستمي ني ياراديب. آلمانلار، انگليس لره اولمايان $\text{a}, \text{ö}, \text{ü}$ و β حرفلريني بؤ الفبا سايىنا علاوه ائتميشلر. $\text{æ}, \text{ie}$ $\text{st}, \text{gn}, \text{ch}, \text{sch}$ وساييره کيمي حرف ترکيبلى هرديله با شقا جورسله نير. سوئدلى لر يني وديگر اوروپا ملت لرينين ديلى لر ينده بؤ الفبا يبا

باشقا حرفلر، ترکیبلر، اشاره لر علاوه اولونموشدور. تورکیه تورکجه سین- ده کی ı, ç, ş, v ویا ı, kیمی بیرسیرا حرفلری "معمولی" لاتین الفبا سیلا ، مثلاً انگلیس، فرانسیز ویا آلمان دیللیری ا ساسیندا حاضرلانمیش یا زیو چاپ ماشین لاریلا گؤسترک، ویا زما ق غیر ممکن دور. گؤروروک کی، هرکسین "لاتین الفبا سی" نلاییشی فرقلی دیر، هرچندا کثرتیده اولان مشترک حر- فلری لاتین الفبالی لارین هامیسی (هرکس اؤز مایا غایله) اوخویا و یا اوخوما غا چالیشا بیلیر. بو فرقلی لیک، اوندان ایره لی گلیرکسی ، هر دیاین سس و تلفظ سیستمی، هابئله کئچمیش تاریخی - ادبی انکشافی باشقا دیر. بو جهتدن، الفباء، بولودلار اؤزینده اوچان مجرد و مطلق حقیقت اولما دیخی اوچون هرکس اونا اؤز رنگینی، خصوصیتی نی و ثرمیش و اؤز طلب لرینده واحتیا جلارینا گوره باشقا بیر لاتین الفبا سی نی قبول ائتمیش دیر .

شمالی آذربایجاندا ۱۹۳۹ - ۱۹۲۸ ایللیری آراسیندا لاتین- الفبا سیندان استفاده اولونموشدور. آما اولاً بو دؤرده واحد وثابیت بیر الفباء اولما میش، داها دوغروسو قبول ائدیلمن الفبا دا همین زایل عرضینده دخی دگیشیک لیک آ پاریلیمیش، بعضی حرفلر چیخا ریلیمیش، بعضی لری ایسه علاوه اولونموشدور. بیئننده بو دؤره کی آذربایجان لاتین الفبا- سینین بیرسیرا حرفلری بوگونکو تورکیه الفبا سیندان کؤکوندن فرقلی دیر. بو فرقلرین بعضی لرینده دقت یئتیرهک :

آذربایجان لاتین الفبا سی (۱۹۲۸ - ۱۹۳۹)	تورکیه لاتین الفبا سی
a	— , e
q	— , k
o	ö
y	ü
b	ı
j	y
θ	ç
c	ç
ç	ç
x	ç, h

ایندی بیزیم "لاتین چیلر" هانسی لاتین الفبا سینین قبول ائنده- جکلر؟ بعضی لری دئییرکی، بیز اصلینده تئزه الفباء ایجا دا ائتمییریک

آذربایجان نین ۳۰ - جوا یل لردده کی لاتین الفبا سی نی احیاء ائتمک کفا -
 بتدیر . بۇ اۇ دئمک دیر کی ، بیز بیر طرفدن کئچمیشیمیزین ، تا ریخیمیزین
 ، دینیمیزین و ایران آذربایجانلی لاری نین اسلام الفبا سی نی آتیر یق ، دیگر
 دیگر طرفدن ائله بیر الفبا یا قایدیری یق کی ، تا ریخده اۇندا ساده جه
 ۱۱ یل استفاده اولونموش حال حاضردا هئچ کس بئله بیر الفبا نی ، نسسه
 تانییر نده استفاده ائدیر ، یعنی بۇ قدهر "منطق" کیمی ایره لی سورولن
 تورکیه الفبا سیندان دا اۇزاق دو شوب کؤکسوز ، تک و دونیا دا ساده جه
 آلتی میلیون نفرین تانیدیغی بیر لاتین الفبا سینا کئجه جگیسک !
 باشقا لاری بۇنو ردا ئدیپ دئییر لر کی ، تورکیه یه یاغینلاشماق
 و "تورکیه کورپوسوندن" استفاده ائتمک اؤچون اساس اعتباری ایلسه
 تورکیه تورکجه سی نین لاتین الفبا سینا قبول ائده که آنجا ق آذربایجان
 تورکجه سی نین اوج فرقلی سی نی عکس ائدیر مک اؤچون اونا ، q ،
 و x حرفلرینی علاوه ائده ک ، گورونور ، بۇ نظریه لاتین چیلر آراسیندا
 اکثریته مالکدیر . "الفبا کمیته سی" نین حاضردا دیغی و "ادبیات غزه تی"
 نین (۱۹۹۱ - جی ایل ۲۵ فوریه تاریخلی نمره سینده درج اولونان "لایحه"
 بئله دیر : (قارشی صحیفه ده) .

گوروندوگو کیمی بۇ الفبا دا تورکیه الفبا سیندان فرقلی اولان
 اوج حرف وار : اۇنلاردا n ، q ، و x حرفلرینی تورکجه اساسلی یازی -
 چاپ ماشینلاری نین اکثریتینده تاپماق اولار ، آنجا ق ح حرفی نه بئله نسسه
 ماشین سیستم لرده وارونه اونو "دو زلمک" سان ایشدیر . محض همین
 بیرجه حرف بیرچوخ "امید" هانگل توره دیر . بو الفبا قبول ائدیلسه
 تورکیه ده ایشله دیلن معمولی ماشین و جهازلاردا استفاده ائده بیلمه -
 یه جگیسک .

بۇ سببدن بعضی لری (کی گورونور اکثریتده دگیل لر) آذربایجان
 تورکجه سی نین خصوصیتلرینه غریبه بیر اعتناسیزلیقلا ، نتیجه سی نه
 اولور اولسون ، ساده جه و ساده جه تورکیه لاتین الفبا سی نین قبول ائد -
 یلمه سینه طرفدار چیخیر لار . حتی اۇنلار اؤچون ، گورونور ، مسئله ساده جه
 ح حرفی ایلمه ده محدودلا شیر ، q و x (یعنی ق و x) حرفلرینی سی ده
 ایشلتمیر لر . بۇ "لاتین چیلر" نین تورکیه حیرانلیغی یاغین نتیجه -
 نتیجه و ثریر :

بیٹنی آذربایجان لاتین الفبا سینی لایحه سی (۱۹۹۱)

а	Aa	h	Hh	п	Pp
б	Bb	x	Xx	р	Rr
в	Cc	ы	Ii	с	Ss
ч	Çç	и	li	ш	Ss
д	Dd	ж	Jj	т	Tt
е	Ee	к	Kk	у	Uu
ə	Əə	л	Ll	ү	Üü
ф	Ff	м	Mm	в	Vv
г	Qq	н	Nn	ј	Yy
к	Gg	о	Oo	э	Zz
г	Gg	ө	Öö		

HEMVETENLERLE GÖRÜŞ

— Biz Avstriyanın azərbaycanlılar yaşayan üç şəhərində — Vyana, Zalsburg və Grasda 9-günlük səfərdə olduq. Bu vaxt ərzində nümayəndə hey'ətinə daxil olan incəsənət ustaları azərbaycanlılar, türklər, farslar və bir çox başqa xalqların nümayəndələri qarşısında maraqlı konsert programını ilə çıxış etdi, yazıçılar, jurnalistlər, həkimlər isə

Sentyabr ayının 21-də "Veten" Cəmiyyətinin hətə ilə bir qrup ziyalı həkim, yazıçı, incəsənət ustaları Avstriyada yaşayan həmvətənlərlə görüşə gətmişdir. Azərbaycan nümayəndə hey'ətinin, "Veten" Cəmiyyətinin şöbə müdiri İra de Cabbarova səfər bərəsində demişdir:

OHUCULARIN NEZERİNE

ADLARI ÇEKİLEN HEMVETENLER BAREDE ME'LUMATINIZ VARSA LÜTFEN REDAKSIYAMIZA BİLDİRİN.

MANAFOV HESENELİ ATAKIŞI OGLU — cəsrin evvəllərində Guba rayonunun Gümül kəndindən ailəsi ilə birlikdə Türkiyəyə köçüb. Oğlanları Mülküm və Sev

CASIMOV REŞİD REHİM OĞLU — 1917. Şuşa. 1914-də davaya gedib, itkin düşüb. Davadan sonra me'lum olub ki, Almaniya da yaşayır. Ahtarır: anası Meten Esəd

VETEN

Ayrılarımı
kөнül candan?
Azərbaycan,
Azərbaycan!

КАРТИЦА ІАШАЈАН ХЕМВЕТЕНЛӘРІ
АЗӘРБАЈАН МӘДЕНІЙӘТ СЕЛӘСӘСІ
СӨММІЙӘТІНІН (ВЕТЕН) ЧӘМНІВӘТ
ОРҒАНЫ

"ZİYA" GEZETİ

MOSKVA DA fealiyyət göstərən "Ocaq" Azərbaycan Mədəniyyət Cəmiyyətinin buraxdığı qəzet belə adlanır. Qəzetimizin eynəkdaşı Moskva şəhər 33 nömrəli həstəxananın cərrah—stomatologu, "Ocaq" Cəmiyyətinin sədri, "Ziya" qəzetinin redaktoru Səhəb Səyidovla görüşmüş və onunla sorğu sұarmıydır. Ayağı da həmin sorğunu təydidn edirik.

Кўрдўگو موزكیمی "اؤخوجو" عوضینه "اؤهوجو" (1)، "قاسیموف" عوضینه "گاسیموف" حتی "وطن" عوضینه "وطن" دئییهن بئله "لاتین — چیلر"ین دیلینی بلكه تورکیه تورکلری راحت باشا دؤشه جکلر، آنجا ق بۇ معجون دیل بیز آذربایجانلیلارین آجی بیر تېسموندن باشقا بیرشئسی قازانا بیلیمز. ماراقلی دیرکی، نه وقت، کیملر طرفیندن، نه یه اساسلا — ناراق ونه اؤجون نظرده توتولان بۇ الفبانی، همین "اؤدلر یوردو" غزتی بئش — آلتی آی سۇنرا یئنه جزئی "شکلده دگیشدیرمیش و بیر آزانصا فاکلرههک x حرفی نی اۇنا علاوه ائتمیشدیر ! (مثلاً یخین روزنا مەنینه — ۱۹۹۱ / ۵ نمره سینه). آخی اساساً بئله آجی و غریبه تشبئلری "لاتین — چیلیک" و "نظریه چیلیک" آدلاندیرماق اولارمی؟ مگر الفباء بئسارهده مذاکره لر اولوب، قۇرتاریب ونتیجه یه کلیب کی، بئله الفباء ایشلدیلیر؟ و مگر قطعی قرار قبول ائدیلمه دن هرکس ویا گروه اۇز فکرینسه سینه اویغون گلن الفبانی ایشلتمک خقینه مالکدیرمی؟

بیر آزدا الفبا بحثینه آزادلیق ۱

بئله هرج - مرج ایچینده، دئمک اولارکی، الفبا مسئلهسی اجتما - عیتده هله هر طرفلی و دمکراتیک شکلده مذاکره اولونما میشدیر. حرمتلی یازیچی میز آنار ۱۳۶۸ (۱۹۸۹) ایلینده وئردیگی بیر ماحبه سینسده بئله دئییردی: "منیم فکریم و دئییه بیلیرم بیزیم آیدین لارین یوزده ۹۹ - ونون فکری بئله دیرکی، ایندی بیز تئزه دن نه لاتین، نه ده عرب الفبا سینا قاییدا بیلیریک. ... وقتی ایله عرب الفبا سیندان لاتین الفبا سینا کئچمک منیم فکریمجه دوزگون دگیلدی. صونرالایسیندن کیریل (روس) الفبا سینا کئچمک ده دوزگون دگیلدی. آما ایندی بوایش بو تاریخی سهولر اولوب گئدیپ، ایندی تئزه دن قایتماق تئزه سهو اولاردی" (وارلیق، ۱۳۶۸ / ۲ - ۷۳).

وور - توت ایکی ایله آیدین لارین فکری بوقدهر دگیشمیش اولایلیرمی؟ هله او وقتدن بری شامای آذربایجان مطبوعا تیندا چاپ اولونان بوتون مقاله و فکر لردئمک اولار استئناسیز لاتین الفبا سینین لهینه و اسلام الفبا سینین علمیهنه اولموشدور. بو وضعیت هله ده دوام ائدیر. روس الفبا سینای ایسه بیرجه نغرده دئییه سن بو خودر مدافع - انتسین. بسرا و ادعا ائدیلمن آیدین لارین یوزده ۹۹ - و "هارا دادا - بیر؟ بس مین ایلمیک. اسلام الفبا میزا بیزنغرده اولسون طرفدار چیخمیر ویا چیخا بیلیمیر؟ ایکی - اوچ ایل عرضینده هر کسین فکر دگیشدیگی نی یوزده یوز ویا یوزده دوقسان دوققوز لاتینه طرفدار چیخدیگی نی ادعا ائتمک آسان ایش دگیل، بئله بیر ادعا یا اینانما قایسه غیر ممکن دور. روزنامه لرده کنایه ایله بئله یازیرلارکی، "سای لاری آزا ولسادا" بعضی لری عرب الفبا سینا طرفدار چیخیر. صونرا ایسه گویا اولار یسین ایره لی سوردوکلری دلیل لری ردا ائتمگه چالیشیرلار. آنجا ق آیدیسین اولمورکی، نه اوچون همین اسلام الفبا سینا طرفدار لارینین فکر لری اوز - لرینین یازدیگی مقاله و بحث شکلینده مطبوعا تدا چاپ اولونمور.

ائله چیخیرکی، لاتین الفبا سینا قارشی چیخانلار اوچون خصوصی بیر قدغن و سانسور ویا اوزون سانسور واردیر. یگانه استئنا اودورکی "ادبیات غزه تی" ایران آذربایجانینا حصر ائتدیگی بیرجه نمره سینسده استاد جواد هیئتین بو باره ده کی مقاله سینای چاپ ائتمیش و بونسودا، "جنوبا" گؤستریلن "دمکراتیک آنلایش" علامتی کی می تقدیم ائتمیشدیر..

گویا اسلام الفباسینا سادهجه ایران آذربایجانلی لاری طرفدار چیخیرلا
 حال بؤکی شماللی ضیاء لیلارین هامیسی ویا بؤیوک اکثریتی لاتینسه
 طرفدار دیر و گویا اسلام الفباسی سادهجه حرمتلی پاشا زاده کیمسی
 روحانی لرین اؤره گینجه دیر. اکر بئله دیرسه، نه! و چون هرکس آزاد
 صورتده مطبوعات صفحه لریندن استفاده ائدیباؤز مستقل فکری نسی،
 و باشقا فکرلره اعتراضلارینی اساسلان دیرا بیلیمیر؟ بیزیم هویتیمیز-
 بین، ملی و معنوی وارلیغیمیزین، تاریخیمیزین و فرهنگیمیزین آبا ریحی
 شاخص لریندن ببری اولان الفباء مسئله سینه بئله تک طرفلی لیسک،
 تله سیکلک و سطحی لیک روحیه سیاه یا ناشاق، آزاد، گنیش، دقیق، هر
 طرفلی و اوزاق گوروشلو عذاکره لر آبا ریلما دان ونتیجه و ثمره دن،
 اکثریت بونو ایسته بیر، بیز لاتینسه کئچدیک. "دئمک روا دیرمی؟ بؤ
 تجربه نی شمالی آذربایجان خلقی ایکی دفعه یا شامادی می؟

(آردی وار)

رحیم گؤزه ل - تبریز

"محبت آختاریرام"

زامانین قارانلیق کوجه لرینی
 امید (امود) جیراغی ایلا گزیره م ایز- ایز
هآ

بیرجه بیلسه نیز، بیرجه بیلسه نیز
 عصرین انیش- بوخوش یوللاریندا من
 بئله یورولما دان، و دینجه لمه دن
 نیگران - نیگران نه آختاریرام!
 قرارسیز قوش کیمی اوچورام آنجا ق
 کؤنول ده ن - کؤنوله بوداق با بوداق
 ، تا ،

بیغام بیراتک، بیغام بیر قوجاق

محبت ،

محبت آختاریرام من.

يا زان: پرفسور نورالدين رضايف

يا زيميزا كۇچورەن: ج. م. سا. والان

○ مىلى دىل ۋاليفبا

غرىبە دىريۇزايىل بۇنداق قاباق يا زىلمىش سىياحتنا مەلەسەر و
وبدىعى اثرلەر چۇخ جىملى اولدۇغونا باخما ياراق بۇيۇك ھوسلىسىھ و
ما راقلا ۋخۇنورلار. سىياحتى عاليملرويا زىچىلار ۋخۇجونون "الينىدەن"
يا شادىغى ائودن چىخارما ياراق اونون مختليف قطعە ۋ اولكەلرى كزىب
طبيعىتى، اقليمىنى، گۇرۇنوشونو، "عجايىب" بيتكى وحيوان لاريسى،
انسانلار خىمىتىلرىنى، گىمىلرىنى، عادت لرىنى، دارا نىشلارنىسى،
اجتماعى قۇرۇلوشلارنى آزالا اوز كۇزلى ايله گۇرمۇش كىمى غىابىسى
تائىملا لارنىن يگانە كۇمكىسى اولۇردولار. كتابلاردا وئرىلمىش سىندلى
وبدىعى شكىلەر، خرىطەلەر مطالعە سئورلرىن بىلىك سويىپەسىنى دۇولت -
لندىرىب، دويىنا گۇرۇشلرىنى زىگىنلش دىرىلەر. بىر - بىرى ايلسىھ
آمانلىقلا گۇرۇشە بىلن قۇنشۇخلقلر ايسە بۇايشى كتاسىزگ - گۇرە
بىلىردىلەر. ايندى ايسە وضعيت تام دگىشىب، يىئر كۇرەمىز "كىچىلىب"
مىسالىر "آزالىب" قاتارلا، گىمى ايله بىرىنچە گۇنە، طيارە ۋ آوتو -
ماشىنلا بىرىنچە ساعە آزالا دونيا نىن بۇباشىندا ن اۇباشىنا گىتمىك
مۇمكىن اولۇب. كىنوما توقراف (سىنما فىلمى) و تىللويزيون ايله بسۇ
مدت دىققەلرە قەدەر كىچىلىب. دۇيمەنى باسىب دونيا نىن ايسىتىلىن
اولكەسىنە عىانى باخا بىلرسن، آنسىكلوپىدىك (داليرة المعارفى) لغتە
لردن چۇخ شىئى اولۇب اۇخويوب اۇيرە نرسن البتە بۇتون بۇنلارنىن ھامىسى
بىزى احاطە ائدەن ھرىقىە تاشىر گۇستەرىيدىر. مىثلاً وللىر صرف مىلىسى
حساب اولۇنغان استحصالات واسطە ۋ اصول لارى، شىروكندىبىنا لارى نىسىن
قۇرۇلوشو، گىتىم ۋاشو اشيا لارى، معىشتە ايشلەدىلن ائو ۋ ادادانلىغى،
آپاراتلار، جىھازلار بىناملل لىش، ائلە اولۇب كى، اولكە داخىلىندە و
دونىادا مىن كىلومىترلرە يۇل گىدىرسن فرقدەن چۇخ عمومىلىسىك

گۇرورسن، آما بېرىشى سون درەجە آزدگىشىب، بۇملى دىلدىرگرمان
 راسپان، انگليس، آلمان، اسلاويان، تۇرك، عرب، فارس و باشقا گىنىش
 يايىلمىش نە واختسا بېرما يىلمىش بۇگون "دىللىر قۇروبو" ۳ داندىرىلان،
 دىللىرىن اساسىندا يارانمىش لهجەلىرىن اۇنلار جاسى ملى دىلە چئورى -
 لىب، تارىخى كۇكلرو سۇز كۇكلرى حتى گرامما تىك (دستورى) سىستىملىرى
 وائىلمنت لرى (عنصرلىرى) ياغىن اولسا دا بۇدىللىردە سربست دانىشماق
 بىر - بىرىنى آنلاماق حتى چۇخ چتىن لەشىب. يازىدا بدىعى دىلە
 علمى دىلە بوآيرىلما داها دا درىنلەشىب، دئىمەلى، مشتىك كۇكە باغلى
 دىللىر اساسىندا ملى دىللىرىن ياراندىغى وانكشافي بىرنوع چۇخشئىدە
 بىن المللى لشمەنىن عكسىنە يۇنلمىش مئىلە چئورىلىمىشىدەر. ملى
 دىللىردە يارادىلمىش ملى بدىعى و علمى ادبىياتىن نۇغلىرى سرتلىه
 آرتىمىشىدەر.

سياسى و اقتصا دى علاقەلىرىن گىنىشلىنمەسى حتى سرحدلىرىنى
 گۇمروكون بېرچوخ اۆلكەلردە يۇخ درەجەسىنە يىتتىرىلدىگىنىن دىلە
 تا شىرى اولما مىشىدەر. بعضى علمى اصطلاح لارىن وعادى سۇزلىرىن بىن -
 المللى لىكى ملى دىللىرىن ملى لىكىنى دە يىشىدېر مىر فرانسىز و انگلىس
 دىللىرىندە، روس و پولياك (لەستان) دىللىرىندە، آذربايجان و قىرغىز
 دىللىرىندە سۇز كۇكلرىنىن اكشربىتىنىن عىنى لىگىنە بو دىللىرىن بىر
 دىل سىستىمىنە عا ئا ولدوغونا باخما يراق، خصوصى حاضىرلىغى و
 وردىش اولما دان بىر - بىرىنى آنلاماق، دانىشماق چتىن، اوخوما قسا
 يازىشماق سا مومكىنسىز اۆلوب. دىلە ملى لشمە، حىياتىن بىرچوخ
 ساحەلىرىنە عا ئا ئىلمىتلردە ايسە بىن المللىشە يعنى پارالل
 انكشافا ئدەن دىفرئىسىا فرقلنمە و ائىنتقراسىا (بۇتونلشمە) - ياسا -
 خىنلاشما، عىنى لشمە مئىللىرى آشكارا و انكارا ئىدىلمىزدى. تارىخى
 اساسلانا راق بو مئىللىن گىت - گىتە درىنلەشە چكىنى گۇزلەك لازىم دىر
 ملى دىللىر انكشافدا بىر. نە واقتسا عربلىرىن انگلىسچە يە، چىن لى
 لرىن فارسجا يا، آلمانلارىن روسجا يا كىچە چكلىرى فىكىرى گولونىچ و
 چىنگ حسابا ئىدىلمە لىدېر كىچمىش سوئا تىق كىمى مركزلشمىش روس
 دىلىنى ملتلا آراسى اۇنسىيىت دىلى كىمى رسمى لىدېر مىش و بۇنى
 قانولاشدىرماغا زورلا ابدى لىدېر مە يە چالېشمىش بىرا اۆلكە دە ملت لرىن
 و دىللىرىن واقتسا بىرلەشە چكى اىدىياسى بۇگون آنجا ق آجى گولوش

دوْغۇرور .

بۇبا خېمدان بېر مېشلەيە طوخونماغا بۇيۇك احتيا چوار . آذربا -
بجانا قونشولمت لرين باسوادسوييه آشاغي يادا قاطى شۇونيسست
ملتجىلىك روحو چوخ بۇككمك اولان نماينده لرى تكجه صحبتده دئىلل
يازىدادا شوت اثتمك ايسته بىرلركى، آذربا بجان خلقى وديلى يۇخدۇر
آذربا بجاندا باشا يانلارگويا بۇرا يا گلمه دىرلر . وديل گتيريلمە تۇرك
ديليدير . بورادا حقيقت اثلمثنت لرى وار . دوْغۇردان دا طوربا غيمي -
زين ، اۇلكه ميزين ، آدى آذربا بجان دىر وديليميز تورك دىللىرى قوروپونا
داخيلدير . فيكبر يميزجه بو داياز بريميتيو (ابتدائى) منطيقه اساس -
لانا راق روس ، اوكرائنا ، بيلاروس ، پولياك ، (لهستان) بولغار ، سلوويياك
ديللىرىنى انكارا ئديب اولنلارين دىلىنى سلۇويان دىلى آدلانديرماق
هئچ ده دوزگون اولماز . ملت لرين هاردان - هارايانه وقت كۇجوب
گلدىگىنى ادعا ائده رهك دونيانين آلت اوست ائله نيب يئنىدن بۇلۇ -
نوب سھمانا مالىنماسى كيمي جفنگ عقلدن ، رثالليقدان اوزاق بىر
فيكره اساسلانا ريقسا گىرهك فرانسىلارى ، شمالى هندوستانا ، عرب لرى
عرب پاريم آداسينا ، ارمنى لرى مئسۇپا تامبيا ، روسلارى شمالى
آوروپا يا كۇچورولمەلى اولاردى ، آمريكا و آستراليا انگليس لردن ،
اسپانلاردان ، و اولنارلابا شقا ملت لردن تمپزلنمەلى اولاردىلار . بئلسه
منطقىز "علمى" تكليف لره و خيال بىرست ساختا لاشدير ييجىلار بىن اۇز
ملتجى شۇونيسست روحلارينا اويغون قوراشدير دىقلارى گۆلمەلى تاريخى
خرىطه لره گۆره اراضى ادعاسينا دۇشنلرين آرزولارى اگريئيرىن -
يئتيريله بىلسئيدى بۇ بۇتون بشرىتتين ودونيا ميزين دا غىليب يئنى -
دن قۇرولماسينا سبب اولاردى .

تورك دىللى خلقلر قۇرورپونا داخيل اولان بۇاۇلكه ده هميشه
اۇلدوقلارى بىرئىچە مين ايللىكلره اۇلچولن قديمدن ياشا دىقلارى
مئسله سينه گلدىكده بۇاصل تاريخچىلر ، آرخئولوقلار (باستانشنا سىلار)
اوچون چوخدان آيدىندىر . اۇزلىرىنه بالاندان تاريخ وخرىطه اويدورا -
نلارا اۇتانا دىن وچكىنمەدن فاكئلارى ساختا لاشديرما غا چاليشانلارا
تاريخ گوله جكدير . آنا دولودان باشلامىش آلتى لارا قده رآذربا بجاندا
داخيل اولماقلا بۇيوك بىر منطقه ده تورك خلقلرى نين هئچ كسىن سىله
بىلمەيه جكى درين كۇك لرى وتا ريخى يىزلىرى واردىر . بۇا يىزلىر قايا

رسم‌لرین ده ، کورقانلاردا ، قدیم قبرستانلاردا ، ۲۵۰۰ - ۱۳۰۰ یلیلیک
 یا زیلی ادبیاتدا ، داغ ، چای ، شهر ، طایفا آدلایندا یا شاییرلار .
 "ارمنی" وارمنستان سؤزلری ارمنی دیلینه عاقددئیسسل و
 ارمنستان هئچده اوزاق قدیمدن "های آدلانان ارمنی‌لرین طورپا غی
 دئیل . گورجوستان و "گورجو" سؤزو (روسجا "قروزین") ده کارتوتللیری
) خریستانلیغی قبول اشدیکلری واختدان و مقدس
 کئورگسینین آدیندان گوتورولموشدور .

آنجا ق بونلارا اسالانلاراق گورجولری وارمنی‌لری ائله‌جه‌ده
 گویا ۶۰۰ - ۷۰۰ ایل قاباق اورتا آسیادان گلیمیش تورکلری (یعنی
 آذربایجانلیلاری) وطن‌سیز حساب ائتمک اولماز . هارادان نه واقعت
 گلدیکلرینه باخمایاراق ارمنی‌لرین ده ، گورجولرین ده ، آذربایجانلی -
 لارین دا ارمنستاندا و آذربایجاندا و گورجوستاندا مین ایللردن بیری
 ابدی قونشوکیمی یا شادیقلازی اصلینده ثبوت طلب ائله میر . جمعیی
 ۶۵ - ۱۷۰ ایل قاباق قوراشدیریلیمیش "داغلیق قاراباغ" یسه هئجواقت
 ارمنی‌لرین اولما ییب . او بیئرین صاحب‌لری خریستیان اقوانلار ارمنی
 اولموش اولسایدی مئسروپ ماشتوسه ۱۵۰۰ ایل بوندان قاباق ارمنی
 ایفباسی ایله یاناشی اقوان ایفباسینی - داها بیر ارمنی ایفبا -
 سینی یاراتما زدی . بو یوک عالیم ، بیرخالقا ایکی ایفبا یارادارمی؟
 اقوان کیلیسه‌سینین سه جمعیی ۱۶۰ - ۱۷۰ ایل بوندان قاباق (۱۸۳۰ -
 نجوا ییللرده) گریگوریا ن کیلیسه‌سینه بیرلشدیریلدی ده هامی
 معلوم دورومقصدی ده آیدیندیر . بو گونکو حادثه‌لرین کؤکو چوخدان
 قویولوب

بوتون بونلاردان سونرا اگر ارمنی ملت‌لرینین صایقلاما
 ایده یالارینا گوره آذربایجان تورکلرینین اولدوغو نو بیر آنلیغ
 دوزگون کیمی قبول ائتسه بیدیک ده بئله ۳۰ میلیونلوق بیر خلقین مین
 ایللردن بیری جنوبلو ، شماللی ییغما میا شادینا بندیک‌طورپا غی ونون
 وطنی اولدوغونو انکار ائتمک اولما زدی .

نتیجه‌ده بو اولما ایدیرکی ، قدیم آذربایجان تورکلرینین بیر
 باشا وارشی اولان آذربایجان ملت‌وار ، ونون اولکسه‌سی آذربایجان دیر
 و اساس دیلی ده تورک دیللری قوروپونا منصوب آذربایجان دیلیدی .
 باشقا دیلله ده دانیشان ، همیشه آذربایجاندا یا شامیش خلقلری

نماینده لریده آذربایجان و پنداشلاریدیرلر، اؤنوتماق اولما زکسی، ارمنستاندان باشقا دونیادا تک بیرجه ملتین یاشادیغی اولکده یوخدور یا دا چوخ آزدیر .

معلوم دورکی، ملی دیل ملتین اساس و دگیشمز علامتیدیر، آمریکا "ملتی" مستثنی لیق تشکیل ائدیر (اصلینده آمریکا نلامت دئیل مختلف ملتترین قاتیشیق طوپلوسودور) و دونیا یا نمونه معیار اولابیلیمز . انساننی باشقا جانلیلاردان فرقلندیره ان اساس علامت انسان سویه لی شعورونو (منجه حیوانلاردا دا هانسی سویه ده سه شعور وار) مادی- لشدیریب سسله و سسلردن یارانان سؤزلره و اونلارین رمزلی یسه (حرف لر، اشالر، شکیللر) نقل ائلمک باشقا بیر سو بیئتکه چا تدمراق امکانیدیر، یعنی دیلدیر، انسانلارین عائله لر، طایفالر، بیر ائللیر، ملت لرو بشریت سویه لریده بیرلشمه لرینی وقارشلیقلی علاقه لرینی تآمین ائده ن یگانه اجرا واسطه سی دیل و دیل لردیر، دیلی ملتدن ملت ی دیلدن آیری تصور ائلمک مومکین دئیل. همده گورونورکی، دیل فعال دیر . جانلیدیر دوشونجه نین محصولو اول- اولا اؤنؤ زنگینلشدیریر، خصوصی - لشدیریر .

شبت اولونموش دورکی، نورمال حالدا انسانین ملی دیلی اولان آنادیلی دوشونجه نی و معنویاتین فورمالاشما سیندا باشقا دیل لردن فرقله نن مستثنی بیر رول اوینا ییر . ان بویوک صنعتکارین باشقا دیله چئویردیگی ، بایاتی آذربایجانلی یا (اگر اونون روحو، معنویتسی آذربایجانلی یا مخصوصدورسا) کؤزله نیلن ائموسیونال تآشیری گؤسته ره بیلیمیر . موسیقیده بئله دیر . موغاملارین ائموسیونال تآشیری آنجاق همین موسیقی دیلینی بیلنلره چاتیر . حتی بیر ملتین ایکی نماینده سی نین بیری "یانیق کرمی" نی اوبیری سه گاهی داها تآشیرلی حساب ائدیر و دویور . آذربایجان موسیقیسی و صنعتیندن حظ آلماق اوچون دوشونجه - نین قاورا مانین خلقین اؤز ملی صنعت دیلینده و روحوندا فورمالاشما ی طلب اولونور باشقا ملت لراؤچون ده بؤ بئله دیر . بؤباره ده سون درجه ماراقلی بیر علمی فاکتا مراجعت ائتمک ایستردیم .

ژاپن عالیم لری نین آپاردیغی دقیق علمی تدقیقا تـــــــلار گؤستر میشدیرکی، ژاپن ملی محیطینده دؤغولوب بؤیوموش شخصلریـــــــن بئینینده ساغ و صول یاریم کوره لری، فونکسی سی آروپا لیلار لامقا یسه ده

یثربنی دگیشمیشدیر. صول طرف مجرد و منطقی قا وراما عوضینه بدیعـی صورتلی (اؤبرازلی) تفکرو اداره اشدیر. ماغ ایسه عکسینه .
آوروپادا دوغولموش بؤیوموش، ژاپن دیلیندهن و صنعتیندهن
آیرلمیش اوشاقلاردا ایسه بئینین بو فونکسیاسی آوروپا تیپلی
فورمالاشیر. مشهور تورک پئشی خیا ترو پیخییولوق و آرخان صونقار "دیپل
و دوشونجه" کتا بیندا همین نتیجه یه گلیب، اؤنونلا یستا نهولداکی
گؤروشومه (کتا بین اؤنجه دن اوخوموشدوم) بو نتیجه یه ژاپن لاردان
خبری اولمادان گلدیگینی بیلدیم .

عمومیتله هر خلقین اؤزونون ملی صنعت و موسیقی دیلی نیسن
اولما سینی هامی حس اشدیر. ائله بونا گؤرده ملی دیل و آنا دیلی و ملی
مدنیت نمونه لری ایسه دوغما آدلاندیریلیرلار. وشبهه سیز خلقین تمام
اکثریتی اوچون داها یاخینلیغی ساها آنلاشیقلی و اوره یه یاتیملیـ
لیغی ایله سنجیلیر .

سون زامانلار آذربایجانلیلارین هامیسی ماراقلاندیران ایفبا
مسئله سینده بومعیارلا یاخینلاشماق لازیمدیر .

ایکیرمینجی عصرین اوللرینده سنجیب قبول ائله دیگیمیـ
سونرالار معلوم سببلر اؤچون دان کیریل ایفبا سی ایله عوض ائدیلمیش
لاتین ایفبا سینا قایتمیش منه ائله گلیرکی، بوتون خلقین تام اکثرـ
یتی نین اؤره بیندندیر .

تأسفکی، بعضیلری بونونلا راضی دئیلرونه اؤچون سؤالینسی
قویورلار؟ لاتین ایفبا سی کیریل ایفبا سیندان گؤزه للیگی، یازیلیش
و اوخونوشونون آسانلیغی ایله فرقلنمکله برابر بیزه عموم دونیـ
ایمقوه رما تیکا سیستم لرینده کومپیوتئرلرو اؤنیللیکلر دؤورونـ
بو ایفبا اساسیندا کومپیوتئر پروگرام لاریندان گئنیش استفاده یسه
یول آجا قادیر. جوخ دیلی کومپیوتئر لغت لردن و کتا بلعت لردن،
تئلفوکسلار، تئللئتا پ لاردان استفاده ائده بیلک شرا ططی یارادا جاـ
قدیر. لاتین گرافیکا سیندا ایشله یین نشر یا تجی لار بر میزا خارجی دیل لـ
یازیلار و کتا بلار چاپی جوخ آسانلاشا قادیر .

هئج بیروقت اؤنونما یا جا غیمیز جنوبلوقاردا شلاریمیزیـ
اؤخوموشلاری ایله ده بوالیفبا دا آسانلیقلا یازیشا بیلهریک، چونکی
جوخ تأسفکی، هله لیک اؤنلار آنا دیلینده تحصیل آلیرلار، آما خارجی

دیلردن بیرینی مطلق بیلیرلر ولاتین الیفبا سینا بلد دیرلر. بیزهئج
واقت مدنیتیمیزه مینا یل خدمت ائتمیش عرب سیستمی الیفبا نی تام
آتماق فیکیرینده اولما میثیق، اونون ایکنجی الیفبا کیمی اؤیرن -
میثیق، ایشلتمیشک وبونو داوام ائتدیرمه لی بیک، شرق واسلام
دونباسینا معین معنادا باغلیلیغیمیزی اونوتما لی دئیلیک .

لاتین الیفبا سینا قایتما غی "پانتورکیزم" آدلاندیرانلارا ونودو -
رلارکی، وقتی ایله تورکیه لاتین قرافیکا سینا بیزده ن سونرا کئچیب بیز
اؤزوموزه قایداریق و بو دؤنوشون فایدالی جهت لریندن بیی سرده
تورکیه ده بوسیتملی یارانمیش چوخ بویوک علمی ویدیعی ادبیاتدا
استفاده سینین آساشما سی دیر. بوالیفبا یا قایتما قلا دونیا خلق لری
ایجه ریسینده بیزه عمومی کؤکسوی، دلیل، دین، تاریخ و مدنیست
باخیمیندان ان یاخینی اولان تورکیه و ایرانلا علاقه لریمیزین داها دا
سیخلاشما غینا وبونون هراؤلکه اوچون سون درجه ده فایدالی
اولا غینا شبهه یؤخدور .

بئله لیکله، بیزجه ملتی دیندن آیری تصور ائتمک کیمی ده دیلی ده
اونو ان آسان یول ایله تام جانشدیران، سسلندیره ن اویره نیلمه سی -
نه و انکشافینا امکان یارادان الیفبا دان آیری دوشونمک اولما ز
دونیا دان گئنیش تائمین الیفبا میزین بوظلملره جاواب وئره جه بیینه
اوره کدن اینا نیریق .

بیز بوباره ده حرمتلی دوستوموز پرفسور نورالدین رضایف له عینسی
فیکیرده دگیلیک. بیزه گؤره بیزی کؤکوموزه قایتاران و مینا یلیک
مدنیتیمیزی قازاندیران و اونو محافظه ائده ن الفباء آنجا ق اسلام
الفباسی یعنی (اسکی تورکجه) دیر لاتین الفباسی نی آنجا ق ایکنجی
درجه ده اؤگرنمک و دونیا ایله علاقه ساغلاما ق اوچون ضروری صا یا
بیلهریک . وارلیق .

وطندىن اۇزاقلاردا ويا بۇغۇلمويان س(1)

● الماس ايلديريم

اي منى گۆل قوينوندا دۇغۇران،
غميرىمى گۆز ياشىلە بۇغۇران،
بىشى يىمدە لايلالام چاغيران،
آذربايجان، منىم باختىسىز آنام اوى
نىچە ايلدير حسرتىنلە باننام اوى...

سلام دىشم، روزگار آليىب گىتىرسە،
آغرى داغدان آلا گۆزو اۇتۇرسە،
گۆرسە سىمى گۆي خزرە بىشتىرسە،
خزر جۇشۇب زنجىرىنى قىرسا اوى
خۇكم ائتسە بۇسرم گىدىش دۇرسا اوى

خبر آلام موغانىمدان، مىلىمدن،
نازلى باكىم، اولفت قۇخان گۆلومدن،
كىم دىش، كىم، آدى دۇشوب دىلىمدن،
آذربايجان منىم ائشسىز يۇردوم اوى
اۆلمز عشقىم، ايجىمدەكى دردىم اوى .

بىرىنچە ايل بۇندان اول الماس ايلديريم آدىلى وطن پرور، ملي
روحلو بىر شاعرىمىزىن اولدۇغوندىن خبرسىزايديك. اما دىشمك اولما -
زدىكى، اۇنو آذربايجاندا هئچ كس تانىمىردى، تانىلار و رايدي لىكن
اونلار الماس ايلديريم آنلايشىنى اۇزلىرى يله آپاژدىلار و اۇندىن
بىر كلىمدە بحث ائتمەدىلر. خصوصاً شاعر بولداشلارى اۇنو وطنسى
آذربايجاندا چاپ ائتىدىرمك تشبۇنلە اولمادىلار و اۇنون آدىنىسن
اۇستوندىن سكوئلا كئجدىلر .

بۇنۇن دا سېىي آيىدىن آيىدى او، چوخ استىلدا دلىشا عرابىدى، چوخ شاعر - لرى كۇلگەدە قۇيا بىلىردى، ھمدە اۇنۇن بىدبخت طالعى اوچون سۇچلارى واردى. بس نىجە اولدۇكى، جا وىدى، مۇشفيقى، احمد جوادى وبۇنۇن كىمىسى مىلى شاعرلىرىمىزى تانىدىغىمىز حالدا آلماس ايلدىرىمى دۇيما ميشيق بۇنا باشقا بىرسىب آلماس ايلدىرىمىن داها جۇشقۇنلوغو، داها قۇرخماز لىفى، داها زياده وطن سئوهرلىكى اولمۇشودور.

بۇنۇنلادا اۇنۇ داها اشركن قۇرخۇلو بىير دۇشمن كىمى دۇغما بۇردوندا ن قۇپارغىب دىدەرگىن مالمىشلارا و لجه داغىستانا اوردان دا توركمىستانا سۇرگون اشتمىش دىلركى، اۇنۇن چشمه كىمى چاغلىان سە - سىنى سۇدور سۇنۇنلار. او حسرت، نىسكىل دولۇنغمەلر بىلە بۇلمول كىمى اۇتركن بىير برک چكىلمىش پردەلر بىن آرخا سىندا ن اۇنۇن مفرور، عىبن زاماندا ياغىب، ياندىران، اينجه پۇشتىك سەسىنى اشىدە بىلمە ميشىكە حالبوكى بۇ وقت او، انسان قلىبىنى دئشىب كىچن، اۇنۇ رقتە كىتېرەن و كۇزيا شلارى تۇكدۇرەن شعرلر بازىردى. او وطندىن اوزاقلاردا كۇزلىرىنى دونيا يا ابدى بۇمدو رۇحو ايسە دۇغما وطنده آذربايجاندا قالدى (۲)

قانادىم يۇخ، اۇچوب گلسم ياغانا ،
سىننەدىكى شاهين لره اشش اولسام .
يادا مفرور بىير قارظالين قۇندۇغو،
كۇكسونده بىير عصر دىدە داش اولسام .

كۇك بىير بۇلود اولوب سنده گرلىسم،
طورپاق اولوب آياغىنا سربلىسم،
بىير گۇل اولوب سىندا ن اۇترو درىلىسم،
يا اوچونون شكارى بىير قۇش اولسام ،
باغىب دۇرسام اوزاق - اوزاق ايزلره ،
قولاق وئرسم سنى آنان سۇزلره ،
حسرتىنلە بۇلودلانان كۇزلىره ،
سندا ن آخان بىير داملاجىق يا ش اولسام .

چېچكلى قوينوندا بېرىبا غچا تېكىدىم ،
سۇلاما غچون گۆز يا شلارى تۇكسىدوم ،
گىشە - گۆنوز امەيىنى من چكىدىم ،
يۆلدۇ مېوەسىنى بېتللر ، آ دا غلار .

نەدن كۆسگۈن يا خا نداكى بولبوللر ؟
نئردە ؟ منە لايللا چالان اؤدىللىر
من سىلنىم ، ائللر ، ائللر ، آى ائللر ! ...
عكس صدا گلير ائللر ، آ دا غلار .

سۇيلە نەدن دلى كۆروم جا غلاما ز
ايچىندن جوشوب اۆز گۆنونه آ غلاما ز
گۆى موغانىم نەدن يا شىل با غلاما ز
دردىلى مېدىر اؤ گۆى گۆللر آ دا غلار ! ...

سۇيلە نەدن شا هدا غلارى يا سلى دېر ،
كۆكسۆندەكى قىلىنچ ، قالخان پالى دېر ،
شاعرلىرىن نەدن حزين سلى دېر ،
غريب سازدا قىرىق تئلر آ دا غلار ! ...

آ دا غلار ، آ دا غلار ، سۇيلە آ دا غلار ،
اؤلورمو آشنالىق بۇيلە آ دا غلار ؟
يا مان گونو يا خشى ائىلە آ دا غلار ،
سنە قۇربان بو كۆنوللر آ دا غلار .

سورمىون كىملىردەنم ،
هارالىيام ، آ دوستلار .
كۆنۆلدىن فىرتىنالى
وۇرولويام آ دوستلار .
قىزىل بېر قۇرشون آلدىم
يارالىيام آ دوستلار .

جۇورونە تابا ئىدە رىسم
دا غلارى دەلەجەيم
قۇربان قىبول ئىدە رىسە
يۇلوندا اۇلەجەيم

دەيمەيمىن، سىزدەيمەيمىن
من قىلبىمدن داغلىيام
من دونىيا يا اۆن وئىرەن
آلتايلارىن اۇغلىيام
اۇطورپا قدا دۇغولدىم
اۇطورپاغا باغلىيام

اىستەم بىريا بانجى

كۆز تىكسىن بىر داشىنا
يول وئىر، يول وئىر قونا بىم

اودا غلارىن باشىنا

اى يول لارا اوزاقدان

حسرتىنى چكىدى بىم

اۇغروندا گىزلى، گىزلى

كۆز ياشلارى تۇكدۇيۇم

نەدىنسىز طالعه

بىلە بۇيۇن بۆكدۇيۇم

كۆزۇممۇ كۆر؟

قولۇمدا قوتىمى يوخىمىم

ھاردا سان اى كىچمىشىم

كل قىلبىمە آخ منىم

سندە اۇتوب كىچدى ۲۴ ياشىم
بىر زامان بلادان چىخمادى باشىم
سن اۆلدۇن ھەمدىمىم، دىردىلى يۇلداشىم
لايلالار سۇيلەدىن مانا الوداع
من سنەيا دىشىل اۆزىبىر اۇغولدىم
اۆز قانىندان، گول ياخاندان دۇغولدىم
گونا ھىم، جاندىدىم سنە، قوۋولدىم
آجىمادىم بۇقۇرباننا السوداع

يۇخ اۆلدۇن چىنرە كىندى كۆزلىردن،

باشىم كىشتى تىر بىنەلى اىزلىردن،

كىم نە آنلار، بۇچارپاشىق سۆزلىردن؟ . . .

بۇنلار بىر خا طرات مانا الوداع

بىر زامان قوينۇندا من دەيا شادىم

سۇقاقدان (كوجە) سۇقا قاسلىندى آدىم

بىلىم سۇنەجكىمى سنەكى يادىم ؟

بىلكە، بىلكە، بىلكە بىردە دۇنم سانا الوداع

كىچدى باھار، بىيتدى قىش،

اۇ، داغلارى قاش آلدى

دۇغما ئلدىن بىر خىر آلاما دىم نىشلىەيمىم

نىشلىەيمىم، باخىمىم ،

باخىم يۇلارا كۆزلىرىمى ياش آلدى .

من اۇ بۇردون يۇلچوسواؤلاما دىم نىشلىەيمىم

الوداع اى مشفىق آنا الوداع

بۇ آندا قىلبىمدە نەدرىن غم وار

اىچىمدە بىرسىزى، كۆزۇمدە نم وار

الوداع اى مشفىق آنا الوداع

گزیب، گزیب دولاشدیم دونیا نی سرخوش کیمی
بوخ اولاسی یا دائلده هریشرمنه بوش کیمی
چیریبینا راق دیدیشدیم یا رالی بیرقوش کیمی
دینجهله جک، بیر یووا بولامادیم نئیله ییم.

آه او وطن او یوردوم، ائشسیر جنت بیر اولکه
اونسوز نئیله یا شاماق منجه ایرنج بیرلکه
اونسوزنه وار افسانه، اونسوز جیسمیم بیر کؤلکه
اونسوز خلقتدن الهام آلامادیم نئیله ییم.

وئربین منه یوردومو چراغ اولسون، داغ اولسون
آیا خلاریمدا زنجیر دوشدویوم بیر آغ اولسون
من اولرسم یولوندا سئونلری ماغ اولسون
اوزومو طورباغینا سوره نمه دیم نئیله ییم
کلیب یا شیل قوینونا گیرنمه دیم نئیله ییم.

-
- ۱- باکی را دیوسوندا ن و ولدورولان بیرکاست دن یا زی یا آلینمیشدیر .
 - ۲- الماس ایلدییریم تورکمئنستاندا سورگون حالیندا یا شارکن کا، گه،
ب طرفندن همکارلیغا دعوت ایدلمیش فقط. عکس تقدیرده اولومه محکوم
اولا غینى آنلایان شاعر خراسانا قاجمیش و اورادا شاهین امنیست
ما مورلازی طرفندن روس- کومونیست جاسوسی شبهه سیله جیس ائدیله رهک
اعتراف آلماق اوچون ایشکنجه وئریلمیش. بالآخره شاعرین گنا هسیز
اولدوغو آنلاشیلاراق آزاد بوراخیلمیشدیر. الماس ایلدییریم ایراندا ن
تورکیه یه گئدیپ اورادا یئرلشمیش و عمرؤنون صونونا قسدهر اورانا
قالمیشدیر. شاعر ۱۹۵۳ ده وفات ائتمیشدیر.
 - الماس ایلدییرمین شعرکتا بی تورکیه ده وشایدباکی دا چاپ ائد-
یلمیشدیر. الیمیزه چاتینجا اونون حقنده داها تفصیلاتلی یا زاجاغیق.

از: اسما عمل بردپور

قاصی باز نسسه دادگسری

میرزا علی هیئت

آقای اسما عمل -
بردپور سرچال مرحوم
میرزا علی هیئت را صمیمی
نامه‌ای برای اشخاص
ارسال نموده و بعد از کلمه
کوتاهی خواسته است عن
آزاد رمله و ارنس حاب

علی هیئت از پیشروان مشروطیت

ما نتم، آقای بردپور از دوستان بسیار نزدیک اشخاص بودیم
برادرم آقای مصطفی هیئت و خانواده هیئت می‌باشد سابقه دوستی ما از
۱۳۱۲ یعنی هشتاد و سه ساله و هم تباری، هم مدرسه بودیم شروع شده و
سه مرور به برادری رسیده‌ولی علی‌رغم خدائی های زمانی و مکانی
هرگز سا مل مرور زمان شده است.

انسان ارتضات با کدامین، سخام، مبارز دادگسری و از اشعار
دستگاه فضائی کشور ما است. بردپور مردی مدین با ایمان، جوان خواهد
مردم دوست و حق پرست است. گمانیکه در ده سال گذشته در دادگسری
خدمت کرده و با ده‌ها تریستی با انسان سروکار داشته و از نزدیک آسنا -
نی پیدا کرده‌اند بخوبی میدانند که این را دمرد و ارسند از سواد
رورکار ما است او در ماک، درسی عمل، حق و حو تریستی سعه (سرو)
واقعی مولای خودا مرمومان است. آقای بردپور بعد از سروری انقلاب
طرف رهبران انقلاب اسلامی ایران به سمت دادستان انقلاب برگزیده دولتی

بخاطر خصوصیات اخلاقی اش دو هفته بعداً استعفا داد. اینک متن نامه ایشان:

برادر عزیز آقای دکتر جواد هیئت

پس از سلام عرض مبرساند مجله وارلسق که تحت مدیریت است و امتیاز آن جناب است اقدام به معرفی مشاهیر آذربایجان و رجال علمی اجتماعی، سیاسی برخوردار شده از سرزمین شجاعت و وطن پرستی را به هم میهنان میهنانساند. ولی تا بحال نامی از مرحوم علی هیئت رضوان الله تعالی علیه پدر با تقوی و بزرگواریتان نبرده است در حالی که در مجله حقوق مردم (شماره ۳۷ و ۳۸) مرحوم علی اصغر شریف که خود نیز مستشار دادگاه عالی انتظامی وقاضی شریفی بود ضمن معرفی روسای دیوان عالی کشور بیوگرافی مرحوم آقا (علی هیئت) را نیز مرقوم داشته اند و اخیراً نیز شماره هشتم مجله عماد (تحت نظر حجت الاسلام عماد) در دیماه ۶۹ بشرح حال پنجمین دادستان کل و ششمین رئیس دیوان عالی کشور را بخوانندگان عرضه کرده است. اینک جا دارد که از آن برادر عزیز — بخوام که جوئیفه ای که در قبایل خوانندگان مجله دارید اقدام و شرح حال مرحوم علی هیئت مجسمه تقوی و دانشمند جامع را اگر چه پدر شماست (شما باید به فرزندی ایشان افتخار کنید) درج نمایند.

یکی از قوی ترین و عالیترین الگوهای زندگانیم مرحوم آقا (علی هیئت) بودند که از سن ۱۳ سالگی که دبیرستان را شروع کردم ناخودآگاه تحت تاثیر اعمال و کردار و گفتار متقین آن مرحوم واقع و بحق باید بگویم اگر امروز اعتقادات سالمی داشته باشم، هفتاد درصدش را مدیون انعکاس شونده ها و دیدگاه های آن مرحوم می باشم و انصافاً و وجداناً اگر بگویم مرحوم آقا پدر روحانی حقیق بود سخن بگزاره نگفته ام اینک اجازه می خواهم از شنیده ها و دیده های عمر پر برکت و متقیانه آن مرحوم اختصاراً برشته تحریر در آورم. مرحوم آقا فرزند میرزا تقی خان که از ما موریین عالی مقام دربار محمد علی میرزای قاجار ولیعهد و از اعیان فاضل تبریز بود در سال ۱۳۰۰ قمری در تبریز پایه عرصه وجود گذاشت. مرحوم آقا ضمن تحصیل علوم جدید در مدرسه لقمانیه تبریز مقدمات معارف اسلامی و صرف و نحو مسانی بیان را نزد معلمین خصوصی آموزش دید و چون حافظه فوق العاده تیزی داشتند که حتی تا اواخر عمر نیز محسوس بود. در ۱۶ سالگی دوره سطح را پایان داد و بطوریکه کتاب

"رجال آذربایجان در عصر مشروطیت" حاکی است در آن ایام 'عیان و اشراف روی ایمان و اعتقادات مذهبی سعی داشتند یکی از فرزندان خود را برای تحصیل معارف اسلامی به کسوت روحانیت درآوردند از این و مرحوم میرزا تقیخان فرزند ارشد خود را به نجف اعزام و نامبرده در محضر آخوند ملا محمد کاظم خراسانی مرجع وقت و شریعت اصفهانی به تحصیل فقه و اصول پرداخت تا بدرجه استنباط رسیده و مناسبتاً نزد شیخ احمد شیرازی در فلسفه و حکمت، آنجنابان پیشرفت از خود نشان داد که از حاملین میرز حوزة نجف گردید.

مرحوم آقا در کنارتحصیلات حوزهای به مطالعه و تعلیم زبان فرانسه، ریاضیات فیزیک و شیمی و علم هیئت نیز همت گمارد. فراموش نمیکنم که در سال دوم دبیرستان با مصطفیخان برادر تان که همدرس بودم گاهی که در فهم قضایای هندسه گنگ میماندم مرحوم آقا حاضرالذهن توضیح میفرمودند.

مرحوم آقا (علی هیئت) علت العلیل رفتن نجف را خوا بی که از مولی الموحدین امیرالمومنین علی علیه السلام دیده بودند بدین شرح بیان میفرمودند:

در هفده سالگی شبی خود را در عالم روبا حضور مولی میبیند و مولی تحصیل فقه و اصول را به ایشان توصیه میفرماید و بنده مرحوم آقا در نجف سه مسأله سیاسی و اجتماعی اسلام و مسلمین نیز عنایت داشته و از مطالعه مطبوعات مصر و لبنان و اسلامبول غافل نبوده و از جریانهای سیاسی و اجتماعی مرتباً کسب اطلاع نموده است.

در این ایام در ایران مشروطیت اعلام و علما و زعمای حوزة نجف چون مرحوم آخوند محمد کاظم خراسانی و حاج آقا حسین نائینی و حاج شیخ عبدالله مازندرانی از این نهضت طرفدار و پشتیبانی میکردند علمای حوزة برای تقویت معنوی از مشروطیت و اصلاح روابط علمای آذربایجان با مشروطه خواهان و تجهیز و تشویق عشا یر غرب کشور به نفع مشروطیت و بر ضداستبداد و سلاله دوله لازم دیدند هیئتی از علمای آشنا به مقتضیات روز به ایران اعزام دارند. این هیئت را که علمای نسبتاً مسن اکثریت آنرا تشکیل میدادند تحت ریاست آقا جوان بیست و چند ساله به ایران اعزام و این ماموریت مهم که از حوادث برجسته تاریخ زندگانی مرحوم آقا است موجب شهرت بزرگی شد که بالاخره به مناسبت ریاست آن هیئت به "هیئت"

مشهور و بعدها این لقب نام خانوادگی آن مرحوم شد.

علی هبیت در لباس قضاوت

هیئت بس از موفقیت جتم-
گیری که در تبریز بدست
آورد عازم اسلامبول و
بیروت و مصر شد و از مصر به
نجف مراجعت و اجازت
اجتهاد گرفت.

بعد از خاتمه جنگ
بین الملل اول مرحوم آقا
از نجف به تبریز آمد و به
تدریس و اصلاح روابط
علماء با آزادبخواهان
پرداخت و در انجام این
مهم موفقیت قابل ملاحظه
داشت.

در سال ۱۳۰۶ شمسی
وزیر وقت عدلیه مرحوم
آقا را بکار قضائی دعوت
نمود ضمن قبول دعوت
به ریاست تشکیلات قضائی

غرب (همدان و کرمانشاه) منصوب شدند. مرحوم آقا در همدان عدلیه جدید
را تأسیس نمود و احترام مردم را نسبت به عدالت و قوه قضائیه جلب کرد
سپس به دادستانی آستان مرکز تعبیر شغل دادواری از گذشت چند ماهه دیوان
کشور منتقل شد و بطوریکه در کباب مرور آمده بعلت بدرفتاری بهمان
عبدالله مسوفی استانی را وقتاً مورد آذیت و آذریا بجان به ناسامانی
کسانده سده و برای جبران وضع. مرحوم آقا ما مورخه آذریا بجان سد و در
اسفند سال ۱۳۱۳ به محال ما موریت عرییم و نایبها را سامان بخشید
و ظرف مدتی کوتاهی آب رفته را بحوی با آورد.

بعداً بعلت اختلاف با وزیر دادگستری مدتی منسخر خدمت ماند و
سپس مجدداً به مستشاری تمیز منصوب و مشغول کار گردید. چون سخن از

انتظار خدمت پیش آمد حقیر را به یاد جریان شیرینی انداخت که فوق العاده افتخار آفرین است و در شکل گیری تقوی و مقاومت در مقابل قدرت زورگوی در اینجا نبسخت مؤثر افتاد. سالهای ۱۳۱۷ یا ۱۳۱۸ بود که پرونده اختلاف ملکه مادر محمد رضا با یک فرد عادی بر سر ملکی در شعبه تمیز که مرحوم آقا در آن شعبه بود مطرح رسیدگی واقع شد. وزیر وقت مرتباً جویای وضع پرونده و تاریخ و روز رسیدگی میشد مرحوم آقا ما مورخواندن و تهیه گزارش میشود و پس از مطالعه به همکاران که از قرار مرحوم سید ابوالحسن حاجری زاده و مرحوم محمد علی با مداد بودند میگوید ملکه حق ندارد و طرفش محق است اگر وقت رسیدگی را اعلام کنیم وزیر مبادومزا حم میشود من رای را مینویسم آقایان هم پس از مطالعه اگر موافق بودند امضاء کنید. رای به اتفاق له یک فرد عادی و علیه ملکه مملکت صادر و امضاء میشود. همینکه پرونده به دفتر شعبه اعاده میگردد و وزیر از حکومتی خبردار میشود، شعبه را منحل و مرحوم آقا را منتظر خدمت میکند و بلافاصله حضور شاه رفته و میگوید هیئت علیا حضرت ملکه را محکوم کرده است.

ولی... ولی آنکه پشتبانی حق است حقیقتاً را حفظ فرمود. مرحوم آقا پس از تغییر وزیر مجدداً بکار دعوت شدند.

مرحوم علی هیئت در جوانی از طرف مرحوم محمد حسن مرزا ولیعهد قاجار برای رفتن به قفقاز و تشویق خوانین و رهبران آذربایجان شمالی به منظور پیوستن مجدد ایران ما مورست پیدا میکنند و به آن خطه سفر میکنند ولی جریان حوادث سیاسی مانع موفقیت ایشان میشود. در وقایع شهریور ۱۳۲۰ اشغال ایران بوسیله ارتش متفقین مرحوم علی هیئت بعنوان مرخصی به آذربایجان رفته بود بلافاصله بعد از اشغال تبریز بوسیله ارتش سرخ، اداره استان و امنیت شهر مشکل میشود استناداً از مرحوم آقا میخواهد که در تبریز مانند نغدو محلی که در اداره موربسه وی کمک کند ضمناً مراتب را به نخست وزیر وقت (ذکاء الملک فروغی) تلگرافی گزارش میدهد. مرحوم آقا دوسه ماهی در روزهای بحرانی در تبریز میماند و بعد از برقراری نظم و آرامش نسبی به تهران برمیگردد.

فراموش نمیکنم پس از ورود به تهران در مورد اشغال کشور بوسیله نشون خارجی صریحاً فرمودند حاضر بودم شش بصرم گشته شوند و مملکت به بین صورت نیافتد و از آن جهت فوق العاده متالم بودند پس از مراجعت به تهران مرحوم آقا با عده ای از آذربایجانهای مقیم مرکز انجمن آذر - ایجان را تشکیل و در امور مربوط به آذربایجان اغلب طرف شور دولتها

بودند و در همین مواقع برپاست یکی از شعب منصوب شدند .

در تشکیل انجمن آذربایجانیهای متیم مرکز مرحوم مستشارالدوله صادق، شیخ اسدالله محقانی میرزا جوادخان گنجهای، سید ابوالفتح علیوی خلخالی دکترا براهیم برزگرو جماعتی دیگران آذربایجانیهای شرکت و فعالیت داشتند در این ایام مرحوم آقا جناب رهم به وزارت دعوت شدند ولی قبول نکردند .

مرحوم آقا که ما دبکتا توری رضاشاه مخالف بود اشغال کشور توسط ارتش دشمن را هم نمیتوانست تحمل کند از این جهت با جمعی از وطنخواهان نظیر مرحوم آیت الله العظمی آقای حاج سید ابوالقاسم کاشانی، سپهبد آقاولی، موسویزاده، سرلشگر پورزند، حبیب الله نوبخت و دیگران که از مهندسین و تحصیل کردهها و افسران ارتش بودند هسته مرکزی حزب مخفی وطنخواهان ایران را تشکیل دادند و شروع به مقاومت و مخالفت با متفقین نمودند و مترصد فرصتی بودند که فعالیت مخفی خود را علنی نموده و علیه اشغالگران به مبارزه پردازند .

بعد از کشف شبکه مذکور در حدود ۴۵۰ نفر از طبقات مختلف کسه در تشکیلات مخفی بودند توسط متفقین توقیف و به تبعیدگاه اعزام گردیدند .
کادر رهبری تا خاتمه جنگ در بازداشت ساقی ماندند .

شرح ماجرا که نشانه‌های از مقاومت قاضی میهن پرست در برابر اشغال خارجی بود در کتاب اسیران و خاطرات بعضی از رجال که خود در بند بودند نوشته شده است .

مرحوم آقا پس از خاتمه جنگ و آزادی از دست بیگانگان اشغالگر در سال ۱۳۳۵ به دادستانی کل کشور منصوب و در همین دوران بود که دو نفر از وزراء (علی سهیلی نخست وزیر و سید محمدتدین رئیس سابق شورای ملی و وزیر کشور سهیلی) به محاکمه کشیده شدند .

مرحوم آقا تا اوائل سال ۱۳۲۹ که کابینه علی منصور تشکیل شد در پست دادستانی کل بخدمت مشغول و سپس به وزارت دادگستری منصوب و با روی کار آمدن کابینه رزم آراء از وزارت کنا رفتند تا بالاخره در فروردین ماه ۱۳۳۰ با تشکیل دولت دکتر محمد مصدق مجدداً وزیر دادگستری شدند پس از مدتی به مجلس سنا رفته و تا انحلال مجلس سنا تور بودند .

بعد از وقایع ۲۸ مرداد مرحوم آقا برای جلوگیری از جنگ داخلی بین دولت و قشقاکیها بعنوان استاندار و موروقا لعا ده دولت به فارس رفت

و با احترام و موقعیت خاصی که سبن سران عشا یرمنطقه داشت توانست از خونریزی و برادرکشی جلوگیری و امنیت را در منطقه حفظ نماید در همین موقع بود که مرحوم میرزا شفیخ خان جها نشا هی رئیس وقت دیوان کشور بعلت سخته دارفانی را وداع گفت و بلافاصله مرحوم آقا از طرف هیئت عمومی مستشاران دیوان کشور به ریاست دیوان عالی کشور انتخاب و تا سال ۱۳۳۵ در این سمت باقی بود ولی بعلت اختلافیکه با شاه وقت و دربار درمورد دخالت دربار در امور قوه قضائیه بویژه در مورد پیرونده مرحوم دکتر محمد مصدق پیدا کرد با انحلال دیوان کشور بدست عباسقلی گلشائیان وزیر وقت عدلیه منتظر خدمت شدند.

مرحوم آقا دخالت مجلس و وزیر عدلیه را در قوه قضائیه مقایر با قانون اساسی میدانست لذا ضمن مصالحه مطبوعاتی با آن مخالفت کرد و بعد از انحلال عدلیه حکم انتظار خدمت و حقوق آنرا پذیرفت تا اینکه بعد از ۱۳ ماه به سن قانونی بازنشستگی روسای دیوان کشور (۷۵ سال) رسید و بازنشسته شد.

مرحوم آقا پس از یک عمر خدمت در مشاغل حساس و مهم آنچنان با پاکتی و احتیاط فوق العاده زندگانی کرد که حاصل تفریق زندگی مالی یش زیر صفر بود بدین معنی که اگر املاک قبل از استخدام نبود محاسبه زندگی مالی مرحوم آقا گنجکننده درمیآمد.

حقیر کمالا واقف است که در دوران انتظار خدمت شما فرزندان بودید که هزینه زندگی مرحوم را عهده دار بودید. مرحوم علی هیئت کوه انشا الله با صاحب اسمش محسور شده روز هفتم فروردین سال ۱۳۴۶ در سن ۸۳ سالگی بعد از سه سال بیماری قلبی خرقه تهی گرد و به ملکوت اعلی پیوست. در مراسم تشیع جنازه و ختم او با آنکه مغضوب دربار بود اکثر قضات و مردم که عاشق تقوی و شرافت انسانی بودند شرکت داشتند انجمن آثا ر ملی که مرحوم آقا از بنیان گذاران آن و سالها نایب رئیس آن بود مجلس یادبودی برای معزای لیه ترتیب داد و خدمات شرافتمندانسه اش را تجلیل نمود.

مرحوم علی هیئت شش پسر و چهار دختر داشت که یران هر یک در رشته ها و مشاغل مختلف مصدر خدماتی بودند آن مرحوم دانشمند جامع متدین میهن پرست و خیرخواه مردم و جامعه بود معظم له حافظه عجبی داشت و به زبانهای فارسی، عربی، ترکی و فرانسه تسلط کامل داشت.

حافظه آن مرحوم اعجاب انگیز بود آنچه در جوانی خوانده بود بخاطر داشت از جهت پاکی و تقوی در میان رجال عصر خود کم نظیر بود بسیار خوش صحبت و خلیق بود با آنکه در سال ۱۳۰۸ یعنی در سال پس از اشتغال به قضاوت به دستور رضاشاه از کسوت روحانیت خارج شده بود ولی تا آخر عمر در خلق و فطرت روحانی باقی ماند.

در خاتمه اجازه می خواهم دوفراز از وصیتنامه آن مرحوم را برای استحضار خوانندگان محترم نقل نمایم. صدر وصیتنامه چنین شروع میشود:

"اولاد خود را ذکورا و اناثا قسم میدهم به خداوند متعال و حق پدری خودم مواد آنرا در عمل رعایت کنند و از اختلاف بپرهیزند. من از مال دنیا چیز مهمی به ارث نگذاشته ام آبرو و شرافت من در جا معمارت آنهاست از خداوند برای آنها توفیق می خواهم که خودشان و اولادشان این ارثیه را به نحو کامل حفظ کنند و در دین و وطن پرستی و شرافت و درستی پیرو من باشند."

در ذیل وصیتنامه نیز چنین آمده است:

"در خاتمه از همه فرزندانم توقع و خواهش دارم نسبت به همه دیگر مهربان و کمک باشند و احترام و آسایش خواهرا نشانرا مرعی دارند و همه همیشه خداوند متعال را در همه احوال و اوقات قادر و ناطرا عمل خود بدانند و حضرت پیغمبر و ائمه هدی را پیشوا و مولای خودشان قرار دهند. اصول اسلام را محترم و متبع شمارند راهبراکه من رفته ام تعقیب کنند تا در جا معسه ایرانی عزیز و محترم باشند. فرزندانم من میروم و همه شما را بفضل و عنایت پروردگار و تائید و توجه بزرگان دین می سپارم و السلام علی من اتبع الهدی. به تاریخ سیویکم خرداد ۱۳۳۷ مطابق سوم ذی الحجه ۱۳۷۷ قمری علی هیئت .

این بود مختصری از زندگانی یکی از مردان پاک و با تقوی که در طول زندگانی خویش نظیرش را خیلی خیلی کم دیده ام خدایش بیا مرزا دودرصف دوستان قائدا لغرا المحجلین و یعیسوب الدین امیر مؤمنان علی قرارش دهد. انشا الله .

با تقدیم احترام

اسمعیل بزدپور

○ حاج ملا قاجان زنجانی شاعر نابغه و سه‌زبان ایران

(۱۳۵۷ - ۱۲۹۰ خورشیدی)

در سینه دلم گمشده تهمت به که بنده

در خانه به غیر تو کسنی راه ندارد

یکی از آخرین پدیده‌های شعر سه‌زبان در ایران حاج ملا قاجان زنجانی (ملقب به عتیق و صهبائی) روحانی متواضع و نابغه زنجان می‌باشد که در سال ۱۲۹۰ هجری شمسی چشم به دنیا گشود و در ۲۰ رجب سال ۱۳۵۷ شمسی دیده از جهان فرو بست. (۱) حاج ملا قاجان اصراری در درج اشعار خود و شناخته شدن بعنوان یک شاعر سه‌زبان نداشت و اگر کوششهای آقای حسن ابطی از نویسندگان و فضیای معاصر که شاگرد و مریدش اعریاد شده بوده است نبود نام وی کماکان در بوته اختفا و ابهام باقی میماند نویسنده یاد شده که کتاب پرواز روح را اختصاص بشناسانیدن این مرد بزرگ داده او را در حد اولیاء بزرگ مذهبی و صاحب مقاماتی مانند "احضار ارواح - تشریف به حضور ولی عصر (ع) و طی الارض" شناخته است. چون این کمترین درچنین مسائلی صلاحیت اظهار نظر ندارد توجه خوانندگان را به کتاب پرواز روح جلب می‌کند ولی اجمالاً عرض می‌کنند که تا شخصی به درجه کمال و وارستگی نرسد و ظرفیت مقامات بالای معنوی و علمی را نداشته باشد این چنین مقاماتی را برای او قائل نمی‌شوند. حداقل هم آنست که اگر یاد شده در حال شور و جذبیه برای خود کشف و شهودی قائل بوده با زواج و شور معنوی و خلوص فراوان بوده است و دیگران در او خصوصیات بارز و برجسته‌ای می‌دیدند.

از این مسائل در گذریم به ارزشهای ادبی و شعری ملا قاجان زنجانی نگاه‌های داشته باشیم که خود را می‌داند برای توجه به نبوغ و شناخت شور و جذبیه این مرد بزرگ.

سرودن شعر کار هر کسی نیست و جذبیه و احساس و تسلط بر زبان می‌خواهد لذا برای فن روشنی است، که سرودن شعر به زبان ترکی - فارسی - عربی کار یک نابغه از قبیل نسیمی و فضولی و مولوی و سعدی است حال اگر

توجه کنیم این اشعار در زمینه مسائل دینی و عرفانی باشد کارشای عربی
دشوار و با ارزش جلوه میکند خاصه در دوران معاصر که تمدن ماشینی و
گرفتاریهای زندگی انسان را در قفس آهنینی محبوس کرده و راه پرواز
روح را بسته است .

چون در حال حاضر تنها مدرک با ارزش ما کتاب آقای ابطحی است
به آن نگاه می‌کنیم . در چاپ پنجم کتاب پرواز روح ، نمونه‌ها شناسی از
اشعارش عریضه شده آورده شده است . اگرچه آقای ابطحی قیدی نمی‌کنند که
در این چاپ بعلمت بی‌علاقگی بعضی خوانندگان (فارسی‌زبانان) آن مجموعه را
تقلیل داده اند بسیاری از فارسی‌ها (۲) همانند اغلب اهالی ادب دوست
آذربایجان خودمان علاقمند به گردآوری و شناخت چنین مجموعه‌ای هستند
و چون چاپ اول کتاب پرواز روح نایاب است جا دارد که در چاپ ششم این
نقیصه جبران شود و ضمناً اغلاط چاپی اشعار ترکی را که بهمان دلیل از درج
چند بیت اول آن اجتناب نمودیم بر طرف فرمایند نمونه شعر ترکی " نقل
از قصیده عتیق "

" که بهشت ایلوریا خاندان حوری غلمان کیمی

که دُونُورِیُورْدُونُدرُورِ آدم کیمی گریبان ائدور

غمزه سیندن مَوجْلقا لخورا گرمین نوح اولا

غرق اولور کشتی لری یاریم بیلله طوفان ائدور

که خلیل آسامنی بابل اودینه یاندرور

که منای عشقه سما عیل تک قربان ائدور

که منی یعقوب کنعان تک بیلله چوخ آغلادور

که بوندنیانی منه یوسف کیمی زندان ائدور

یوسف عشقنده کسیردی اللرون عاشق لریمن ائدور

بُوگُوزَهْل اما کسوربا شگونده یوزمین قسان

که وئریر ظلمت ایچینده خضرتک آب حیات

که بیخور موسی کیمی بیر سوریلله نالان ائدور

که منی فرعون وها مان جنگینه بُوگُورگهی

مدین ایچره بیر شعیه نچه ایل چوپان ائدور

که وئرور عیسی نفس بیردم دیریلدور جانمی

که چکور منصور تک داره بئله ویران ائدور

که دیور صبر ایله بئش گون آرقا لوبدور و عده میز
 نیلیوم بئش گون دگیل بئش یلچه با غریم قان
 که منی مجنون ائدور لیلی کیمی ناز ائیلوری
 که منی فرهاد تک داش قا زدیورور جاندا نئدور"

ونگارنده این سطور تحت تأثیر جذبه شاعریا د شده کلام وی را به
 شعرپاریسی برگرداندم که بخشی از آن را برای اطلاع خوانندگان گرام نقل
 می نماید :

"گشته ام مفتون و عشقش می کند حیران مرا
 کرده در این پربلاوادی چه سرگردان مرا
 گاه میگوید بیای نزد من گهی گویند بسرو
 که مرا خادما کند گاه هی غلام در گهش
 که بهشتی میدهد حوران و غلمان اندرو
 غمزه اش را موجها خیزد و گردنوح هست
 که خلیل آسا مراد آتش بابل افکنند
 که به کنعان می کند یعقوب و ش غرقا باشک
 که به ظلمت خضروش آب حیاتی می دهد
 گی پی فرعون و هاما می فرستد درستیز
 که مرا عیسی صفت جان می دهد یک لحظه ای
 گاه هم منصوروش بردار آویزان مرا
 که مرا مجنون کند ما نندلیلی پرزنناز
 که جو فرهادم دهد در بیستون سامان مرا

بدیهی است که در گبرودار نقل مفهوم شعر ترکی به پارسی تغبیرات
 کوچک و نارسا ئیها ئی رخ میدهد و مرا میدان است که خوانندگان گرام
 جذبه و شورشا عررا در قالب پارسی نیز حس نما بیند و مرا عفو فرمایند .
 حال چند نمونه شعر پارسی :

" من همان عشقم که در فرهاد بود او نمی دانست و خود را می ستود
 من همی کردم به تیشه کوه را عشق شیرین می کند اندوه را

درخ لیلی نمودم خویشر را سوختم مجنون خام اندیش را "

و نیز این شعرکه نشان دهنده تواضع و فروتنی اوست :

در راه چنان روکه قیامت نکنند با خلق چنان زی که سلامت نکنند
در مسجد اگر روی چنان روکه ترا در پیش ندارند و اما مت نکنند

و نیز از دفتر شعر او نقل کرده اند :

در سینه دلم گمشده تهمت به که بندم غیرا ز تو در این خانه کسی راه ندارد
و نمونه اشعارش عربی ده شده در وصف حضرت ابوالفضل :

"جو محو شد رخ تو همچو ماه تحت شعاع به انکساف همی بردشاه دین رخسار
هدف ز بیکرتو تیرکین ز قوم دغا کمان ز پشت حسین و نواز زینب زار
عجب نبا شود هرجا که لاله شد شایید فنا نبلبل و جوگان غم و ناوک خوار
سکینه از غم توناله ها برا نگیزد که عندلیب شود در مسار در گلزار
و گرنه یوسف مصری کجا کلاف کجا شه تبار کجا و این دو بیت بی مقدار
چو یک دو جره ز جام می تو صهبا شی بسر کشیده از آنست گشته مست و خمار

و نمونه شعر عربی از قصیده (۸ بیت) او در مدح امام زمان (ع) که

نمونه نبوغ او در زبان و شعر عربی است .

"لو غاب الشمس لصار النقص للغرض ان لحجاب لمننا لایدمن نقصان
والناس تحت تربية الشمس فی الغمام ان الغمام من الارضها عد الجولان
من یطلب الشمس فلیحمد زوال غمام لیكون بصیرا یبشا هدها بالعیان
ولایزول غمام او تفوح سکینه ریح من الرحمة قلبها للاطمینان

این اشعار که برگرفته از حدیث امام دوازدهم در اشاره به غیبت

کبری و استفاده خلق از وی همانند استفاده از خورشید در پشت ابر (رجوع
شود به حدیث علی بن محمد سمیری) می باشد بسیار عمیق است و من مفهوم آنرا
بجند شعر پارسی بیان کرده ام :

"گر شود خورشید پنهان نقض می گردد غرض

کاین حجاب دائمی نقصان بود بر روزگار

نور می بخشد به مردم آفتاب از پشت ابر

چون سمندی ابر اگر بر چرخ می دارد گذار

هیچکس را دست بر ابرسیم نتوان رسید
 گرنگیرد دلش از راه یاری درکنار
 لطف دلبر گر نباشد نیست آرامی بسدل
 ازدهای ابر را میاد نتواند شکار
 هر که خواهد مهر را باید زداید ابر را
 تا به بیند یار را در تخت عزت برقرار
 ابرنگریزد، نگیرد قلب آرامش مگر
 تندبادی خیزد از چشمان مهر انگیز یار"

امید است که این کمترین توانسته باشد در قالب نشرو نظم چهره‌ای
 شایسته از این نابغه زنجانی که در زمان حیات خود شعری از خویش را
 منتشر نکرد، ترسیم کرده باشد. چهره‌ای که نشان می‌دهد هنوز دوران شعر
 سه‌زبانه در ایران ادامه دارد.

۱- این تواریخ بر مبنای کندوکا و در صفحات ۱۲۷- ۱۲۶ - ۱۱۶ کتاب پرواز
 روح جاب‌ینجم بدست آمده است و آقای بطحی غیر از پرواز روح چهل کتاب
 در رشته معارف شیعه نگاشته اند.
 ۲- نگارنده این سطور هم فارس‌زبان است.

سیامک حسینقلی‌زاده

روحسوز بدنم نگار سنسبـز
 صیریم داها گل توکندی، گتتدی
 ترک اثتمه منی ساقین نگاریم
 آتما داتیمی کؤنؤل سنین دیر
 جنتدی منه جهان سنیلـسن
 رحمت ائت منه یاریم اول همیشه

حجرین اوږگیم او یار سنسبـز
 روحوم بدنی قویار سنسبـز
 عشقین نه واریم سویار سنسبـز
 قان اشک وطنی جویار سنسبـز
 روحوم دامونو دویار سنسبـز
 غم‌ر گؤزؤمو قییار سنسبـز

oooooooooooooooo

○ سیرآسبدہ نین با سینا گلدیگی !

بیرد زامنی، سرجرخ، موارہ، خون ہر روز، تابوسہ زسد خورشید بر خون خیا با نی بہار
 امان دن ہرگون عرشہ قان قیشعیر بیر گونشخیا با نی نین فانی نی اویسون دیہ بہار
 شہر یورآییندا تبریزہ ائتدیگیم سون سفردہ مقبرہ الشعرا نی
 زیارت ائدہ رکن نتجہ اسنجی دفعہ اولاراق اجیمدہ کی ماراق سدان
 خلقمیز واؤلکہ میزین آدلیم و بویوک مبارز و انقلابجسی تیخ محمد
 خیا با نی نین قبر بندہن قالان ایزلری و ہا بئلہ اونون تاریخی و خاطرہ لی
 ستونونو، آختار ماغا با شلادیم - بوا بشدہ آشا غسدا کی شرحین مطابقہ
 یوردوموزدا سون ۱۴۵ ایل کی تاریخی واقعہ لره شاہد اولدوغوم سدان
 باردم آدیم .

من بۆتون اوشا قلیق ایل لیرینی تبریزین سرخاب محلہ سیندہ یا -
 شادینیم و جون سید حمزہ قبرستانی آدلانا اسدکی خاقانی خیا با نی نین
 شرقیندہ اولان وسعتلی فقط با یرینئر وزیبللیک دن باشقا بیر گورکمی
 اولما با ن بیر منطقہ نی یا خشی خا طیر لاییرام .

۱۹۲۴ نجی ایلین اورتا لاریندا حکومت طرفیندہن بوقسوری
 ومزبلہ اولان یئرین سیر بویوک حصہ سینی "خیا با نی با غا سی" آدینا
 ییندہن احیا ائتمگہ اہتمام گؤستریلدی و جوخ قیصا بیرمدتدہ اورا نی
 گؤزہل، گزمہ لی، دل باز بیر با غا یا جئویردیلر، دو وار لار آغاریلدی،
 یئرین اورتا سیندا بیر خوش نقشہ لی حوض تکیلدی . سوترا اؤبا غا نین
 جنوب شرقی زاویہ سیندہ بو آدلیم مبارزین مرقدین تعمیر ائدیلب
 اورتا سیندا سادہ اما جوخ گؤزہل مستطیل مکعب شکلینی مؤزائیکدہن
 بیرستون قالدیریلیب و ۴ طرفیندہ ۴ عکس خیا با نی دان نصب اولوندو .
 نتجہ آیی سوترا کی قانلی حادثہ لردن سوترا حکومت دگیشیلدی و شکیل لر
 قاہار ییلیب آرادان آپاریلدی ، اما او با غا متروک اولوب وینیدہن
 خرابا یا دونمکلہ بئلہ او آبدہ سا بیلان ستون اوز صا حی نین پولاد
 ارادہ سی و او رہ گی کیمی ہلہ یئر بندہ دورور دو !

ایللر سوترا ہمین با غا یئر بندہ ثقہ الاسلام اورتا مکتبہ سی

"متوسطه مدرسه سی" تبکیدی اما اؤستونا بنده هئح بیرتعرض اولونمادی
 ویاخی یادیمدادیرکی ۴ - ۵ ابل او مدرسه ده ایشله دیگیم زامان
 هله ده او آبیده همن ابلک بئر بنده نصب اولونموش حالدا دوروردو .
 حتی اللی اینجی ایللرده که همن زاویده او مدرسه نیــــ
 لاهور اتواری اؤچون بیر بالا سالون بنا اولموشدو همن ستسون اوز
 یئرینده قالیردی بیلیمرم نهدن شاه رژیمی نین آذربا بجاندا کــــ
 مسئوللاری اؤستونا و اؤقبره هئح تعرض ائتمه پیردیلر و بوسئــــوال
 مدتلر فکرمی مشغول ائتمشیدی.

اما شهر یورآییندا اؤ مدرسه بناسینی لودرله اوچورولدوغسو
 و اؤ منطقه نین بیر بؤیوک هله لیک بوش مئیداننا چئوریلدیگی و
 مقبره الشعرا نین هله یا ریمجیلیق قالدغی، منی خیا بانی نین قبرینی
 وها بئله اؤ، ستونو آختارما غا داها آرتیق تحریک ائتدی، دقتله وقاریش
 قاریش باخا - باخا و مئیداندا گزه رکن همن ستونو بیری بالا تویراق
 قالاتی اوسته اوزادیلیمیش گوروب و اؤره کده ن قان آغلادیم!

جوخ، جوخ آجی - زهرلی سئواللار فکریمدن کئچدی، بو زمبنده
 کلی اولاراق مشهور فارسجا شعرلری "کی خیا بانی نین شهادتی مناسبتیله"
 ایرانین وطن و آزادلیق عاشق لری آدلیم شاه عرطرفرینده ن قوشولموشدو
 خاطرلادیم، تاریخین گئرحکلی رینی و آبیده لرینی هله ده مدفون و خاطر
 لرده محو ائتمک ها جانان قدهر بیزیم اولکه میزده دوام ائتملی دیر؟
 لکن سونرا بئله دوشوندوم کی جوخ احتمال کی بوگون آذربا یجن
 مسئوللاری بو مسئله لرده ن خبرسیز قالیب حتی اؤستونون کیمه وها نس
 مرقده ونه تاریخه باغلی اولدوغوندا ن خبرلری یوخدور، بونا گؤره
 حرمتلی آذربا یجان مسئوللاریندا ن بونو سوروشماق ایسته ییرم کی
 آیا یاخین گله جکده کی مقبره الشعرا نین جوخ عظمتلی و گؤزه ل تیکینتی
 سی باشا جاتا جاق، او یوکسک مئیدانین بیر گوشه سینده همن تاریخسی
 ستونو بیر گؤزه ل سکئی اوسته نصب ائتمک حتی خیا بانی نده ن کئجمیش
 زامانلار کیمی شکیل لراؤ ستوندا نصب ائتمک مقبره الشعرا نی داها
 گؤزه ل لندیر می؟ اؤ محدود نه نی داها طنطنه لی و گؤرکملی ائتم می؟
 وتزه و جاوان نسلی اولکه میز تاریخینی ان بؤیوک فاجعه لرینده ن
 آگاه ائتم می؟

امید ائدیرم مقبره الشعراء تیکینتی سینه تعین اولونان حرمتلی

مستوللار بوتا ريخى وظيفه نى اوتوما ييب و بو بويوك خدمتله افتخارلى
بير آبيده و اوزلريندهن ياخشى بيرآد يادگار قويوب ودونيا دوردو—
قجا خلقلر طرفيندهن كونول سئوگى سيله يادلانسينلار .

ايضاح : آدليم شا عرملك الشعراء بها رين فارسجا شعرى همن وزن سده
تقريبى معنى و افاده ايله توركجه يه چتوريلميشدير .

ح . م . سا والان

گوزو چئيران الينه

دوشدو غومرومده نه حاصيلميش اوجانان الينه
دولانيب باشينا اوللام يئنه قوربان الينه
هرنيم گئتسه ده غومرومده خوشام قوي گئتسين
تكي بيرگونلوم آلا اول گوزو چئيران الينه
عقل و انصافلا سئوهر جانيمي وئره م او گوله
چون عزيز بيرزادى وئرمز بيرى نادان الينه
او منى قوشا دونوك طالع، كئچميش لريمه
من اونو تاپشورارام قادرسبحان الينه
گونه شيم، اولدوزوم، آييم اودو، قورخوم دا بودور
آي اوته، ايل دونه گونلردوشه هيجران الينه
ايكى سوز واردى كي، گونلومده ده گيزلين دولانار
كيم ائده رالده آلا ر اونلارى پنهان الينه
بيرى وصلت، بير سر بست ليگيدير انسانين
آلاجا قدير بيليره م، بونلارى انسان الينه
گنجه نى، گوى گولو گوردون سا والان شوكر اشيله
اولا وصلت وئره بير گون شكى، شيروان الينه

تَمَل قايىناقلار

هر بىردىرى دىيىن تمل قايىناقلارى (رېفرانس كىتابلارى) اولار يا اولماليدير . هر بىردىلى و اونون ادبىياتىنى ، تارىخىنى ، مدنيتىنى ، دانىشانلارنى تانماق ، ايستەين كىمسە اۇدىلىن تمل قايىناقلار رىنا باشوورار . بۇگونكو چاغىمىزدا ، بىردىل نەقدەر گۇجلوو گۇزەل ادبىياتا مالک اولسادا ، تمل قايىناقلارى اولماسا تانيلماس وحتى اۇدىلى دانىشان اولوسون (ملتىن) يا ائلىن ادبىياتىنا و مدنيتىنە دە قوشولانارار (شەهلىنرلر) . تمل قايىناقلار بىردىلى ياشا تماقدا و اونون انكشافىندا بۇيوك زۇل اويناير ، چىشىتلى سۇزلوكلر ، آنسىكلوپىدىا - لر آنتولوژىلر و گرامر كىتابلارى باشلىجا تمل قايىناقلاردا نىسا - يىلرلار ، بۇ قايىناقلارى بورادا قىمادا و اساسا ايضاح اىتمەك . ايستە - بىرەم .

سۇزلوكلر : بىردىلى دانىشان اولوسون يا اولوسلارنى سۇزلر - يىنىن (كىلەلر يىنىن) اليفبا ترتىبى ايله توپلانان مجموعەسى دىسر . بىر يا خشى و مكمەل سۇزلوكدە ، سۇزلرىن چىشىتلى معنالارى ، اۇنلارى آيدىنلتماق اوچون چىشىتلى جملەلر ، اۇ سۇزلرلە ايلگىلى (علاقەدار) اولان اىصطلاحلار و سۇزلرىن كوكلىرى وئرىلر . مثال اولارقا ، انگلىزچەدە آمرىكا لهجەسىندە يازىلان وئىستر (webster) سۇزلرىن كوكلىرىنى وئرنە و چىشىتلى معنالارى آيدىنلادان ائتىمۇلوزىك بىر سۇزلوكدور . سۇزلوكلر بىردىلى ، ايكى دىلى وحتى اوچ دىلى و . . . اولابىلرلر . ان اونملى مكمەل سۇزلوكلر بىردىلى سۇزلوكلر دىرلر . ايكى دىللى سۇزلوكلردە چئویرمە ايشارىندە و ياشانجى دىل اوگرەتىمىندە فايدە الیدىرلر . هر بىردىرى دىيىن بۇگونكو چاغىمىزدا علملرىن مختلسف دالارىندا (رشتەلرىندە) چىشىتلى سۇزلوكلر چىخمىش و بعضى دىللىردە چىخمالىدىرلر . اقتصا ، جغرافيا ، طب ، فلسفە رياضياتە آمارو

سۆزلۈكلرى بىئىلچى سۆزلۈكلردىندىرلر .

آنسىكلوپىدىا لىر، تارىخ، ادىبىياتە اقتصاد، سياست و...كىمى دالارىن مسئلهلرى حاققىندا بىلگى وئىرەن كىتابلاردىرلار. آنسىكلوپىدىا لىر دە سۆزلۈكلر كىمى جىئىتىلى 'ۋىلابىرلر. بعضى دىللىردە تارىخ جىرافىا، اقتصاد و... آنسىكلوپىدىا لىرى چىخىمىشلار، ياخشى و مكمىل آنسىكلوپىدىا لىر بىرىنچە يا زارلارىن اىش بىرلىگى اىلە موزىسوع و الىفا تىرتىبى اىلە يا زىلارلار. آمىكانا (*Americana*) و بىرىتانىكا (*Britanica*) آنسىكلوپىدىلرى بىئىلچى قاىنا قىلاردا ندىرلار، آدىگىچىن قاىنا قىلار انگلىزچەدە اىلك بىلگى قاىناقى مانىلاراق ملىونلارچا آراشدىرما لارا يا ردىم ائىدىرلر .

گرامر كىتابلارى : بو كىتابلاردا بىردىللىن قاىدالارى اۋدىلىدە ياخشى يا زىب اۋخوماق ودا نىشماق اۋچون تۋپلانىب اىضاح ئىدىلر. بو كىتابلار دىل بىلگىسىنە (زىبا نىشاسى) دا يا نارا ق، جىئىتىلى گرامرلە چىخىدىخى اۋچون جىئىتىلى گرامر كىتابلاردا جىخما قدادىر .

آنتولوژىلر : بىردىللىن شاعرلر ويا زارلارىنى تانىتىدىران ، اۋنلارنى بىوگرافىا لارىنى داشمان، وائىرلرىندىن اۋرنىكلر وئىرەن كىتابلاردىرلار. مكمىل آنتولوژىلردە بىر دىللىن ادىبىيات تارىخى بۈگۈنە دەك قلمە آلىنار. مثال اولاراق، انگلىزچەدە آكسفورد و ئورتول آنتولوژىلرى بىئىلچى قاىنا قىلاردا ندىرلار .

آوروپالىلار اۋچونجو دونبائى غىربلشدىرمك و غىرب كۆلتورونىسۇ ياىماق اۋچون دىللىرىندىن بىر اۋنملى فاكىتوركىمى قاىدا لانىرلار. بۇنا قارشى، اۋچونجو دونبائى ملتلىرى اۋز دىللىرىنى گۆجلىندىرمكلىسە اۋز كۆلتور، مدنىت، تارىخ وئىنەنەلرىنى قۇرۇپوركن انگلىزچە كىمى دىللىرى. دە بىن الخلق علاقهلىرى و تىكنولوژى الدە ائىتمك. اۋچون اۋگرەنمكلىرى ضرلى دگىل، قاىدالى اولابىلر. تمل قاىنا قىلارلا اىلگىلى اولاراق ، غىرب بۇ اىشە بۈتون اۋچونجو دونبائى اولوسلارىنى سا ووشموشدور (وور-وبگىچىمىش دىر) بۇنا گۆرە اۋچونجو دونبائى ملتلىرى آوروپا كىمىسى تمل قاىنا قىلار يا زمالىدىرلار. چونكو بۇ قاىنا قىلار بىر قىلمى باشقا قاىنا قىلارلا قان گۆندىر بىر دىللىن دىر بىلگىندە وائىرلرىنىسۇن انكشافىندا اولوم - قالىم (حىياتى) رل اۋبنا بىر، چونكى تمل قاىنا قىلاردا نىمىنلر و بۆزلىرچە اۋنملى آراشدىرما لار قاىنا يا بىلر .

آنا دیلیمیز آذربایجان تورکجه سینه گلینجه، آنا دیلیمیز ۶ - ایللیک گثریلمه دؤری گتچیرمیش. آلتیمیش ایل شوونبست پهلووی رژیمی آنا دیلیمیزده یازماغی یاساقلاندیردیغی اوچون تمل قایناقلارگونئی آذربایجاندا اولدوقجا آزدیر، سلامی انقلابدان بری بعضی اوستادو اورهگی یانان تعهدلی یازارلاریمیزدان تمل قایناقلاریا زماغال وور- موشلار، دئمک اولار. دکترجوادهنیت شفاهی خلق ادبیاتی کتایبیری جیلده و آذربایجان ادبیاتینا بیرباغیش کتایبیری ایکی جیلده، آقای یحیی- شیدا ادبیات اوچاغینی ایکی جیلده معاصر دؤورون آنتولوژی سسی اولراق قلمه آلیب و مرحوم تبموربیرهاشمی تورکجه گرامرینسی و آقای محمدپیغون آذربایجانجا - فارسجا و آقای بهزادبهدادی آذربایجانجا - فارسجا بیر سؤلوک یازمیشلار. آدی گئچن اشلر گونئی آذربایجاندا اونملی تقدیره لایق تمل قایناقلار دیرلر. آنجا ق سوه سا حده، گوره چک ایشلریمیز اولدوقجا یوخدور. مثال اولراق، چشیتلی سؤلوکلر، آنسیکلوپدیلر یازما قدا بیر آن دایانما یراق. چالیشمالی بیق تاش اولراق آنا دیلیمیزده گونئی آذربایجاندا بیرتکجه جلد بئر دیلی سؤلوکده یازیلما میشدیر. حالبوکی، اصیل معنا احتیاجلارینسی آرادان قالدیران سؤلوک یالینیز بیردیلی سؤلوک اولایلر. نیه کی بعضی سؤلر باشقادبلده اولما یراق چئوریلمز لر. مثال اولراق سون بئشیک کلمه سی و آذربایجانا مخصوص اولان چشیتلی قویونلار و قارلارین آدی بعضی دیلره چئوریلمز لر، زیرا باشقادیلرده قارشیلیق لاری یوخدور.

اومود اندیره م بؤتون یازارلاریمیزبو نجیب ایشلری گورمکده اونملی آدیملار گؤتوروب آنا دیلیمیزی زنگینلشدیریب یاغین گله چکده اونملی تمل قایناقلار یازما قدا یاشاریلار قازانراق چاب ائتسینلر. اؤگونون اومودوایلر .

بنا م خدا

تلگراف وارلیق به نخست وزیر آذربایجان
بمناسبت محابه ای در تلویزیون باکو .

باکی - متن تلگراف

آذربایجان جمهوریسی باش وزیر
حرمتلی حسن حسنوف جنا بلاری

خبرالدیفیمیزا گوره باکی تلویزیو سیندا ایراندا ن قاچان بعضی
کیسه لر، ایران آذربایجانین ایراندا ن آبریلیب شمالی آذربایجانلا
مستقل بیراؤلکه قورما غی باره ده چیخیشا شتمیشلر . بوخبرایسیران
مقالاری وخلقینده چوخ بیس تاثیر بورا غیب و سیاسی محیطی علیه میزه
چئویرمکده یاردیمی اولموشدور .

ذات عالی باخشی بیلیرسی نیککی آذربایجانین شمال قسمی دا حی
روسلارین استیلاچی سیاست و سلاح گوجو ایله ایراندا ن آبریلیمیشدیر . بو
گون بیزیم دوستلوق و قارداشلیق علاقه لرینی بیثنیدن قورا بیلیمه میسز
حکومتلریمیز آراسیندا کی علاقه و مناسبتلره باغلی دیر . ایران اسلامی
جمهوریسی اسکی رژیمین قالیقلاری و امپریالیست دوشمانلاریمیزین آرزوی
واستیکلری و دوشمانلیقلارینا باخمی راق ، مسلمان جمهوریلر ، خصوصاً
شمالی آذربایجانلا سیخ علاقه قورماخ و باغلی قاپیلاری آچما غا چالیشیر
بؤکیمی چیخیشلار هرا یکی اؤلکه و خلقلرین علیه نه اولوب و آچیلان
قاپیلاری دا قاپاتما غا یاردیم ائده جکدیر .

اسکدن باکی رادیو و غزتلرینده ایران علیه نه تبلیغات آچا -
ریلسادا بؤگون ، بیئله آرا و وروش دوران و دوستلوقو پوزان پرویا گاند -
الرا میدان و ثریلمه مه لیدیر . وطن جمعیتی نین بیئله عنصرلاری خارچ
اؤلکه لردن آذربایجانلی آدی یله باکییه دعوت ائدیب اؤنلاریسن
شعور سوزجا سینا ایشر آ پارما لارینا وسیله اولما غیننی هئج بیر شکیلده قبول

هضم ائده بیلمیریک، بوگونکو شرایطده آذربایجانلیلار بوندان آرتیق دوشمانلیق اولابیلیرمی؟ اؤراداکی دولت اورگانلاری هرگلشن غیرمسئول کیمسه نین تلویزیو دا اؤز باشینا چیخیش ائدیب آذربایجانلیلار آدینا ایسته دیگینی سؤیلمگه نئجه امکان واجازه وئریرلر . ذات عالی نیزدن بؤیا رده قلعی دا ورا نما نیزی وایکی قاردا ش خلقین مصلحت و طالعینی بئله نادان ویا غرضلی کیمسه لر طرفیندن فدا ائدیلمه سینه اجازه وئرمه نیزی رجاء ائدیریریک .

وارلیق یا زبجیلاری طرفندن : دوکتور جواد هیث

ترجمه فارسی :

باکو

جناب آقای حسن حسنوف نخست وزیر محترم جمهوری
آذربایجان

بقرار اصلاح بعضی از فراریان ایران در مصاحبه ای که از تلویزیون باکو پخش شده بیاناتی بر مبنای جدائی آذربایجان از ایران و پیوستن آن به آذربایجان شمالی برای تشکیل آذربایجان مستقل ایتراد نموده اند .

این خبر در مقامات و مردم ایران تا شیر بسیار بدی نموده و بیه نامساعد نمودن جو حاضر کمک کرده است .

حضرت عالی بخوبی میدانید که قسمت شمالی آذربایجان هم به زور سرنیزه روسهای استیلاگر از ایران جدا شده است . بعلاوه در حال حاضر ارتباط و برقراری مجدد علائق دوستی و برادری ما به روابط و علائق فی ما بین حکومتها یمان بستگی دارد . جمهوری اسلامی ایران علیرغم خواست و آرزو و دشمنیهای قدرتها ی امپریالیست و باقیماندگان رژیم گذشته برای بازکردن مرزهای بسته و برقراری مناسبات دوستانه با جمهوریهای مسلمان بویژه جمهوری آذربایجان تلاش می نماید . پخش چنین مصاحبه ها

بر علیه هردو کشور بوده و به بسته شدن مجدد مرزها و درهای دوستی کمسک خواهد کرد. رادیو و مطبوعات با کواگرهم در گذشته وسیله تبلیغاتی بر علیه ایران بوده در شرایط امروز نباید میدان تاخت و تاز و نفاق افکن بین دولت دوست و برادر باشد.

جای بسی شگفتی و تأسف است که جمعیت وطن چنین عناصری را به باکو دعوت می نماید و وسیله مواجهه نامعقول (بی شعور) آنها را فراهم می آورد. اینگونه اقدامات جمعیت وطن به هیچ وجه برای ما قابل هضم و پذیرفتنی نیست. برای آذریها چه دشمنی بالاتر از این میتواند باشد؟ چگونه مقامات و ارگانهای دولتی اجازه میدهند که هزاران پرسیده غیرمسئولی در تلویزیون دولتی خودسرانه صحبت کنند و بنام آذربایجان - نیها هرچه دلش خواست بگوید.

از جناب عالی تقاضا داریم در این مورد اقدام جدی فرموده و اجازه ندهید اینگونه افراد مصححت و مقدرات دولت برادر را بازیچه و قربانی اغراض و نادانی خود قرار دهند.

از طرف نویسندگان مجله واریلیق: دکتر جواد دهیشت

ع . ش . البرز

کُونول درد دلین گر سؤیله سن گل وارلیغا سؤیله
گئچن گونلر کئچیب گئتدی، گلنلردن اونا سؤیله
مریضم دردیمی هئچ کیمسه بیلمزسن دوا ائیلسه
آچیلسین تا اوره کلر دردیمه بیرجه دوا سؤیله
دواسی بو مریضین اوز لسانیله دانیشماقدیسر
ترحم ائیله سن باری بؤدرده بیر شفا سؤیله
اگر البرز "دئیر" تا اوز لسانینده کتاب اولسون
غرض یوخدور بو سؤزه گل دئییهک صلح و صفا سؤیله

● " آجی خبر "

خبرآلدیغیمیزا گۆره باکیدان قالخیب قارا باغا گئدهن بیـــــ
هلکوپتر ارمنی لر طرفندن دۆشورولموش وایچینده کیلیرین ها میســـــ
اؤلومۆشدور . بۇ هلکوپترشمالی آذربایجان جمهوریسیندن بیرویوکسک
رتبهلی هیشتی قارا باغ مسئله سینین حلی اوجون قارا باغا آپا ریرمیش
وایچینده ۲۲ دولت مأموری اؤ جمله دن جمهوررئیس معا ونی آکادمیک
توفیق اسما عیلوف ومدعی عمومی دا وارمیش .دۆشن هلکوپتریـــــ
ایچینده کی قاراما ندیق دان چخان قیده گۆره هلکوپترا غیرسلاح گۆلله -
سیله وۇرولراق دۆشورولموشدور .بۇ مناسبتله آذربایجاندا اؤچ گۆن
ملتی عزا اعلان اؤلوموش وایران طرفیندن حجت الاسلام موسوی تبریزی نین
باشچیلیغیندا همدردلیک اؤچون بیرهیئت باکی یا گتتمیشدیر .بۇخبرین
تاشیری ایله آذربایجان پارلامنتوسو قارا باغین مختاریت قرارینسی
لغو اشمیشدیر .

بیز بۆتون انسانلارا خصوصیله قونشولاریمیزا حتی غیرمسلم لره
ده مساوی شرطلرده یا شاما حقی تانیا راق خوشبختلیک آرزولادیغیمیز
حالدا ارمنی ملتچیلری طرفیندن نهدن بئله جنایتلره شاهـــــ
اؤلوروق . بوايشده هله ارمنی - مسلمان مسئله سینده بۆتون دونیا
مسیحیلرین اؤ جمله دن بویوک استعمارچی قوه لرین بارما غی اؤلدؤغونو
و ارمنی ملتچیلرینه هرتورلو یاردیم ائدیبتی سلاح وئردیکلرینی
ده بیلیریک . بئله غیرانساننی شکیلده مسلمانلارین یالنیز فلسطینه
وعراقین شمال وجنوبوندا ییوخ آذربایجاندا ازیلدیکلرینی گوردو -
گوموز حالده نییه بوقده ر لاقید ودویغوسوز قالیریک . ضعیفلیگیمیز
دنمی یوخسا آلاله گؤستره سین غیرتسیزلیگیمیزدن می .یوخسا ایگیرمی -
اینچی عصرده سیاستین معناسی بؤدور ! بیزبۆتون آذربایجان ظیقینه
خصوصی ایله وطن اؤغرؤندا شهید اولانلارین عائله لرینه باش ساغلیغی
وئریرکن اؤزوموزو اولنلارین یا سیندا اورتاک بیلیریک واولوتا نریدان

اۇنلاردا صبر و دۇزۇم دىلەپ بىرىك . عزيز قارداشلار بۇيۇك انسا نىپرور
تورك، شاعرى توفيق فكرت دشميشديركى :
ظلمون تۇپۇوار گۆللەسى وار قلعەسى وارسا
حقين دەيۇكولمز قولدۇنمزاؤزو واردير
كۆز يۇمما گونشدن نهقدهر نورو قارالسا
سۇنمز ابدى هرگشجه نين گۇندؤزو واردير

خريستيان ارمنيلىرىن داليندا آمريكا ، انگليس، فرانسهو
روسيه وارسا سيزينده آرخانيزدا حقى قۇرۇيان آللاه واردير .
وارليق

بىر مکتوب جاواب :

عزيز همشهري آقاي آلاهوردى

بيزه گۇندردىگى نيز اعتراض مکتوبو يئتيشدى سيزين حسلىرى نيز
اوقدهر ايتى و آشيري دىركى قۇرغۇرام دامين او طرفيندن دۇشه سيز !
سيزكى بۇقدهر قاتى آذربايجانچى سى نيز ومنه فارسلىرى قارداش خطاب
اٹله ديگيم اوچون اعتراض ائديرسى نيز نه دن مکتوبونوزو فارسجا
يا زيرسى نيز . سيزهله آذربايجان دىلى يعنى آنا دىلى نيزده يـاـزـا
بيلميرسى نيز . سيزدا ها وارليغين معنا سيني بيلميرسىز و اؤنو (داشتن)
يئرینه باشا دۇشورسوز . وارليق دشتن يۇخ، هستى، وجود دشمكدير . بۇآدىدا
تما دنى سئجه مى شىك . يادى نيزدا اولسا پهلوى رژىمى و اؤنسون
تبليغا تچيلارى بيزيم وارليغيميزى ، دىلیميزى ، صۇيۇموزو دانيرديلار
بيزده وارليق، موجودوق ديبه مجله موزه بۇآدى سئچديك .
اما بيز دىلیميزى يال نيز آذربايجاندا يۇخ طهراندا و آذربايجان
اؤلدوغوهر يئرده ايسته بىرىك . البته ايران دا غلبنده و اسلامى ايران
بايراغى آلتيندا . والسلام – وارليق

اولوتان نرىنىن آدييلا تارىخى - مذهبى - ادبىي مراسلر

بوايىل اوستاد شهربارىن اولومونون اوچونجو، عاشىق قشمىين ايگىنجى ايل دۇنۇمو مراسلرى قۇدس شهربىندە (قلعە حسنخا ندا) كىسى اوستاد شهربارى آدينا ادبىي ھەنرى درنگىلە خۇرمتلى آراشديرىجىسى و بىرىنجى درجەلى عدلىيە و كىلىيلى على كمالىنىن جا غىرىشلار بىلاسا و شەھەر - ستانى نىن مەرەئىي و مېمىرقان آدلى كىندلرىندە گىئىجىرىلدى.

بو مراسلردە سا و ھەننىن مەرەئىي كىندىندە يۇز آتمىش بىش ايل بوندىن قاباق دۇنيا دان كۇچموش بۇيوك عارف و شاعىر حكىم تىلىم خان و مېمىرقان كىندىندە گىئىن ايللردە حياتا كۇز يۇموش نوحە و طنز شاعىرى حاج اكىرزاقى دە آنىلمىش دىر. بۇ مراسلر بىللە برپا ئىد - يىلدى :

پىنجىنە گۇنو مەرآيىنىن دۇردۇندە تھران - قلعە حسنخان شەھرى - كىرچ و باشقا بىشلىردىن حاضىرلانىپ سا و شەھرىنە و اۇرادان دا مەرەئىي كىندىنە كىندەن - علمىي - ادبىي - ھەنرى - مذهبى كىساروان او كىندىن خۇرمتلى - خۇرمتلى اھالىسى طرفىندىن قۇربان كىسىلە ھەك قارشىلاندىلار، سۇنرا اۇنلار بىلا بىرلىككە حكىم تىلىم خانىن مۇسزارى اوستوندى فاتحە اوخوماغا گىئىدىلر و مزار بارباشىندا كىندىن اھالىسى طرفىندىن تىلىم خانىن اشلىرىنىن تۇپلانماغى بارەدە على كمالىيە خطاب دىدىلر: "بىز دانىشگا ھدا تىلىم خان آدينا ادبىيات كۇرسوسونون قۇبۇسۇ - لما سىيلا اۇرادا تورك دىلى و حكىم تىلىم خانىن شەھرىنىن تدرىس - اولماسىنى اىستە بىرىك " قوناقلاردا انشا اللہ ، انشا اللہ دىيە ھەك بىللە بىر گۇنو آرزىلادىلار .

بو مراسم اوگون آخشام حضرت محمد (ص) و امام جعفر صادق حضرت لرىنىن دوغۇم گۇنو مناسبتىلە بىرلىككە مەرەئىي كىندىنىن مسجدىندە حجت الاسلام دوكتوردا كرىنىن اما متىلە قىلىپان شامنا مازىندا سۇنرا دا داوام تاپدى بورادا مراسم خۇرمتلى آپارىجىسى اولان انشا شاعىر بىمىز سا اولان جىنابلارى شاعىر و قراىن معلمى طھورىدىن قىرآر اوخوماغىنى اىستەدى . قرآن اوخوندوقدا سۇنرا مەرەئىي كىندىنىسدر

حاج جعفرقلی غفاری قوناقلارا خوش گلمیشیز دییه ره ک تیلیم خان حاققیندا دانیشدی اُونون آردیجا شهریار درنگینین میرزه سی محمد رحیم شقاقی بوجا غیریشی قبول ائتدیکلری اوچون قوناقلاردا ن تشکر ائده رک بو مراسمین نه اوچون بومنطقه ده گنجیریلمه سی اؤزه رینده دانیشدی اوندان سونرا آقای علی کمالی تیلیم خان، اُونون اشرلریندن معلومات وئردی . بورا دا حورمتلی آکا دا میک جراح پرمسوردو قتورجواد - هیئت ده برلی بیر چیحیش ائله دی سونرا بورادا سا والان شهریاردان ایکی شعر اؤخودو و حجت الاسلام دو قتوردا کرى بو میلادبا یرا مى نسی تبریك ائده رک شهریار - تیلیم خان حاققیندا دانیشدی بورادا اوستاد شهریارین قارداشی آقای سیدرضا خشکبانی تریبون آرخا سینا گلیب شیرین دانیشیغیلا شهریارین تۆرکو شعرلریندن و یارادیجیلیغیندان دانیشدی. یئنه ده کمالی تیلیم خاندان بیر شعر اؤخودو اُونون دالیجا سا والاندان بیر شعر ایسته دیلر اودا اؤز شعرلریندن بیرینی اؤخودو اوندان سونرا حورمتلی یازیچی آقای محمد علی فرزانه کمالی نیسن ایشرلرینی ده یرلندیره رک قشم - شهریار - تیلیم خان - شعر - شاعرلیک اؤزه رینده دؤلغون بیر چیخیش ائله دی. اوندان سونرا عاشیق قشمیسن اؤغلو مظاهر جعفری پیغمبریمیز مدحینده آتاسیندان اولوب باسی خسته قاسیمدان شعرلر اؤخودو .

اوندان سونرا مره غئی اهلیندن حاج آقا ولدخانیا سؤز وئرد - یلدی اودا قوناقلارا خوش گلمیشیز دییه ره ک، شهریار - تیلیم خاندان دانیشدی . یئنه ده کمالی قارداش تیلیم خاندان بیر شعر اؤخودو . سونرا حورمتلی یازیچی میرهدایت حصاریدان بیر چیخیش دینله دیک . هابئله شاعیرویا زیجی آخشین آق کمرلی تیلیم خاندان دانیشدیقدان سونرا یازیچیلاریمیزدان آقای حسن راشدی شهریاردان دانیشدی سونرا شاعر - لردن زولفی - نصیری ، کمالی ، بوخسول ، طهوری ، آرامجان ، عبدی ، گونئیلی شعرلرینی اؤخودولار .

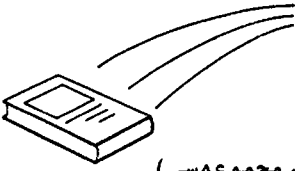
گنجه ساعت بیره کیمی مراسم داوام ائتدی اوندان سونرا کندین اهاالیسی قوناقلاری ائولرینده قوناق ائدیب ما باح کاروان و اوندو - ولماز خاپیره لرله مره غئی کندیندن میصیرمان کندینه ساری یسؤلا دؤشدو . یولون یاریسیندا چمران کندینده بیر قالاگوردوک بوقالادا تیلیم خان اؤز زمانینن حاکیمی نین الیه دوستاق اولموشدور .

آنجا ق جمعه گونو میصیرقان کندینه جاتاراق هامیگلنلر مرحوم حاج اکبر رزاقی نین ائوینده ناهاریئدیکن سونرا او کندین مسجدینه طنطنه لی بیر مراسم باشلاندى قرآن معلمی طهوری نین اوخودوغو قرآندان سونرا شاعیر رزاقی نین قارداشی اوغلو حاج رضا رزاقی ودوستلاری غزیز- الله سعیدی وفیروز احمدی بیر- بیر حاج اکبردن و اونون یاراد- یجیلیغیندان و اخلاقی سجه لریندن سوز آجدیلارو اوندان شعرلر اوخودولار سونرا شهریار درنگی نین شاعیر و یازیجی لاریندان اولان حسین گونئی لی شاعیرین یارادیجیلیغیندان، اولمز اثر لریله اؤزونه حتی یاشادبغی منطقه یه بدی آد قازانما سیندان دانیشاراق رزاقی دان شعرلر اوخودو سونرایکنه سوز اونون سئویملی دوستو علی کمال بییه وئریلدی. اودا شاعیری تانیتدیراراق اونون چاپ اولموشو چاپ اولما میس شعرکتا بلاریندان دانیشاراق اونلاری بئله آد آپساردی: گلزار حسینی، انقلاب حسینی، روضه رضوان و مین بیس یوز صحیفه ده طنز شعرلری هابئله اوندان بیر گولمه لی شعرده اوخودو.

یئنه ده اوستاد شهریارین قارداشی رزاقی نین اولومونو خا طیرلادیب و شهریاردان دا سوز آجدی. هابئله آکا دامیک جراج پرفسور دو قتوره یئت منطقه نین فرهنگ و تمدنی اؤزه علمی بیرجیش ائتدی. بورادا مراسمی اداره ائده ن شاعیریمیز آقای ساوالان اؤزوده بیر شعر اوخودور. مراسیمین سونوندا حجت الاسلام دو قتور ذاکری گوزه ایدانیشدی. بو مراسمه شاعیر- یازیجی و عالیملردن آقای عبدالکریم منظوری خامنه ، آقای جعفری ، اکبر آزاد، آتیلا مارالانلی، بهروز ایمانی صالح صادقی، ارسلان فصیحی ، فیروز دانافرده اشتراک ائله دیلر. بئله لیگیله بوتون شرکت ائده نلردن خصوصیه وارلیق، یول ، اسلامی بیرلیک درگی لرله ، کیهان و اطلاعات گونده لیکلری نین یازیجی و مخبرلریندن بو مراسمی اؤز نشریه لرینده و باشقا نشریه لرده چاپ ائتدیردی کله لریندن تشکر ائدیریک .

شهریار درنگیندن - حسین گونئی لی

يېئنى خىخا ن كىتا بلار :

■ كىتا بىن آدى : سۇيودآغا جى (شعر مجموعەسى)

مۇلف وقۇشانى : نرىمان حسنزادە

با زىمىرا كۇچوروب ، چا پا حا ضرابانى : آغشىن آغ كمرلى

دۆزنلە يەنى : ارسلان فصیحى

اۇن سۇزيا زانى : آغشىن آغ كمرلى

چاپ تارىخى : ۱۳۶۹

بۇيۇ : رقى قىطعىندە و ۸۷ صحىفە دە .

۲۳ شەرى وار . بۇكىتا با بىرى - بىرىندىن دۇلغون و گۇزەل ، دوشوندى .
وروجو شەرلر سالىنىپ ، دوققوز صحىفە دە اۇن سۇز يازىلىپ ، جىلدى .
نىن اوستوبىرىنجى صحىفە دە تىك بىر سۇيودآغا جى وبىر آى وتىكا نلىسى
مفتول وار . جىلدىن اۇچونجو صحىفە سىندە شاعر نرىمان حسنزادە اىلە
آغشىن آغ كمرلى نىن بىر شكىلى وئرىلىپ دىر .

كىتابدا هرا ئلىن ، هر قومون سۇزلىرى نىن اعلاسى ، ياراشىقلىسى و
دۇلقونۇ آتالار سۇزو اولان كىمى بىزدە دە بىلەدەر . عمىرلر بوىسۇ
سىقلەنە سىقلەنە پارلايىپ گۇزەل لەنىپ ، گلىب بىزە چا تىب ، هر
شاعر يىرى گلبىكجە آتالار سۇزوندىن بەرە لەن كىمى اۇ آتالار سۇزو
اولان مصراع شەرىن گۇزەل ، بىلەنن مصراعسى اولور ، گۇركملى شاعر -
بىمىز نرىمان حسنزادە دە حقىلى و بىئرىندە سۇزونون تاكىدى و
گۇچلىندىرمەسى اۇچون آتالار سۇزوندىن استفادە ائدىدەر . اۇقدرتلىسى
شاعرىن باشقا مصراعلىرى آتالار سۇزوندىن قالما بىب بىرچوخ يىئىردە
اۇندان داها جانلى ، داها معنالى و گۇزەلدەر ، شاعرىن چانا سىنرا بىنجه
دۇيغولارى شەرمصراعلىرىنا دۇنۇب چوخ ياخشى معنا لاردا شىما قدا دىر .
بىز بورادا قاردا شىمىز آغشىن آغ كمرلى يە بۇكىتا بسى اۇز
البىغىمىزا چىويرىپ چا با ئتمەسى اۇچون ماغ اول ، ال - قولسۇن
وار اۇلسون دىئىب گۇزەل دۇيغولو ، گۇركملى شاعرىمىز نرىمان حسنزادە يە
داها اۇسنون موفقىتلر دىلە يىرىك .

ج . م . سا والان

□ نگاهی به ده کتاب جدید

۱- فرهنگ جغرافیای آذربایجان شرقی.
نوشته و تنظیم: بهروزخا ماچی
انتشارات سروش تهران - ۱۳۷۰-۵۳۲ ص

آقای بهروزخا ماچی، جغرافیاشناس فاضل و فعالی هستند که در این یکی دو سال اخیر، علاوه بر این فرسنگ، با اثر "طواف سهند" که یک اثر مونوگرافیک، جالب درباره سهند و سرزمینها و آبادیهای گسترده واقع در حومه و آبشخور این کوه با عظمت و پربركت تدوین کرده اند، در کتابشناسی جغرافیایی آذربایجان جای شایسته ای را احراز کرده اند. البته، به غیر از این دو اثر، به طوری که در شرح حال فشرده ایشان در مقدمه فرهنگ جغرافیا اشاره رفته رساله های تحت عنوان یادیه از آذربایجان و جغرافیای آذرشهر نیز نوشته اند که به چاپ رسیده و نیز چندا شرح پانزده در همین زمینه ها دارند.

در فرهنگ جغرافیای آذربایجان شرقی، به طوری که از نام آن بر می آید، اسامی و موقعیت طبیعی، سوابق تاریخی، مشخصات جغرافیایی و اقلیمی، بافت اقتصادی، مسائل انسانی و سایر ویژگیهای نقاط مهم جغرافیایی این خطه، به طور الهم فالهم، یعنی شهرها و آبادیهای بزرگتر با شرح و بسطی فرا تر و نقاط کوچکتر با توضیحاتی فشرده تر و در موارد بسیاری با استناد به ارقام و آمار توصیف شده است.

کتاب وسیله انتشارات سروش چاپ شده و در حروف چینی و صفحه آرایبی و صافی آن دقت و سلیقه کافی به کار رفته و مخصوصا جالبتر از همه اسلایدها و عکسهای رنگی جالبی که از بناهای تاریخی و مناظر طبیعی و چشم اندازهای معیشتی در صفحات و مواضع مختلف کتاب جای داده شده است برنفاست و زیبایی آن افزوده است.

البته، درباره نامهای عنوان شده در این فرهنگ چه بسا بتوان توضیحات و اطلاعاتی به طور پراکنده در کتب و نوشته‌هایی که در رابطه با تاریخ و جغرافیای آذربایجان بطور کلی و یا به صورت مونوگرافیهای جداگانه درباره هر کدام از شهرها و آبادیها نوشته شده به دست آورد. لکن گردآوری و تدوین و تنسیق این توضیحات و اطلاعات و هماهنگ ساختن آنها با مشاهدات و بررسیهای شخصی کاری است که با مهارت و سلیقه در کتاب انجام شده و بر ارزش کارایی آن افزوده است.

قدرشناسی از تلاش قابل تحسین مؤلف در تدوین این اثر مفید و همکاری بیدریغ ناشر در آرایش چاپ آن در حد خود محفوظ، اینجا اشاره به یک مسئله اساسی در رابطه با نحوه شمول و گستره و محدوده کتاب ضروری به بنظر میرسد به شرط آنکه این اشاره به مفهوم کمبها دادن به ارزش کاربردی اثر تلقی نشود.

با ملاحظه کتاب فرهنگ جغرافیای آذربایجان شرقی نخستین سئوالی که برای هر فرد علاقمند پیش می‌آید این است که چرا تنها آذربایجان شرقی؟ مگر آذربایجان غربی (حالا در این میان مسئله بحث انگیز آذربایجان شمالی را کنار بگذاریم) چه گناهی را مرتکب شده که این بی‌مهری شامل حالش گشته؟ شاید مؤلف این عذر را داشته‌اند که هنوز منابع و امکانات لازم برای تدارک و تنظیم فرهنگ جغرافیای نواحی و آبادیهای عمده آذربایجان غربی را نداشته‌اند و چه بسا آن را به فرصتی دیگر موکول کرده‌اند. ولی علت امر هر چه باشد یکپارچگی مسئله آن چنان مهم و ناگسستنی است که دلیل و مستمسک آن هر چه بخواهد و بتواند باشد، بایستی حداقل در مقدمه کتاب توضیح داده می‌شد. جای هیچ گفتگوییست که تقسیم آذربایجان به استانهای شرقی و غربی به فرض از روی خلوص نیت و یا به طوری که در توجیه این تقسیم عنوان میشد، به دلیل وسعت خاک آذربایجان و عدم امکان رسیدگی به اقصی نقاط آن (۱) باشد، باز در خوشبختانه‌ترین نوع خود یک تقسیم‌بندی حکومتی و اداری است و مسلم این است که هیچ تقسیم‌بندی اداری نمیتواند وحدت و یکپارچگی و همبستگی سرزمینی را که ریشه در ساختارهای طبیعی و تاریخی و اتنوگرافیک دارد درهم بریزد.

حتما خود مؤلف با آشنائی و الفتی که با کتابشناسی آذربایجان دارند به این امر واقفند که بعد از تقسیم آذربایجان به استانهای شرقی

وغربی در مورد فرهنگ، جغرافیای و آثار باستانی و جمعیت‌شناسی آذربایجان کتابهایی انتشار یافته که با اینکه تألیف و چاپ آنها در جهت تأیید سیاست حکومت وقت بوده و خود کتابها با هزینه دولتی یا بنیادهای وابسته به دولت تأمین گردیده است حرمت وحدت و یکپارچگی آذربایجان را ولوبه ظاهر نگاهداشته اند و اینک اینجا به دو مورد از این ردیف کتابها که یکی اساساً فرهنگ جغرافیایی و آن دیگری ناظر به تاریخ و آثار تاریخی و جمعیت‌شناسی آذربایجان است، اشاره می‌کنیم.

الف - فرهنگ جغرافیایی ایران که طی مجلدات متعدد تدوین و در چهل سال قبل از طرف اداره جغرافیایی ستاد ارتش آن دوره چاپ و منتشر شده است. جلد چهارم این کتاب زیر این عنوان تدوین شده است: "جلد ۴، استان ۳ و ۴ آذربایجان شامل شهرستانهای: اردبیل، اهر، تبریز، خوی، خیا و، رضائیه، سراب، ماکو، مراغه، مرند، مهاباد، میانه، هروآباد (خلخال)".

در این فرهنگ اساسی تمام یا تقریباً تمام شهرها و شهرستانها و بخشها و روستاهای آذربایجان بطور الفبایی و با اشاره به موقعیت جغرافیایی، شرایط اقلیمی، محصولات کشاورزی و صنعتی، تعداد دسکنه، مذهب و زبان آمده است.

ب - کتاب نظری به تاریخ آذربایجان و آثار باستانی و جمعیت‌شناسی آن، تألیف محمد جواد مشکور که در سال ۱۳۴۹ جزو سلسله انتشارات انجمن آثار ملی منتشر شده است آقای مشکور با اینکه در همبستگی زئوپولیتیک و اتنوگرافیک آن سوی ارس (آذربایجان شمالی) با این سوی ارس (آذربایجان جنوبی) تردید دارند و اطلاق نام آذربایجان به آن سوی ارس را نتیجه رخداد های سیاسی میدانند، از کتاب خود قریب پانزده صفحه را به جغرافیای سیاسی و جمعیت‌شناسی آذربایجان شمالی اختصاص داده اند سپس به بحث در مسائل آثار تاریخی و جمعیت‌شناسی آذربایجان بطور اعم (آذربایجان شرقی و غربی) پرداخته و آنگاه آثار مشروحی (که بالغ بر ۳۶۰ صفحه از کتاب به آن اختصاص داده شده) از کلیه آدابهای سر تا سر آذربایجان با ذکر تعداد خانوار و تفکیک تعداد مرد و زن آورده اند.

با آرزوی اینکه مؤلف توفیق آن را داشته باشد که در جاب بعدی کتاب فرهنگ جغرافیایی تمام سرزمین آذربایجان را به خوانندگان و

علاقمندان ارمنان کنند، این بحث مختصرا پیاپی می‌بریم .

۲- مشاهیر آذربایجان ،
نویسنده : صمد سرداری نیا
انتشارات : ذوقی چاپ اول - ۱۳۷۰
تعداد صفحه : ۵۸۶ صفحه .

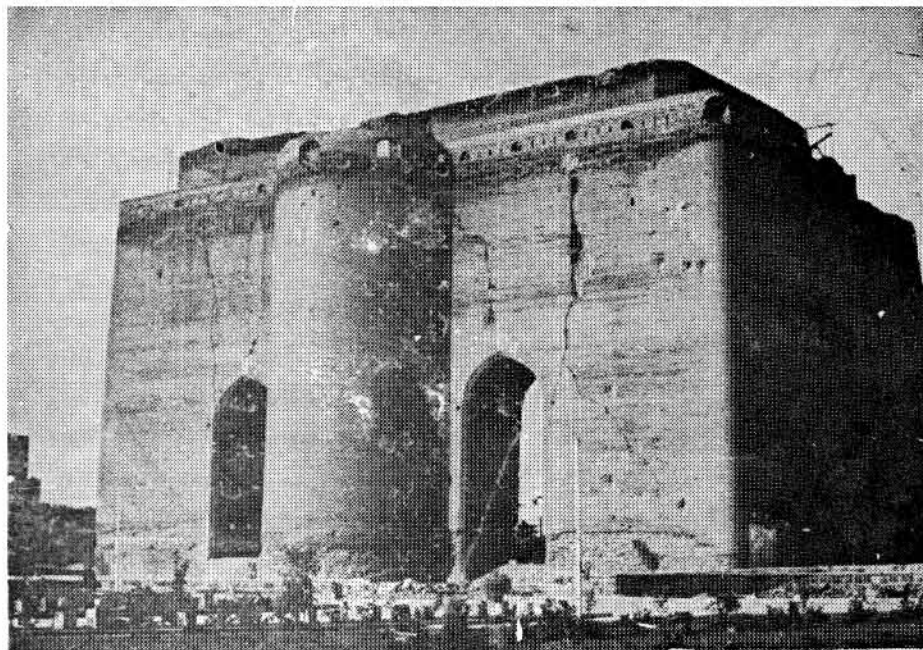
آقای صمد سرداری نیا ، از معدود اهل قلمهایی هستند که سالهاست به کار پژوهش در تاریخچه رخدادها و گردآوری تراجم احوال چهره‌های درخشان انقلاب مشروطیت اشتغال دارند و حاصل کوششهای پیگیر ایشان علاوه بر مقاله‌ها و رساله‌هایی که در این رابطه منتشر کرده‌اند همیمن کتاب مشاهیر آذربایجان " است که در ماههای اخیر انتشار یافته و در آن ترجمه حال و نقش تاریخی و مردمی گروهی از گردان و آزاد مردان ناموری که در این دوران پرتلاطم از میان مردم برخاسته و فصل افتخار آمیزی بر بر تاریخ پرافتخار آذربایجان افزوده‌اند ، بازگوشده است .

البته ، در جای - جای کتاب و به خصوص در فصول واپسین آن ، علاوه بر تراجم احوال نام آوران مشروطیت ، تاریخچه گونه‌هایی درباره برخی از بنیادهای ادبی ، فرهنگی و سیاسی مشروطیت از نوع : آذربایجان زادگاه شعرنو (ص - ۴۶۷) ، نمایندگان آذربایجان در دوره اول مجلس شورای ملی (ص - ۴۵۱) ، نقش آذربایجان در نهضت تحریم تنباکو (ص - ۴۶۷) ، بلدیة تبریز (ص - ۴۸۱) ، نظمیه تبریز (ص - ۵۰۵) ، انجمن سعادت ایرانیان استانبول (ص - ۵۱۳) ، مدرسه و روزنامه سعادت (ص - ۵۵۳) ، نخستین جراید فکا هی آذربایجان (ص - ۵۳۹) ، ملانصرالدین و ایران (ص - ۸۵۳) ، نقلی شده است .

همه مطالب و مقالات که سرفصلهای چهل گانه کتاب را تشکیل می‌دهد ، قبلا در شماره‌های مجله " وارلیق " منتشر شده و بعدا با همان روال که در مجله انتشار یافته بدون زمان بندی و اولویت تاریخی سرفصلها ، به چاپ رسیده است . بطوریکه حتی تنظیم و چاپ فهرست اعلام که در این ردیف کتابها حائز اهمیت و ضرورت است فراموش شده است .

در میان سرفصلهای کتاب ، ما هم با ترجمه حال و سرگذشت دلییر مردانی چون حسین خان باغبان (ص ۹ تا ۷۱) ، بخشعلی خان یکانی (ص ۷۲

ادامه مطلب در شماره آینده

توجه

- ۱- اداره مجله در حك و اصلاح و حذف مقالات وارده مختار است.
- ۲- مقالات وارده هرگز برگشت داده نمیشود.
- ۳- هرگونه مسئولیت مقالاتیکه با امضای نویسندگانشان در مجله چاپ میشود مر بوط به خود نویسندگان است و چاپ آنها الزاماً دلیل تأیید اداره مجله نیست.

وارلیق

VARLIQ

PERSIAN AND TURKISH
JOURNAL

13-th. Year No 83-4

Jan, Fev. April 1992

Add : 151, Nord Felestin Ave

Dr. Javad Heyet

Tehran - Iran

وارلیق

مجله فرهنگی ، ادبی ، هنری

به زبانهای فارسی و ترکی

صاحب امتیاز و مدیر مسئول :

دکتر جواد هیئت

تهران : خیابان فلسطین شمالی پلاک ۱۵۱

عصرهای زوج تلفن : ۶۶۶۳۶۶

سازمان چاپ خواجه ، خیابان فردوسی جنوبی ، کوچه خندان شماره ۱۴